

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ CAMİİ
RESTORASYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME

M. Naim ERDEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Aralık 2019
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

M. Naim ERDEM tarafından hazırlanan “KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ CAMİİ RESTORASYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME” adlı tez çalışması 25/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Doç. Dr. M. Emin BAŞAR

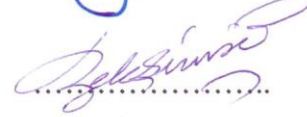
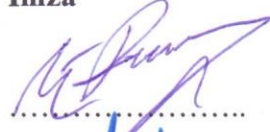
Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İlhan KOÇ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylıyorum.

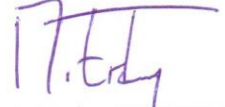
Prof. Dr. Saadettin Erhan KESEN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

M. Naim ERDEM
25.12.2019

ÖZET**YÜKSEK LİSANS****KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ CAMİİ
RESTORASYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME****M. Naim ERDEM****Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı****Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İlhan KOÇ****2019, 138+ix Sayfa****Jüri****Doç. Dr. M. Emin BAŞAR
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KOÇ
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR**

Binlerce yıllık tarihe sahip Anadolu'nun stratejik bir noktasında yer alan Konya şehri, eski çağlardan beri üzerinde yaşamış olan önemli medeniyetlerin kültürlerini barındırmaktadır. Bu kültürel mozaığın en önemli unsurlarından biri olan Anadolu Selçukluları devrinde, yapı bânileri arasında öne çıkan isimlerden birisi olan Sâhib-i Atâ Fahreddin Ali uzun yıllar çeşitli devlet kademelerinde görev almış ve 1288 yılında ölünceye kadar çok sayıda tarihi eser yaptırmıştır. Halk arasında yaygın bilinen ismiyle Sahip Ata'nın yaptırdığı eserler arasında, en mühimlerinden biri olarak Konya Sahip Ata Külliyesi sayılabilir. 1258-1283 yılları arasında tamamlanan külliye camisi, yıllar içinde büyük tahribatlar görmüş ve 1871 yılında günümüzdeki haliyle inşa edilmiştir. Özgün taç kapısı ve mihrabı incelendiğinde özgün caminin ne kadar mühim bir sanat eseri olabileceği dikkat çekmektedir. Günümüzde yeniden onarımı, ilgili kurumların gündeminde olan caminin tarihine bir ışık tutmak gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada; özgün yapının nasıl bir tasarımda olduğu ve neden günümüze ulaşamadığı, mevcut yapının ne gibi sebeplerle özgün halinden farklı şekilde inşa edildiği, yapının geçmişte gördüğü onarımlar gibi hususlar değerlendirilerek bu kültürel mirası korumak adına gelecekte yapılması gereken müdahale önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçukluları, Konya, Kültürel Miras, Mimari Koruma, Mimari Restorasyon, Sahip Ata Camii.

ABSTRACT**MSc THESIS****AN EXAMINATION ON THE RESTORATION OF THE MOSQUE OF SAHİP
ATA COMPLEX IN KONYA****M. Naim ERDEM****Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture****Advisor: Assist. Prof. Dr. İlhan KOÇ****2019, 138+ix Pages****Jury****Assoc. Prof. Dr. M. Emin BAŞAR****Assist. Prof. Dr. İlhan KOÇ****Assist. Prof. Dr. Zekeriya ŞİMŞİR**

Located in a strategic point of Anatolia with a history of thousands of years, Konya city hosts the cultures of important civilizations that have lived in the city since ancient times. One of the most important elements of this mosaic is Anatolian Seljuks. During the Anatolian Seljuk period, Sahip Ata Fahreddin Ali, one of the prominent names among the Anatolian Seljuks' building founders, served in various state levels for many years and has built many historical monuments until his death in 1288. One of the most important buildings that he has met its financial support is Sahip Ata Complex in Konya which is constructed between 1258 and 1283. The mosque of the complex has suffered great destructions over the years and was built in its current form in 1871. When existing original parts of the mosque -like the portal and the mihrab- are examined, it can be understood that the original mosque was a piece of art. Today, it is thought that it is necessary to shed some light on the history of the mosque, whose restoration is on the agenda of the relevant institutions. In this study; the issues such as what was the design of the original building and how it has not survived, why the existing building was built differently from its original form in 1871, the interventions and the repairs that the existing building has seen in the past are evaluated and suggestions of interventions that should be made in the future for protecting this cultural heritage are presented.

Keywords: Anatolian Seljuks, Architectural Conservation, Architectural Restoration, Cultural Heritage, Konya, Sahip Ata Mosque.

ÖNSÖZ

Binlerce yıllık tarihinde çok çeşitli kültürlerden etkilenecek adeta bir kültür hazinesi haline gelen Konya, içinde yaşayanları bu kültürel hazinenin belki de en önemli unsuru olan, uzun yıllar bu şehri başkent kabul ederek sanatı ve devlet yönetimiyle örnek teşkil etmiş bulunan Anadolu Selçuklularının sanatını incelemeye teşvik etmektedir. Konya’da, Anadolu Selçukluları devrinde inşa edilmiş nadide eserlerin arasında yer alan Sahip Ata Camii ise günümüze ne yazık ki bütün detaylarıyla ulaşamamıştır. Büyük oranda günümüze ulaşabilen öğelerinden ve yapılan kazı çalışmalarından, yapının özgün halinin ne kadar görkemli olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde yapının özgün haline dair detaylı deliller bulunmamaktadır ancak karşılaştırmalı çalışmalar ile özgün halinin detayları tahmin edilebilmektedir. Detay içeren kesin deliller ortaya çıkması halinde gelecekte yapının rekonstrüksiyon ile tekrar ayağa kaldırılması olasıdır. Lâkin mevcut yapının da neredeyse yüz elli yıllık bir geçmişe ve kent belleğinde bir yere sahip olması, mevcut yapının da korunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çetrefil durum, bizi bu yapıyı çalışmaya ve akademik camiaya güncel haliyle tanıtmaya sevk etmiştir.

Öncelikle çalışmanın yönlendirilmesi ve tamamlanmasında katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen başta danışmanım Sn. Dr. Öğr. Üyesi İlhan KOÇ ve değerli jüri üyelerim Sn. Doç. Dr. M. Emin BAŞAR ile Sn. Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte yardımlarını sakınmayarak çalışmam adına büyük faydalar sağlayan Ceray Mimarlık ve Restorasyon Ofisi’ne, ihtiyacım olan dokümanlara ulaşmamda yardımcı olan Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne ve yardımlarıyla çalışmamı nihayetlendirmemi sağlayan kıymetli dostlarıma en kalbî teşekkürlerimi takdim ederim. Maddî ve manevî her daim verdikleri destekleriyle bugünlere gelmemi sağlayan kıymetli aileme ise hususî bir teşekkür borç bilirim.

M. Naim ERDEM
KONYA 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı	2
1.3. Materyal ve Yöntem	2
1.4. Kaynak Araştırması	3
2. KONYA ŞEHRİNİN TARİHİ.....	9
2.1. Selçuklular Öncesi Dönem	9
2.2. Anadolu Selçukluları Dönemi	10
2.3. Beylikler Dönemi.....	11
2.4. Osmanlılar Dönemi.....	12
2.5. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi.....	14
3. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİSİ VE SANATI	15
3.1. Mimari Yapı Çeşitleri	15
3.2. Yapım Sistemleri	17
3.3. Yapı Malzemeleri	19
3.4. Süsleme Sanatı	21
4. KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ.....	24
4.1. Külliye'nin İnşa Süreci	24
4.2. Külliye'nin Vaziyet Planı ve Mimari Öğeleri	25
4.2.1. Cami.....	27
4.2.2. Türbe.....	27
4.2.3. Hankâh	31
4.2.4. Hamam.....	38
4.2.5. Çeşme.....	39
5. KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ CAMİİ.....	41
5.1. Rölövesi.....	41
5.1.1. Caminin tanımı	41
5.1.2. Yapım sistemi ve yapı malzemeleri.....	42
5.1.3. Cephe düzenleri	43
5.1.4. Ana yapı bileşenleri ve süsleme sanatları	45

5.1.5. Taç kapısı, minaresi ve süsleme sanatları	57
5.1.6. Bahçe düzenlemesi ve abdesthane	73
5.2. Restitüsünu.....	75
5.3. Restorasyonu.....	81
5.3.1. Tarihsel süreçte geçirdiği müdahaleler ve onarım çalışmaları	81
5.3.1.1. Tescil öncesi yapılan müdahaleler ve onarım çalışmaları	81
5.3.1.2. Tescil sonrası yapılan müdahaleler ve onarım çalışmaları	84
5.3.2. Mevcut halinin restorasyon değerlendirmesi ve öneriler.....	88
6. SONUÇ	93
KAYNAKLAR	95
EKLER	98
EK-1 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Rölöve Çizimleri	98
EK-2 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restitüsyon Çizimleri.....	111
EK-3 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restorasyon Çizimleri.....	120
EK-4 H. Karamağaralı tarafından çizilen Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restitüsyon Çizimleri (1982).....	133
ÖZGEÇMİŞ	138

KISALTMALAR

C	: Cilt
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
H.	: Hicri
KVKBK	: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
M	: Miladi
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yy	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Anadolu, binlerce yıldır birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu süreç içinde bir kültür hazinesi haline gelmiştir. Anadolu'nun tam ortasında, önemli seyahat rotalarının kesiştiği stratejik bir noktada yer alan Konya şehri ise bu hazinenin en önemli unsurlarından biri olarak çok sayıda kültürden etkilenmiştir. Konya şehri; Hititler, Frigler, Lidyalılar, Romalılar, Selçuklular, Osmanlılar ve son olarak Türkiye Cumhuriyeti gibi dünya tarihinde mühim yerlere sahip medeniyetlerin etkisi altında gelişmiş bir kültür mozağine sahiptir. Bu kültür mozağının belki de en önemli parçası, uzun yıllar bu şehri başkent kabul ederek hem devlet yönetimiyle örnek olan hem de dünya üzerindeki sanat anlayışlarına büyük katkılar sunan Anadolu Selçuklularıdır. Anadolu Selçuklu sanatkârları, fethedilen yerlerdeki imar faaliyetlerinde görev alırken kendi sanatsal görüşlerini o bölgeye dayatmaktan ziyade, bölgede var olan sanatsal birikim ile kendi sanat anlayışlarını zenginleştirerek eser sunma yolunu seçmişlerdir. Bu hoşgörülü yaklaşım neticesinde ise ortaya paha biçilemez sanat eserleri çıkmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde imar faaliyetleri, genellikle hükümdarlar ve devlet adamları eliyle yürütülmekteydi. Devlet adamlarının, bir yapının bânîliğini üstlenmesiyle gerçekleşen imar faaliyetleri sonucunda Anadolu Selçuklularında çok sayıda devlet adamı öne çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca çeşitli devlet kademelerinde görev almış olan Sâhib-i Atâ Fahreddin Ali, bu devlet adamları arasında dikkat çeken isimlerdendir. Halk arasında yaygınlaşan ismiyle Sahip Ata, yaklaşık 40 yıl boyunca hem devlette çeşitli görevler almış hem de çok sayıda mimari eser yaptırmıştır. Araştırmalara göre Sahip Ata'nın bânîliğini yaptığı 27 adet yapıdan sadece 17 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Bu eserler arasında Konya Sahip Ata Külliyesi, Konya İnce Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese, Akşehir Taş Medrese, İshaklı Kervansarayını ve Ilgın Hamamı gibi Anadolu Selçuklu sanatının nadide örnekleri yer almaktadır.

Bu çalışmada, Anadolu Selçuklularının sunmuş olduğu sanat eserleri arasında önemli bir yere sahip olan Konya'daki Sahip Ata Külliyesi hakkında bilimsel bir tanıtım ve külliyenin camisi hakkında bir restorasyon değerlendirmesi yapılmıştır. Caminin mimarı, Konya İnce Minareli Medrese'nin de mimarı olan Kölük b. Abdullah'tır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bilgilere göre Mimar Kölük'ün inşa ettiği özgün caminin, mevcuttaki yapıdan daha büyük bir plana ve kütleye sahip olduğu anlaşılmıştır. Mimar Kölük'ten günümüze, büyük oranda özgün haliyle ulaşabilen taç

kapı ve mihrap gibi eserler dikkate alındığında, mevcut caminin her bakımdan oldukça sade bir tasarıma sahip olduğu gözlemlenmektedir.

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Ülkemizin en önemli kültür varlıklarından olan, Anadolu Selçuklu dönemine ait birçok tarihi eser, ekonomik ve sosyal bazlı çeşitli sebeplerle uzun yıllar korunamamış ve yıllar içinde yok olmaya terk edilmiştir. Ancak son dönemlerde ülke çapında yapılan koruma faaliyetleri ile yok olmaya yüz tutmuş kültürel mirasımıza ait birçok eser, özgün biçimlerine uygun şekilde onarılarak tekrar kültür envanterimize kazandırılmaya çalışılmaktadır. Fakat korunmaya muhtaç bu eserlerin birçoğu bilimsel yöntemler ile yetkin restorasyon uzmanları tarafından hazırlanmış projelerle onarılmadıkları için uygulamada birçok sorunla karşılaşılabilir. Her ne kadar çalışma konusu cami ve taç kapısına ilişkin ilgili resmî kurumlar tarafından rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları yapılmış olsa da bu eserlerin korunması ve onarımına dair yeterli bir akademik çalışma olmadığı anlaşıldığından konunun bilimsel açıdan araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Konya, Anadolu Selçuklular dönemine ait, uluslararası üne sahip olan çok sayıda önemli esere sahiptir. İnce Minare, Karatay ve Sırçalı medreseleri ile Alaeddin ve İplikçi camileri bu eserlerin en önemlileri arasında sayılabilirler. Çalışma konusu olarak seçilen Konya Sahip Ata Külliyesinin özgün camisi ise Anadolu Selçuklu döneminin önemli bir diğer anıtsal eseridir.

Bu çalışmada külliyenin, özgünlüğü günümüze kadar büyük ölçüde korunamamış olan camisi ve özgünlüğü kısmen korunabilmiş taç kapı kısmına ilişkin rölöve, restitüsyon ve restorasyon araştırmaları yapılarak bu bağlamda caminin geçirdiği onarımlar, yapılan çeşitli dönem ekleri, geçmişte yapılan kazılarla ortaya çıkan bilgiler ve eser hakkında yapılmış bilimsel yorumlar ışığında restorasyonu konusunda değerlendirmeler sunmaya çalışılacaktır.

1.3. Materyal ve Yöntem

Çalışmada materyal olarak öncelikle tarihi eserin kendisi ele alınmış olup, esere ait şimdiye kadar yapılmış bilimsel ve sanatsal çalışmalar ile birlikte eserin mülkiyetinin

ait olduğu Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KVKBK) Müdürlüğü'nde bulunan bilgi ve belgeler değerlendirilmiştir.

Yöntem olarak esere ait; daha önce hazırlanmış teknik çalışmalar (rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, kazı çalışmaları), yayın çalışmaları, kurul kararları analiz edilerek eserin sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasına ilişkin değerlendirme ve önerilerin bilimsel olarak ortaya konması amaçlanmıştır.

1.4. Kaynak Araştırması

Ahunbay, Z., (2017), "*Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*" isimli kitabında, önce koruma düşüncesinin tarihsel gelişiminden bahsetmiş, daha sonra koruma hususunda değerlendirme ölçütlerini ve restorasyon çalışması süreçlerini aktardıktan sonra geçmişten günümüze yapılan yasal düzenlemeleri derlemiştir.

Bakırer, Ö., (1976) "*Onüçüncü ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*" adlı kitabında 13 ve 14'üncü yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen mihrapları ve özelliklerini aktarmıştır.

Bakırer, Ö., (1981) "*Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*" isimli kitabında Anadolu ve Selçuklular özelinde tuğla malzeme kullanımının gelişimini aktarmıştır.

Başar, M. E., (1997) "*XII. XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri*" isimli doktora tezinde 12 ve 13'üncü yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen minareler özelinde, minarenin tarihsel süreçteki gelişimini ve dönem örneklerini aktarmıştır.

Baykara, T., (2002) "*Konya*" isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "Konya" bölümü için Konya şehrinin tarihsel sürecinde yaşanmış olayları aktarmıştır.

Bozer, R., (1992) "*15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar*" adlı doktora tezinde, 15. Yüzyılın ortalarına kadar olan tarihsel süreçte, Anadolu'da bulunan Türk sanatı örneği ahşap kapıları incelemiştir.

Denknbant, A. ve Çobanoğlu, A. V., (2009) "*Selçuklular – VII. Mimari*" adlı makalelerinde, TDV İslam Ansiklopedisi'nin "Selçuklu" bölümünün "Mimari" başlığı için Selçukluların mimari yapı çeşitlerini, yapı malzemelerini ve yapım sistemlerini örnekleriyle aktarmışlardır.

Duran, R., (2001) "*Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri: İnşa ve Ta'mir*" adlı Türk Tarih Kurumu yayınında, öncelikle Selçuklular zamanında Konya'yı anlatmış,

Konya'daki Selçuklu yapı kitabelerini araştırmış, bu kitabelerin fiziki durumlarını, malzemelerini, yapım tekniklerini incelemiş, daha sonra bu kitabelerin muhtevalarını derlemiş, Konya'daki kitabeleri Kayseri ve Sivas'ta bulunan aynı dönem kitabelerle detaylı karşılaştırmasını yapmış, nihai olarak da Konya kitabelerini bir katalog haline getirerek sunmuştur.

Erdmann, K., (1961) "*Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts*" adlı kitabında 13'üncü yüzyılda inşa edilmiş tüm kervansaray yapılarını tek tek incelemiş ve plan tipolojilerini de ekleyerek bir kaynak oluşturmuştur.

Eyice, S., (1989) "*Alâeddin Camii*" isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi'nin "Alâeddin Camii" bölümü için Konya'daki Alâeddin Camii'ni tarihi, mimari ve sanatsal açıdan bütün yönlerini yorumlayarak aktarmıştır.

Karamağaralı, H., (1982) "*Sâhib Atâ Câmii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme*" isimli makalesinde, öncelikle Konya Sahip Ata Camisi'nin mevcut halini anlatmış, daha sonra 1964'te yaptığı kazılar ve neticesinde çıkan sonuçları derlemiş, caminin ilk halinin nasıl olabileceğini çevredeki dönem örneklerinden yola çıkarak incelemiş, teknik çizimlerini yapmış ve son olarak kendisinden bağımsız olarak yapılan ve kendi yönettiği kazı ve temizleme çalışmaları sırasında çekilen önemli bazı fotoğrafları sunmuştur.

Karpuz, H., (2001) "*Kalûyân*" isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi'nin "Kalûyân" bölümü için Anadolu Selçuklu Döneminin en önemli mimarlarından Kalûyân el-Konevî'nin hayatını anlatmış, imzası bulunan eserleri sıralamış ve mimarın sanat dilinden bahsetmiştir.

Karpuz, H., (2002) "*Konya*" isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "Konya" bölümü için Konya'nın tarihsel süreçteki mimari faaliyetlerini ve şehirde bulunan dönem yapılarını incelemiştir.

Karpuz, H., (2009) "*Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya 42*" adlı kitabında Konya şehir merkezi ve ilçeleri içerisindeki bütün taşınmaz kültür varlıklarını inceleyerek bu eserlerin hepsini üç ciltlik bir yayın vasıtasıyla sunmuştur.

Konyalı, İ. H., (1964) "*Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*" adlı eserinde Konya şehrinin İslami devletler dönemlerindeki tarihini aktarmış, şehirde bulunan bütün taşınmaz kültür varlıklarını tek tek inceleyerek muntazam bir kaynak oluşturmuştur.

Kuban, D., (2002) "*Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*" adlı kitabında, Anadolu'nun tarihi çerçevesini, Selçuklular döneminde toplum yapısını, kültürünü ve

fiziksel çevresini irdelemiş, Anadolu Selçuklu Sanatını mimari eserler çerçevesinde incelemiştir. Dönemin mimari eser çeşitlerini başlıklar halinde derlemiş, eserlerin tarihlerine ve bölgelerine göre özelliklerini aktarmış, eserlerde benimsenen tasarım sistemlerini irdelemiş ve son olarak dönemin mimari bezemeleri ile resim, ağaç işleri, seramik işçiliği, maden ve figür sanatları gibi el sanatlarından bahsetmiştir.

Küçükdağ, Y. ve Arabacı, C., (1994) "*Selçuklular ve Konya*" isimli eserde, birinci bölümde Selçukluların kökenini, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu, taht kavgalarını ve Anadolu'nun fethini anlatmışlardır. İkinci bölümde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu yükselişini ve gerilemesini aktarmışlardır. Üçüncü bölümde ise Selçukluların kültür ve medeniyetini, devlet teşkilatını, dönemin sosyal ve ekonomik hayatını, bilim, kültür ve sanat anlayışlarını sunan yazarlar dördüncü bölümde tarihi ve mimari eserleri ile Konya'nın Selçuklular içindeki önemini aktarmışlardır.

Kuran, A., (1969) "*Anadolu Medreseleri*" adlı kitabında Anadolu'da inşa edilmiş olan medreselerin özelliklerini aktarmış ve plan tipolojilerini derlemiştir.

Ödekan, A., (2002) "*Anadolu Selçuklu Çağında Mukarnas Bezeme*" isimli makalesinde, Kuban'ın "Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı" adlı kitabı için Anadolu Selçuklularının mukarnas bezeme sistemini incelemiştir.

Ögel, S., (2002) "*Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme*" isimli makalesinde, Kuban'ın "Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı" adlı kitabı için Anadolu Selçukluları eserlerindeki taş süsleme öğelerini incelemiştir.

Önder, M., (1962) "*Mevlâna Şehri Konya*" adlı eserinde, Anadolu Selçuklularının başkenti Konya'nın coğrafi durumunu belirtmiş, tarihi durumunu aktarmış, Selçuklu Devri'nin kale surları, cami ve mescitleri, medreseleri, türbeleri, sarayları gibi mimari eserlerini detaylıca anlatmıştır. Daha sonra Karamanoğlu ve Osmanlı Devirleri eserlerini incelemiş, eserin yazıldığı dönemde Konya'da gezilmesi görülmesi gereken yerleri derlemiş, şehrin gelenek ve göreneklerinden bahsetmiş, yakın tarihteki yerini aktarmış ve Selçuklulardan önce bölgede inşa edilen eserleri belirtmiştir. Yazar son olarak da şehrin ilçeleri hakkında kısa bir bölüm derlemiştir.

Önge, Y., (1984) "*Konya Sahip Ata Hankâhı*" isimli makalesinde, Konya Sahip Ata Hankâhı'nı detaylı bir şekilde incelemiş, hankâh hakkında dönemin bilgilerini derlemiş, eserin yazıldığı tarihteki haliyle bilimsel çalışmalardan derlenen bilgileri karşılaştırarak detaylı bir inceleme ortaya koymuştur.

Önge, Y., (1995) “*Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*” isimli, vefatından sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) tarafından yayınlanan kitabında, Anadolu Selçukluları dönemine ait, Anadolu’da inşa edilen hamam yapılarını incelemiştir.

Önkal, H., (1999) “*Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*” adlı kitabında Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar dönemlerinde hükmetmiş bütün sultanların türbelerinin konumları ve mimari özelliklerini derlemiştir.

Özkafa, F., (2006) “*Konya Sahip Ata Camii Taç Kapısındaki Yazı ve Süslemelerde Tasarım Anlayışı*” isimli, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu’nda sunduğu bildirisinde, Konya Sahip Ata Külliyesi Camii’nin taç kapısındaki süsleme detaylarını incelemiştir.

Parlak, S. (2008) “*Sâhib Ata Külliyesi*” adlı makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi’nin “Sâhib Ata Külliyesi” başlığı altında geniş bir derleme yapmış; külliyenin bânîsi ve mimarından bahsederek, külliyenin ihtiva ettiği cami, türbe, hankâh ve hamam yapıları hakkındaki bilgileri aktarmış, yapıların geçirdiği onarımların tarihlerini sıralamış ve yapıların mevcut durumlarını anlatmıştır.

Sarre, F., (1989) “*Konya Köşkü*” adlı Ş. Uzluk tercümesiyle yayınlanan kitabında, öncelikle Kılıçarslan Köşkü’nü bütün yönleriyle ele almış, ayrıca Anadolu Selçukluları dönemi süsleme özelliklerini aktarmıştır.

Şimşir, Z., (2014) “*Sahip Ata Manzumesinin Süsleme Özellikleri*” isimli makalesinde Konya Sahip Ata Külliyesi’nin bütün süsleme özelliklerini detaylıca inceleyerek aktarmıştır.

Sönmez, Z., (2002) “*Kölük b. Abdullah*” isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi’nin “Kölük b. Abdullah” bölümü için Anadolu Selçuklularının en önemli mimarlarından Kölük b. Abdullah’ın hakkındaki iddiaları ve bilgileri derlemiş, yaşamını anlatmış ve imzası olan eserleri aktarmıştır.

Sözen, M., (1972) “*Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri*” isimli kitabında, Selçuklu ve beylikler dönemlerinde Anadolu’da inşa edilmiş eğitim yapılarını detaylı olarak incelemiştir.

Temir, A., (1959) “*Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din’in 1272 tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*” isimli kitabında, Anadolu Selçukluları döneminde Kırşehir emirliği yapmış Cacaoğlu Nur el-Din Bey’in 1272 yılında Arapça ve Moğolca dillerinde yazdığını olduğu vakfiyesini Türkçeye çevirmiştir.

Tükel Yavuz, A., (2002) “*Anadolu Selçuklu Mimarisinin Yapı Özellikleri*” isimli makalesinde, Kuban’ın “Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı” adlı kitabı için Anadolu Selçukluları mimarisinin yapısal özelliklerini; malzeme, yapı öğeleri, örtü sistemleri başlıklarında incelemiştir.

Tuncel, M., (2002) “*Konya*” isimli makalesinde, TDV İslam Ansiklopedisi’ndeki “Konya” bölümü için cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süreçte şehrin imar faaliyetlerini incelemiştir.

Tuncer, O. C., (1985) “*Mimar Kölük ve Kâluyan*” isimli makalesinde, Anadolu Selçukluları medeniyetinin en önemli mimarlarından Kölük b. Abdullah ve Kâluyan el-Konevî hakkında bilgi vermektedir.

Turan, O., (2009) “*Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*” adlı kitabında, öncelikle Selçuklu Tarihinin kaynaklarını incelemiş, Selçukluların menşeleri ve ilk devirlerini aktarmış, devletin kuruluşundan yükselmesine ve azamet dönemine kadar olan bütün tarihi olayları tek tek anlatmış, Büyük Selçuklu Devleti’nin tarihini kapsamlı şekilde derlemiştir. Daha sonra Türkiye Selçuklularından bahsetmiş ve Selçuklular devrinde Türk-İslâm medeniyetini detaylı bir şekilde aktarmıştır.

Uğur, M.F. ve Koman, M.M., (1934) “*Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri*” adlı kitaplarında, Anadolu Selçuklu dönemi devlet adamı Sahip Ata Fahreddin Ali ve oğullarının hayatlarını aktarmış, bânîliğini üstlendikleri eserleri incelemiş, bu eserlerin kitabelerinde adları geçen sultanları sıralamış ve eserlerin yapıldıkları dönemlerde yapıldıkları bölgelerdeki genel durumdan bahsetmişlerdir.

Yasa, A., (1996) “*Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya*” isimli doktora tezinde, Konya ile ilgili kaynakları derlemiş, şehrin topografik özelliklerini ve tarihçesini anlatmış, Anadolu Selçukluları döneminden önce ve Anadolu Selçukluları döneminde Konya’nın şehir dokusunu, yaşam öğelerini incelemiş, Anadolu Selçukluları devrindeki sanat ortamını bânîler ve sanatçılar üzerinden irdelemiştir. Nihâi olarak da kataloglar halinde yapıları, kitabeleri ve sultanların dönemlerine göre yapım etkinliklerini sunmuştur.

Yavaş, A., (2007) “*Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali’nin Mimari Eserleri*” isimli doktora tezinde, Sahip Ata Fahreddin Ali’nin öncelikle yaşamını incelemiş, ilgili kaynakları derlemiş ve siyasi hayatını anlatmıştır. Daha sonra Sahip Ata Fahreddin Ali’nin Mimari Eserleri başlığında, Sahip Ata Fahreddin Ali’nin çeşitli zamanlarda çeşitli bölgelerde bânîliğini üstlendiği mimari eserleri mahallerine

göre derlemiş, bu eserlerin plan şemalarını, kullanım amaçlarını ve tezin yazıldığı günlerdeki mevcut hallerini anlatmıştır.

Yörükoğlu, Ö., (1976) “*Sahip Ata Araştırması*” isimli, Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlen 1976 yılındaki Türk Tarih Kongresi’nde sunduğu bildirisinde, Konya Sahip Ata Külliyesi’nde 4-20 Eylül 1974 tarihleri arasında yönettiği kazı çalışmalarından çıkan buluntuları ve bu buluntuların ortaya çıkardığı sonuçları aktarmıştır.

2. KONYA ŞEHRİNİN TARİHİ

Konya şehri; İç Anadolu Bölgesi'nin ortasında, yaklaşık bin metre rakımlı geniş bir ovanın batı kısmında yer alır. Şehirdeki ilk yerleşim yerinin, günümüzde Alâeddin Tepesi adıyla anılan höyük olduğu tahmin edilmektedir. “Konya” isminin Frig dilindeki “Kawania” isminden geldiği ve bunun zamanla “Konion” şekline dönüştüğü, daha sonra Roma ve Bizans dönemlerinde “İkonion” veya “İkonium” olarak söylendiği belirtilir (Baykara, 2002). İslâm coğrafyacıları tarafından şehrin adının “Kūniye” şeklinde anıldığı ve bu yazılış tarzının Türkler tarafından benimsenip Konya olarak söylendiği düşünülmektedir.

Merkezî konumundan dolayı Anadolu topraklarına hükmeden her devlet için önemli bir yer teşkil eden Konya şehri, tarih boyunca birçok kez el değiştirmiş ve çok sayıda medeniyet ile etkileşerek bir kültür hazinesi haline gelmiştir.

2.1. Selçuklular Öncesi Dönem

Çok eski bir yerleşim yeri olan ve çevresinde eski çağlara ait yerleşim izlerine rastlanan Konya'nın Antik Çağ tarihindeki yeri hakkında pek fazla bilgi yoktur. Bölgenin bir zamanlar Hitit hâkimiyeti altında kaldığı, ardından Frig idaresine girdiği ve sonra da Lidyalılar tarafından ele geçirildiği düşünülmektedir. Şehrin milâttan önce 6. yüzyılın ortalarında Pers hâkimiyetinde kaldığı ve Ksenophon'un, Konya'yı Frigler'in en doğudaki şehri olarak andığı belirtilmektedir. Milâttan önce 4. yüzyılın ikinci yarısında şehrin önce İskender İmparatorluğu'na, onun ölümünden sonra Seleukoslara, ardından Bergamalıların eline geçtiği belirtilmiş, daha sonra Roma İmparatorluğu topraklarına katıldığı söylenmektedir. Hıristiyanlığın yayılış sürecinde havarilerden Pavlus'un burada ikamet etmesi, Romalılar ve Hristiyanlar için şehre kutsal bir önem kazandırmıştır (Baykara, 2002).

Roma İmparatorluğu'nun M.395'te ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma şehri haline gelen Konya 7. yüzyılın ortalarından itibaren Müslüman ordularının hedefi olmuştur. Emevîler döneminde Arap akınlarına sahne olan şehir bu dönemlerde Müslümanların elinde hiç uzun süre kalmamıştır. Daha sonra Abbasîler döneminde Anadolu sınırlarına yerleştirilen Türklerin akınlarına maruz kalmış olsa da Anadolu Selçukluları öncesi dönemde Konya'daki Müslüman hakimiyeti hep geçici olmuştur (Konyalı, 1964; Baykara, 2002).

Bu dönemde Konya şehrinde inşa edilen eserler arasında; Alâeddin Tepesi'nde inşa edilen fakat bugün yıkılmış bulunan Eflatun Mescidi (12. yy), Sırçalı Medrese yanındaki yer altı kilisesi (6. yy) sayılabilir. Bunların dışında, şehir ile bağlantılı olan Sille'de bulunan Ak Manastır (M.1067) da Selçuklular öncesi dönemin önemli eserleri arasındadır.

2.2. Anadolu Selçukluları Dönemi

Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Melikşah, Anadolu'nun fethine müsaade ettikten sonra Kutalmış oğlu Süleyman Şah, Anadolu'nun büyük bir kısmını kısa sürede ele geçirerek M. 1075'te Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Böylece bölgede dağınık halde bulunan Türkmenler tek bir devlet çatısı altında toplanmış ve göçebe Oğuzların daha büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmelerinin önü açılmıştır (Turan, 2009).

11. yüzyılda, Türk akınlarına maruz kalmaya başlayan Anadolu'da, Konya ilk kez M.1069 yılında Türkler tarafından ele geçirilmişse de burada uzun süre egemen olamayan Türkler zaman içinde aldıkları toprakları Bizans ordularına bırakıp geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Şehrin, Türkler tarafından fethi, M.1071'deki Malazgirt zaferi sonrası M.1073 yılında gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Yasa, 1996; Baykara, 2002).

M.1096'da başlayan I. Haçlı Seferi sonucunda Anadolu Selçuklularının başkenti olan İznik, M.1097'de Bizans İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Başkent İznik'in kaybedilmesinden sonra dönemin sultanı I. Kılıç Arslan tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yapılan Konya, devletin M.1308'de yıkılmasına kadar başkentliğini devam ettirmiştir (Yasa, 1996).

Şehrin başkent ilân edilmesinden sonra şehir surları güçlendirilmiş ve şehirdeki asker sayısı arttırılmıştır. Böylece Konya şehrinin, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak gelişim süreci başlamıştır.

Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus ve özellikle I. Alâeddin Keykubad dönemlerinde Konya en parlak dönemini yaşamıştır. I. İzzeddin Keykâvus ile başlatılan gelişim süreci, kardeşi I. Alâeddin Keykubad döneminde hızlanarak devam etmiştir.

Anadolu Selçukluları zamanında "Dârülmülk" adıyla anılan Konya'nın 12. yüzyıl sonları ile 13. yüzyıl başları arasındaki büyümesi sebebiyle eski savunma düzeni

etkisizleşmiştir. Bunun üzerine Konya şehrinin çevresine yaklaşık 4 kilometre uzunluğunda yeni surlar yaptırılmıştır. Bu imar hareketi, o zamanlardan günümüze kadar şehrin fizikî şartlarına ve sosyal hayatına doğrudan etki etmiştir. Konya şehrinin semtleri, mahalleleri, çarşıları, sur kapıları ve diğer mekânları I. Alâeddin Keykubad dönemindeki bu yeni fizikî duruma göre oluşturulmuştur. Bu ilerleme sebebiyle Konya şehrine göç eden yeni nüfus içinde büyük ölçüde Türkmenler ve diğer Müslüman halklar olmakla birlikte Hristiyanlar da mevcuttu (Baykara, 2002).

Anadolu'nun Moğollar tarafından işgali sırasında Konya, bütün siyasî ve sosyal karışıklığa rağmen canlı şehir hayatını sürdürebilmiştir fakat karışıklıklar şehir nüfusunun azalmasına yol açmıştır. Şehir 13. yüzyılın ikinci yarısında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile âdeta özdeşleşmiştir. Onun vefatından sonra Mevlânâ Türbe ve Zâviyesi'ne vakfedilen gelir kaynakları, şehrin canlılığını sürdürebilmesinde etkili olmuştur (Baykara, 2002).

Selçuklu idaresinin İlhanlılar'a tâbi olmasının, ilk zamanlarda halk arasında doğrudan bir etkisi görülmemiştir. Fakat Selçuklu siyasî gücünün yerini almak isteyen Karamanoğulları Konya şehrine yönelik saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. Bu saldırılara karşı Konya halkı direnmeye çalışmışsa da zamanla Konya içindeki mücadelede yeni dengeler kurulmuştur. Ahî önderleri ortaya çıkmış ve 14. yüzyıl başlarından itibaren Karamanoğulları etkisini göstermiştir (Baykara, 2002).

Anadolu Selçukluları döneminde Konya şehrinde inşa edilen eserlerin en önemlileri olarak; Alâeddin Camii (H.617/M.1220), Karatay Medresesi (H.649/M.1251), İnce Minareli Medrese (13. yy), Sırçalı Medrese (H.640/M.1243), Beyhekim Mescidi (13. yy), İplikçi Camii (H.598/M.1202), Sahip Ata Camii (H.656/M.1258), Sahip Ata Hankâhı (H.668/M.1269), Sahip Ata Türbesi (13. yy), Tahir ile Zühre Mescidi (13.yy), Şeyh Sadreddin Konevî Camii ile Türbesi (H.673/M.1275) ve Gömeç Hatun Türbesi (13. yy) sayılabilir.

2.3. Beylikler Dönemi

Karamanoğulları Beyliği, 14. yüzyılın başında Konya'ya tamamıyla hâkim olup bugünkü İran coğrafyasında kurulmuş bulunan Moğol devleti İlhanlılar ile mücadeleye girişmişlerdir. İlhanlıların Anadolu'ya gönderdiği Emir Çoban H.714/M.1314'te, oğlu Demirtaş ise H.720/M.1320 ve H.723/M.1323'te Konya'yı Karamanoğulları'ndan almıştır. Bu sırada şehirde Ahî önderlerinin etkili olduğu ve bunların bazen

Karamanoğulları'na karşı direndiği anlatılmaktadır. Demirtaş'ın Mısır'a ilticasından sonra H.729/M.1329'da Konya, tekrar Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Konya şehri bu mücadeleden olumsuz etkilenmiş ve büyük başkent özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Şehirde 14. yüzyıl ortalarına kadar İlhanlı yöneticileri etkili olmuşlardır. Fakat o dönemlerde Konya'yı gören İbn Battuta'nın ifadelerinden, şehrin hâlen önemini koruduğu anlaşılmaktadır. H.751-761/M.1350-1360 yılları arasında İlhanlı Devleti'nin son izlerinin de kaybolmasından sonra Karamanoğulları beyi Alâeddin Bey H.768/M.1367'de Konya'yı ele geçirmiş ve böylece Karamanoğulları şehre tam anlamıyla hâkim olmuştur. Bu hakimiyetten sonra şehir üzerinde Karamanoğulları ile Osmanoğulları arasında bir çekişme başlamıştır. 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın tamamı bu çekişme ve mücadelelerle geçmiştir (Baykara, 2002).

Beylikler döneminde Konya şehrinde inşa edilen eserler arasında; Kadı Mürsel (Hacı Hasan) Camii (H.812/M.1409), Has Bey Dârülhüffâzı (H.824/M.1421), Turgutoğlu Türbesi (H.834/M.1431) ve Şeyh Ebû İshak Kâzerûnî Zâviyesi (H.821/M.1418) sayılabilmektedir (Karpuz, 2002).

2.4. Osmanlılar Dönemi

Osmanlıların Rumeli'deki fetihleri halk arasında ilgiyle karşılanmış ve Ankara'yı ele geçirmeleri de Karamanoğulları'nı olumsuz etkilemiştir. Osmanlıların Germiyanogulları ve Hamidoğulları topraklarının bir bölümünü ele geçirmesi dengeleri Osmanlılar lehine bozmuştur. Osmanlı sultanı I. Murad'ın Rumeli'de bulunduğu bir sırada Karamanoğlu Alâeddin Bey Osmanlı topraklarına saldırmış bunun üzerine I. Murad H.788/M.1386 yılında Konya'yı kuşatmıştır. I. Murad, kendine bağlı kalmak şartıyla Konya'yı Karamanoğullarına bağışlayıp çekilmiştir. I. Murad'ın Kosova'da şehit olmasının (M.1389) ardından başta Karamanoğulları olmak üzere birçok Anadolu beyliği Osmanlı tâbiyetinden çıkmış ve Osmanlılar aleyhine ittifak kurmuşlardır. Bunun üzerine Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid H.792/M.1390'da Konya üzerine yürümüştür. Yıldırım Bayezid bu sefer ile Konya şehrini Osmanlı idaresine almış ve oğlunu Konya'da yönetici olarak bırakıp geri dönmüştür (Konyalı, 1964).

Karamanoğulları-Osmanlı çekişmesi sonraki yıllarda da sürmüş ve bu çekişmeden dolayı şehrin nüfusu azalmaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasında gerçekleşen ve Timur Devleti'nin kazandığı 1402 Ankara Savaşı sonunda Karamanoğulları Beyliği fırsattan istifade ederek Konya'yı yeniden ele

geçirmiştir. Karamanoğullarının, zayıf düşen Osmanlılara karşı Bursa'yı hedef alan askerî hareketleri başarılı olmamıştır. Bunun üzerine Çelebi Mehmet H.817/M.1414 yılında Konya'ya sefer düzenleyip Karaman kuvvetlerini dağıtmış, ardından Konya, Osmanlı tarafından ele geçirilmişse de yine Karamanoğulları'na bırakılmıştır. Daha sonra H.840/M.1437 yılında II. Murad da Konya'yı almış ve anlaşma şartları uyarınca Karamanoğlu İbrahim Bey'e geri vermiştir. Bu mücadelelerin ardından Osmanlı Devleti'nde tahta çıkan Fatih Sultan Mehmet, Orta Anadolu siyasetine ağırlık vermiştir. Karamanoğulları beyi İbrahim Bey'in ölümü üzerine harekete geçerek H.872/M.1467 yılında önce Konya'yı koruyan Gevale Hisarı'nı, Beyşehir ve Seydişehir'i ardından da Konya'yı kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır (Konyalı, 1964).

Konyalı, (1964) M.1453 yılındaki fethinden sonra harap durumda olan İstanbul'da hummalı bir yapılanma süreci yaşandığını belirtir ve Anadolu Selçukluları zamanından beri çok sayıda sanatkâra ev sahipliği yapmış olan Konya'dan da İstanbul'a çok sayıda sanatkârın göç ettiğini belirtmektedir.

Osmanlı idaresi altında Konya bir beylerbeyilik merkezi haline gelmiştir. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine H.879/M.1474 yılında Konya'ya gönderilen ve yedi yıl kadar burada idarecilik yapan Cem Sultan şehrin Osmanlı idaresine alışmasında etkili olmuştur. Daha sonra Cem Sultan, ağabeyi II. Bayezid ile giriştiği taht mücadelesinde (M.1481-82) Konya halkının desteğini almış fakat şehir ve halkı bu çatışmadan bir hayli zarar görmüştür. II. Bayezid, Cem Sultan'ın yerine Konya'ya önce oğlu Abdullah'ı, onun ölümünden sonra diğer bir oğlu Şehinşah'ı, ve onun da ölümü üzerine Şehinşah'ın oğlu Mehmed'i göndermiştir. Daha sonra Yavuz Sultan Selim, yeğenini bertaraf ederek Hemdem Paşa'yı buraya tayin etmiştir. Konya, sonraki zamanlarda ülkenin eski Türk-İslâm geleneklerini temsil eden bir merkez halinde yaşamını sürdürmüştür. Kânuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid ve ardından Sultan II. Selim de Konya'da sancak beyi olarak görev yapmış ve bu şehirde oturmuşlardır. Şehzade Bayezid ile II. Selim daha sonra taht için mücadele içine girmişler ve H.966/M.1559 yılında Konya yakınlarında birbirleriyle karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmadan II. Selim galip çıkmıştır. Daha sonra 18. yüzyıla kadar şehir, göç olarak gelişmeye devam etmiştir. 18. yüzyılda H.1132/M.1720 yıllarından itibaren Konya'da âyanlar mücadelesi gerçekleşmiştir. H.1247/M.1832'de, Anadolu'ya giren Mısır kuvvetleri Konya'yı işgal etmiş ve sonrasında yapılan Kütahya Antlaşması ile de burayı boşaltıp Toroslara çekilmiştir (Konyalı, 1964; Baykara, 2002).

Konya, I. Dünya Savaşı'nda cephelere uzak olmasına rağmen bu uzun savaşın zararlarından etkilenmiştir. Nisan 1919'da Konya'ya gelen bir İtalyan birliği 12 Mart 1920'de geri çekilmiştir. Şehir, Millî Mücadele yıllarında başka bir işgale uğramamıştır. Ancak şehirde bu mücadele sırasında bazı hareketlenmeler görülmüştür. En önemli hareket 1920 Ekim'inde ortaya çıkmış ancak Ankara hükümetinin gönderdiği kuvvetlerce bastırılmıştır (Baykara, 2002).

Osmanlılar döneminde Konya şehrinde inşa edilen eserlerin en önemlileri arasında; Piri Mehmet Paşa Camii (H.930/M.1524), Sultan Selim Camii (16. yy), Aziziye Camii (H.1284/M.1868), Kapu Camii (17-19. yy), Şerafeddin Camii (17. yy), Hürrem Paşa Türbesi (H.934/M.1528), Sinan Paşa Türbesi (H.981/M.1573), Konya Bedesteni (19. yy), Vilayet Binası (M.1883), Gar Binası (M.1889), Bağdat Oteli (19. yy) ve Gazi Lisesi (M.1917) sayılabilir.

2.5. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Konya'nın nüfusunun 50,000'i aşmadığı ve şehrin yerleşiminin Anadolu Selçuklu zamanından kalan surlar ile sınırlanan yaklaşık 200 hektarlık bir alandan ibaret olduğu aktarılmaktadır. Şehrin gelişmesi sonucunda uygulanan ilk imar planı, 1946-1954 yılları arasında uygulanmış ve 816 hektarlık bir alanı öngörmüştür. Bu planda, o dönem şehrin batısında bulunan tren istasyonuna doğru bir büyüme düşünülmüştür. Şehrin cumhuriyet dönemindeki ikinci imar planı ise 1954-1960 yılları arasında uygulanmış ve bu planda 912 hektarlık bir alana yerleşim düşünülmüştür. Bu imar planında büyüme yönü batı ve güney olarak planlanmıştır. Daha sonra 1960-1966 yılları arasında uygulanan üçüncü imar planı, ikinci imar planında olduğu gibi 912 hektarlık bir alanı düzenlemiştir. Üçüncü imar planında şehrin kuzey ve kuzeybatı yönündeki büyümesi başlamıştır. 1967 yılında onaylanan dördüncü imar planı 1979'da gözden geçirilmiş ve 2000'li yılları da düzenleyecek şekilde hazırlanmıştır. Bu plana göre şehirden geçen demiryolunun batısı şehrin büyüme alanı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampüsü'nün inşa edildiği bölge (şehrin yaklaşık 20 kilometre kuzeyi), Konya-Ankara karayolu gibi unsurlar da şehrin gelişme alanlarını etkilemiştir (Tuncel, 2002).

Cumhuriyet döneminde şehirde inşa edilen önemli eserler arasında ise Kız Muallim Mektebi (M.1924), Gazi İlkokulu (M.1926), İsmet Paşa İlkokulu (M.1926) ve Hâkimiyet-i Milliye İlkokulu (1926) sayılabilmektedir.

3. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİSİ VE SANATI

Anadolu Selçuklularının mimari ve sanatındaki en önemli özellik kucaklayıcı bir anlayışa sahip olmalarıdır. Hepsi birer sanatkâr olan Anadolu Selçuklu yapı ustaları ve mimarları, fethedilen yerlerde imar faaliyetlerinde bulunurken o bölgeye kendi sanatsal görüşlerini dayatma yolunu değil, bölgenin var olan sanatsal birikimi ile kendi sanat anlayışlarını zenginleştirme yolunu seçmişlerdir (Küçükdağ ve Arabacı, 1994).

Anadolu Selçuklu mimarisinin genel karakteri, kesme veya moloz taş malzeme işçiliğine dayanan yalın bir mekân örgüsü ve tuğla, çini, alçı gibi malzemelerle yapılan süslemelerden meydana gelmektedir. Taşıyıcı sistemde ve süslemede ahşap malzeme de yoğun olarak kullanılmıştır. Tuğla malzeme, genellikle üst örtüde kullanılmıştır ancak nadiren de olsa mekân oluşturmada bölücü eleman olarak kullanıldığı görülmüştür.

3.1. Mimari Yapı Çeşitleri

Anadolu Selçuklularının mimari belleğinde birçok yapı çeşidi bulunmaktadır. Bunların arasında en önemlileri; camiler, medreseler, kervansaraylar, saray ve köşkler, mezar anıtları ve hamamlar olarak sayılabilir. Ayrıca bu yapı çeşitlerinin birkaçının bir arada bulunduğu külliyeler de Anadolu Selçuklularında sıkça görülmektedir. Bu dönemde inşa edilen anıtsal eserlerde, muntazam işçiliklerle süslenmiş taç kapılar dikkat çekmektedir. Hepsi eşsiz birer sanat eseri niteliğinde olan, genellikle mukarnash nişler ve kemerler ile süslenen taç kapılar, kimi yerde çinilerle süslenmiş kimi yerde mermer süslemeler ile desteklenmiş ince taş işçiliğine dayanan eserlerdir.

Anadolu Selçuklu döneminde görülen mimari yapı çeşitleri aşağıda başlıklar halinde incelenmiştir;

Camiler: Anadolu Selçuklu mimarisinde camiler; mihrap önü kubbeli, genellikle bir iç avlusu ya da aydınlık feneri bulunan, sade plan şemasına sahip, ahşap malzemeleri ve çini süslemeleri öne çıkan bir düzendedir. Anadolu Selçukluları camilerine örnek olarak; Konya Alâeddin Camii (H.617/M. 1220), Konya Sahip Ata Camii'nin özgün hali (H.656/M.1258), Ankara Arslanhane Camii (13. yy), Afyon Ulu Cami (H.671/M.1272), Malatya Ulu Cami (H.621/M.1224) ve Amasya Burmalı Minare Camii (H.644/M.1246) sayılabilir.

Medreseler: Anadolu Selçukluları dönemi medreselerinin plan tipleri, açık ve kapalı avlulu olarak ayrılmıştır. Açık avlulu medreseler, genellikle ortada bir avlu ve

avlu etrafındaki eyvanlardan oluşan bir plana sahiptir ancak eyvan sayıları değişmektedir. Medresede ana eyvan genellikle dersane ve mescit olarak kullanılmıştır. Avlu etrafındaki hücreler ise öğrenci odaları olarak düzenlenmiştir. Kapalı avlulu medreselerde de plan şeması hemen hemen aynıdır. Kapalı avlulu medrese plan tipi, açık avlulu plan tipine göre daha küçük boyutlardadır. Kapalı avlulu medreselerde mütevazı boyutlardaki avlu, genellikle tuğla malzemeden inşa edilen bir kubbe ile örtülür. Anadolu Selçuklu dönemi medreselerine örnek olarak; Konya İnce Minareli Medrese (13. yy), Konya Karatay Medresesi (H.649/M.1251), Konya Sırçalı Medrese (H.640/M.1243), Sivas Gök Medrese (H.669/M.1271), Sivas Çifte Minareli Medrese (H.670/M.1272), Tokat Gök Medrese (H.675/M.1277) ve Erzurum Çifte Minareli Medrese (13. yy) sayılabilir (Kuran, 1969; Sözen, 1972).

Kervansaraylar: Anadolu Selçuklu devrinde inşa edilen yapı çeşitleri arasında kervansaraylar da önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapılar genellikle sultanlar tarafından bazen de devletin ileri gelen isimleri tarafından yaptırılmışlardır. Kervansarayların plan şemaları genellikle; küçük, kapalı bir bölüm ile büyük, revaklı açık bir avlu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kapalı bölümler genellikle sahnalara ayrılıp tonozlarla örtülmüş ve orta sahnın ortasında üst örtüde bir aydınlık feneri yer almıştır. Revaklı açık avlunun etrafında tonozlu odalar sıralanmıştır. Bazı örneklerde ise avlunun içinde bir köşk mescidi yer almaktadır. Anadolu Selçuklu kervansarayları, özellikle taç kapılarında ve mescit bölümlerinde görülen itinalı taş işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Kervan yolları üzerinde bulunan ve hem kervanların konaklamasını hem de yolun güvenliğini sağlayan bu yapılar Anadolu Selçuklularının ticarete ve tüccara verdiği önemin göstergesidir. Anadolu Selçuklu kervansaraylarına örnek olarak; Aksaray Alay Han (12. yy), Aksaray Sultan Hanı (H.626/M.1229), Aksaray Ağzıkara Han (H.628/M.1231), Afyonkarahisar İshaklı Kervansarayı (H.647/M.1249), Konya Zazadın Hanı (H.634/M.1237), Kayseri Karatay Hanı (H.638/M.1241) ve Iğdır Kervansarayı (13. yy) sayılabilir (Erdmann, 1961).

Saraylar ve köşkler: Anadolu Selçuklu mimarisinde saray ve köşkler; genellikle mütevazı ölçülerde, taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmelerinin yanında zengin bir alçı ve çini süslemesine sahiplerdir. Ancak bu yapıların büyük çoğunluğu günümüze sağlıklı bir şekilde ulaşamamıştır. Anadolu Selçuklu zamanı saray ve köşklere en önemli örnekler olarak; Konya Kılıçarslan Köşkü (12. yy), Konya

Kubâdâbad Sarayı (H.633/M.1236) ve Kayseri Keykubâdiye Sarayı (13. yy) sayılabilir (Sarre, 1989).

Mezar anıtları: Anadolu Selçuklularında hükümdarlar ve diğer önemli şahsiyetlerin mezarları, kümbet ve türbe şeklinde anıt eser olarak inşa edilmişlerdir. Bir külliye bünyesinde veya bir cami, medrese ya da şifahaneye bağlı olarak inşa edilenlerin dışında müstakil halde bulunanlar da mevcuttur. Genellikle sekizgen, altıgen, kare veya dairesel planda inşa edilmişlerdir ancak bunların yanı sıra eyvan ve baldaken tiplerinde veya Tercan Mama Hatun Türbesi gibi münferit şekilde planlar da görülmüştür. Bu yapılar genelde bir külahla veya bir kubbeyle örtülüdür. Az sayıda penceresi bulunan ve genellikle iki katlı olan bu yapılarda, sandukaların olduğu mekânın alt katında, kabirlerin defnedildiği mahzenmezar (kripta) mekânı bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu mezar anıtlarına örnek olarak; Konya Alâeddin Camisi'ndeki Sultanlar Kümbeti (12. yy), Konya Sahip Ata Türbesi (H.675/M.1276), Amasya Torumtay Türbesi (H.677/M.1278) ve Kayseri Çifte Kümbet (H.645/M.1247) sayılabilir. 13. Yüzyılda başta Konya ve Afyon çevresinde olmak üzere, Anadolu'da eyvan biçimli türbeler de inşa edilmiştir. Bu tipin öncüsü Seyitgazi Ümmühan Hatun Türbesi (13. yy) olup Alâeddin Keykubad'ın annesine ait olduğu söylenir (Denkhalbant ve Çobanoğlu, 2009). Bu tipteki bazı örnekler; Afyonkarahisar Boyalıköy Türbesi (H.607/M.1210), Konya Gömeç Hatun Türbesi (13. yy) ve Konya Emir Cemaleddin Yavaşgel Türbesi (H.654/M.1256) şeklinde sayılabilir (Önkâl, 1999).

Hamamlar: Anadolu Selçuklu dönemi hamamlarına bakıldığında ise plan şeması olarak genellikle üç veya dört eyvanlı, kadın-erkek olmak üzere çifte bölümlü, dörtgen planlı oldukları görülmektedir. Örnek olarak; Tokat Pervane Hamamı (13. yy), Konya Şifa Sultan Hamamı (13. yy) ve Kastamonu Vakıf Hamamı (13. yy) sıralanabilir (Önge, 1995).

3.2. Yapım Sistemleri

Anadolu Selçuklu mimarisinde genel itibariyle; mekân oluşturmada taş malzemeden inşa edilmiş duvarlar, taşıyıcı sistemde ahşap direkler ile taş veya tuğla malzemeden üretilmiş ayak veya sütunlar, üst örtüde ise ahşap kirişlemeli sistem veya taş ya da tuğla malzemeden inşa edilen kubbe ve tonozlar kullanılmıştır. Bu malzemeler ve yapım sistemleri ile ortaya çıkan mekânların çoğu, doğal olarak çok yüksek boyutlu olmamıştır. Bunun sonucunda ölçek bakımından mütevazı yapılar tasarlayan Anadolu

Selçukluları, sanatlarını daha çok mekân süslemelerinde ve taç kapılarda göstermişlerdir. Taç kapılar hem cephe düzeninde hem plan düzleminde yapıyı tamamlayıcı öğelerdir. Taç kapıların ait olduğu yapıyı tanımladığı ve yapıyı temsil ettiği söylenebilir. Çünkü bu anıtsal öğelerin her biri özgün bir tasarıma sahiptir ve hiçbirinin birbirinin aynısı değildir.

Bu çağın mimarisinin önemli bir diğer özelliği de mekân ışıklandırmalarıdır. Işıklandırma için gerek strüktürel sebeplerle gerekse cephe düzeni sebebiyle, geniş pencereler genelde tercih edilmemiştir. Bunların yerine ışıklandırma, duvarların üst bölümlerine yerleştirilen tepe pencereleri ve yapıların üst örtüsünde yer alan ‘fener’ adı verilen açıklıklarla sağlanmıştır.

Bu dönemde temeller genellikle sürekli temel sistemindedir. Üst örtüler genelde duvarlarla taşınır. Örtüsü tekil taşıyıcılar tarafından taşınan yapı sayısı sınırlıdır ve bu yapılar genellikle cami gibi büyük mekân ihtiyacı olan yapı türleridir. Kâgir dış duvarlı ve içeride tekil taşıyıcılar bulunan bu tür yapılarda bu taşıyıcılar ahşap direk, sütun ve kâgir ayaklardır. Ahşap direk ve taş sütunlar genellikle yekpare olarak kullanılır. Taş sütunların çoğu devşirme malzemedir. Kullanılan yekpare düşey taşıyıcıların boyları istenilen ölçüden kısa ise kaidesi veya başlıklarıyla oynanarak eşit boylarda taşıyıcılar elde edilmiştir. Direk ve sütunlar, genellikle ahşap kirişlemeli tavan sistemi olan yapılarda görülür. Kâgir ayakların bulunduğu yapılarda ise ayaklar ve üst örtü arasında ayakları bir veya iki doğrultuda birbirine bağlayan kemerler yer alır. Camiler kadar büyük mekân ihtiyacı olmayan han, kervansaray, saray gibi yapılarda ise taşıyıcılar bizzat mekânları bölen duvarlardır. Dönemin duvarlarında görülebilen başka bir unsur da payandalardır. Genel itibariyle üst örtünün yükü altında kalan ve dışarı doğru açılmaya meyleden duvarı dışarıdan desteklemek için yapılan payandalar, tuğla veya taş malzemedir inşa edilmişlerdir (Tükel Yavuz, 2002).

Anadolu Selçuklu mimarisinde duvarlar genellikle az açıklık barındırır çünkü taşıyıcılık görevi ön plandadır. Pencereler için genellikle duvarların üst hizalarında az sayıda ve küçük boşluklar açılmıştır. Kapı boşluklarının çoğu basık kemerler ile, mekân içindeki açıklıklar genellikle iki merkezli sivri kemerler ile, pencere açıklıkları ise çoğunlukla düz lento veya düz kemer ile geçilmiştir. Kapı ve pencere boşluklarında açıklığı geçen öğelerin üzerinde duvar içinde bir de hafifletme kemeri kullanılması bu dönemde yaygın bir uygulamadır. Duvar kalınlıkları 0.60 metre ile 2.40 metre arasında değişmektedir ve genelde ortası moloz iki yüzü kesme taş kaplama olarak inşa

edilmiştir. Bu inşa türü, Roma döneminden beri uygulanan “opus caementicum” tekniğinin bir uzantısıdır. Yine bu dönemde görülen bir başka yapı malzemesi de ahşap hatıllardır. Bu hatıllar, özellikle moloz taş malzeme ile inşa edilmiş duvarlarda, iç ve dış yüzeylerde, duvar boyunca yatay şekilde uzanmış ve düşey hizada belirli aralıklarla tekrarlanmıştır (Tükel Yavuz, 2002).

Söz konusu dönemde taş veya tuğla malzeme ile inşa edilen üst örtülerde, üzeri örtülen açıklığın boyutuna göre kubbe veya tonoz sistemleri kullanılmıştır. Açıklık eğer ufak ve kare şeklinde ise genellikle kubbe tercih edilmiştir. Açıklığın daha büyük olduğu mekânlarda ise ya ahşap kirişleme sistemi inşa etme ya da mekânı sahnalara bölerek bu sahnaların üzerini tonozlarla örtme yoluna gidilmiştir. Tonozlarla örtülen mekânların önemli bir kısmında, tonozun taşıyıcıları arasında uzanan ve tonozu eşit aralıklarla bölen ‘atkı kemerleri’ bulunmaktadır. Bu kemerler çoğunlukla uzun galeri ve sahnalara sahip han ve cami gibi yapı türlerinde görülmektedir (Tükel Yavuz, 2002).

Anadolu Selçuklularında üst örtü olarak genel itibariyle külâh, kubbe ve düz dam örtüler görülmektedir. Bu çağın eserlerinde yapı silüetleri, camilerdeki mihrap önü kubbeleri, yapıya entegre edilen türbe, hankâh, medrese kısımlarını örten kubbe ve külâhlar ve taç kapılar haricinde çok hareketli değildir. Cami ve medreselerde vurgulanan bazı mekânlar haricindeki mekânların örtü yükseklikleri birbirine yakın tutularak üst örtünün aynı seviyede olması amaçlanmıştır. Bu çeşit tek seviye üst örtüler genellikle toprak malzeme ile bazen de taş veya tuğla örtü ile örtülmüştür. Bazı eserlerde üst örtülerin etrafının parapetlerle çevrelendiği ve yağmur sularının çörlenler vasıtasıyla dış duvarlardan boşaltıldığı gözlemlenir. Anadolu Selçukluları eserlerinde en çok görülen örtü türü beşik tonozdur. Beşik tonozla örtülenler dışında mekânların genellikle çapraz tonoz, yıldız tonoz veya kubbelerle örtüldüğü görülmektedir. Kubbelerle örtülen mekânlarda kubbeye geçiş elemanları olarak genellikle; pandantif, tromp bingi ve Türk üçgeni elemanları kullanılır. Kubbe profilleri genellikle yarım daire profil ve iki merkezli sivri veya basık profiller şeklindedir. Bahsedilen örtü türlerinin yanı sıra tonoz kubbe, bileşik tonoz gibi farklı üst örtü türleri nadiren de olsa denenmiştir (Tükel Yavuz, 2002).

3.3. Yapı Malzemeleri

Anadolu Selçuklularının anıtsal mimarisinin temel malzemesi taştır. Taşın yanında tuğla, ahşap ve kerpiç malzemeleri görülür. Günümüze sağlıklı şekilde

ulaşabilmiş kerpiç bir Anadolu Selçuklu yapısı olmamakla birlikte örneğin Konya Kılıçarslan Köşkü'nde tuğla duvarların içinde dolgu malzemesi olarak kerpiç kullanılmış olması kerpiç malzemenin Anadolu Selçuklularında da kullanıldığını gösterir (Tükel Yavuz, 2002).

Taş malzeme: Anadolu Selçuklularında, yapıların bütün düşey taşıyıcılarında kullanılabilmiştir. Anadolu'da bol bulunan tüf, bu dönemde en çok kullanılan taş çeşidi olmuştur. Beyaz ile siyah arasında birçok tonu bulunan bu malzeme, renk farkları sayesinde bezeme amaçlı da kullanılmıştır. Sık kullanılan bir diğer taş çeşidi de farklı renk ve özelliklerdeki kireç taşlarıdır. Her iki malzeme de ocaktan çıktığında işlenebilir iken zaman geçtikçe hava etkisiyle sertleşme özelliğine sahiptir. Fakat Anadolu Selçuklularında taş kaynağı olarak, taş ocaklarından daha ziyade inşa sahasının yakınlarındaki eski dönem yapıları kullanılmışlardır. Bu tarz yapılardan sökülen taşlar devşirme malzeme olarak birçok Anadolu Selçuklu eserinde kullanılmışlardır. Bu bağlamda Anadolu Selçuklularının mimari anlayışında kompleks olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü haç işareti olan taşların, haçlarının silinmesine veya kırılmasına gerek duyulmadan İslâmî bir eserde kullanıldığını sıkça görmek mümkündür (Küçükdağ ve Arabacı, 1994; Tükel Yavuz, 2002).

Yine bu devirde kullanılan bir malzeme olan mermer, önemli mimari öğelerde ve taç kapılarda daha çok kullanılmıştır. Mermer malzemenin kaynağı da ocaklardan daha çok eski dönem yapıları olmuştur.

Tuğla malzeme: Nadiren de olsa bazı yapıların düşey taşıyıcılarında görülmektedir ancak daha çok üst örtü oluşturmada kullanılmıştır. Söz konusu dönemde tuğla malzeme, taştan sonra ikinci planda kalan bir yapı malzemesi olsa da sanat anlayışının gösterimi konusunda çinilerle birlikte en başta gelen süsleme malzemesidir.

Ahşap malzeme: Ahşap kullanımı, Anadolu Selçuklularında hep kâgir sistemle harmanlanmış haldedir. Dış duvarları kâgir olan yapılarda ahşap, yalnızca tavan kirişlemesinde ve bazı yapılarda tavana destek olan ayaklar olarak kullanılmıştır.

Bağlayıcılar: Bu dönemde duvarlarda kullanılan harç genellikle kireç harcıdır. Birçok yapıda, kullanılan taşın tozu da harcın içine karıştırılmıştır. Kireç harcının yanı sıra horasan harcı da bu dönemde çokça kullanılmıştır. Yapılarda su tesisatının inşasında veya su ile doğrudan ilişkili mekânlarda horasan harcı tercih edilmiştir.

3.4. Süsleme Sanatı

Genel itibariyle Selçukluların Anadolu'ya gelmesi ve burada yerleşik hayata geçmesi yoğun ve hareketli bir süreçtir. Anadolu Selçukluları, Orta Asya'da alışılan fizikî ve sosyal çevreyi oluştururken kendi sanat anlayışlarını direkt dayatma yolunu değil kendi sanatlarını Anadolu'nun yerli kültürleri ile harmanlayarak yeni bir sanat anlayışı çıkarma yolunu seçmişlerdir. Anadolu Selçuklularının sanat anlayışı, mimaride de elbette kendini göstermiştir. Bu süsleme sanatı; taş oyma, mukarnas bezeme, çini ve sırlı tuğla bezemesi gibi farklı malzemeler ve tekniklerle uygulanmıştır. Bu teknikler aşağıda maddeler halinde incelenmiştir;

Taş oyma: Anadolu Selçuklu mimarisinde taş oyma tekniğinde süsleme genellikle; taç kapılarda, pencere ve nişlerde, cephelerin köşelerinde, avlu revaklarında, eyvan cephelerinde, mihraplarda ve kervansarayların avlu mescitlerinde görülmektedir. Söz konusu dönemin taş oymacılığı zengin detaylara sahip olmasına karşın her zaman belirli yapı unsurlarına bağlı kalmış ve yapısal düzene uyumlu şekilde uygulanmıştır. Bu taş süslemeler genellikle çerçeve görevi görmüştür. Taç kapı, niş, pencere, duvar sınırları, kemerler gibi mimarinin tanımladığı çerçeveleri vurgulamış ve nadiren büyük yüzeylere yayıldıkları görülmüştür. Anadolu Selçukluları taş süsleme sanatının en fazla sayıda ve en detaylı örnekleri taç kapılarda görülmektedir. Önceleri genellikle geometrik, bitkisel ve nadiren figürlü motiflerle kullanılan taş oymacılığı zamanla yazı şeklinde de uygulanmıştır. Bu süslemelerde motifler öylesine ince tasarımlarla uygulanırlar ki mimari çizgiler içinde kalsalar bile sonsuz bir düzenin parçası gibi algılanırlar. Bu motifler birbirine geçerek ve sürekli kesişerek yeni şekillerin oluşmasına olanak vermiştir ve bir an göze çarpıp yerlerini diğer biçim izlenimlerine bırakmak üzere eşzamanlı algılanan zengin bir biçimsel içerik kazanmışlardır. Ayrıca taş oymacılığı Anadolu Selçuklu dönemi eserlerinin taç kapılarında sütunçeler şeklinde de görülmektedir. Taç kapılarda giriş açıklığının mukarnas nişlerini cephede çevreleyen yüzeysel kemeri taşır gibi görünen ve strüktürel bir görevi olmayan sütunçeler genel itibariyle yarım veya çeyrek daire planlı, taş oymacılığıyla oluşturulmuş estetik öğelerdir (Ögel, 2002).

Mukarnas bezeme: Mukarnas sisteminde, üç boyutlu öğelerle bir geometrik biçimden diğerine veya bir boyuttan diğer bir boyuta geçiş bezemelerle sağlanır. Bu nedenle mukarnas sistemi mimari eserlerin birçok noktasına uygulanabilmiştir. Anadolu Selçuklu mimarisinde bu bezeme sisteminin kullanım yerleri arasında; kornişler, sütun

başlıkları, taç kapı ve mihrap gibi yerlerdeki niş örtüleri, şerefe altları, tonoz ve kubbeler, duvardan örtüye geçiş noktaları gibi yerlerin olduğu gözlenmektedir. Mukarnas; taş ve ahşap malzemede oyma tekniği ile, alçı malzemede ise ahşap çubuklarla yapıya sabitleme tekniğiyle uygulanmıştır. İlk örneklerinin tuğla ve alçı malzemeler ile denendiği daha sonra sistem, sanatkârlar tarafından kavrandıkça zamanla taş ve ahşap malzeme ile uygulandığı gözlemlenmiştir. Bazı örneklerde mukarnas bezemelerin yüzeyleri, ayrıca bir süsleme yapılmadan sade halde bırakılmıştır. Bunların yanında bitkisel ve geometrik süslemelerin oyulduğu veya mozaik, çini gibi süslemelerle kaplandığı örnekler de mevcuttur. Kimi örneklerde ise kalem işi süslemelere rastlanır (Ödekan, 2002).

Sırlı malzemeyle bezeme: Mimari bezeme olarak sırlı tuğla ve çini kullanımının Anadolu'daki ilk örnekleri 13. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. İran'da Büyük Selçuklular dönemi eserlerde görüldüğü gibi yapıların dışının sırlı malzemelerle süslenmesi Anadolu Selçuklu mimarisinde çok tercih edilmemiş, yapıların dış yüzeylerinde daha çok taş malzeme ile bezeme tercih edilmiştir. Sırlı malzeme, Anadolu Selçukluları mimarisinde genellikle iç mekân süslemelerinde tercih edilmiştir. Sırlı malzeme ile süslemede en önemli örneklerden birisi Konya'daki H.640/M.1243 tarihli Sırçalı Medrese'dir. Günümüze ne yazık ki bütün detaylarıyla korunamamış bir halde ulaşan bu yapı, inşa edildiğindeki haliyle, döneminde çini süslemenin en yoğun görüldüğü yapılardan biri olmuştur. Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş örnekler arasında, sırlı malzemeyle bezemenin en iyi korunmuş olanları H.649/M.1251 tarihli Konya Karatay Medresesi, 13. yüzyılda inşa edilmiş Konya Sahip Ata Külliyesi ve yine 13. yüzyıla tarihli Konya İnce Minareli Medrese'dir (Bakırer, 1981; Kuban, 2002).

Anadolu Selçuklu mimarisinde, sırlı malzeme iki çeşittir. Bunlar sırlı levha ve sırlı tuğla isimleriyle anılır. Sırlı levhalar iki farklı şekilde; ya levha olarak dörtgen, altıgen, sekizgen gibi geometrik şekillerde ya da çok daha küçük boyutlarda, bir bezeme düzeni içerisinde mozaik çini olarak kullanılır. Anadolu Selçuklu döneminde mozaik çini bezemelerinin en çok yoğunlaştığı mimari öğeler mihraplardır (Bakırer, 1976). Bu öğeler arasında en eskiye tarihlenen örnek H.617/M.1220 tarihli Konya Alaeddin Camisi mihrabıdır (Eyice, 1989).

Anadolu Selçuklu mimarisinde tuğla malzeme, genellikle sabit olan formu sebebiyle hem duvar yapımında hem de üst örtü inşasında çok çeşitli dizilimlerle

uygulanabilmiştir. Bu dizilimler içinde sırlı tuğla kullanımı ise Anadolu Selçukluları dönemi mimari bezemelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Sırlı tuğla ile bezeme, Anadolu Selçukluları tarafından çoğunlukla kubbelerde ve minarelerde kullanılmıştır. Bu kullanımın başlıca örnekleri arasında, Konya İnce Minareli Medrese'nin minare ve kubbesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese ile Sivas Gök Medrese'nin minareleri ve Konya Sahip Ata Hankâhı'nın kubbesi sayılabilir.

4. KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ

13. yüzyılda inşa edilen külliye Konya ilinin Meram ilçesi, Sahibiata mahallesinde bulunmaktadır. Külliye; cami, türbe, hankâh, dükkânlar, hamam ile 19. yüzyıla tarihlenen çeşmeden oluşmaktadır. Günümüzde cami, hamam ve çeşme yapıları kendi işlevlerinde kullanılmakta iken hankâh ve türbe kısımları müze olarak kullanılmaktadır. Dükkânlar ise kullanılmamaktadır. Külliye, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) 13.11.1982 tarihli A-3861 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

4.1. Külliye'nin İnşa Süreci

Külliye'nin bânîsi (yaptıranı) Fahreddin Ali, 13. yüzyılda yaşamış ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin en uzun süreli siyasi hayatına sahip devlet adamlarından birisi olmuş ve M.1288'de vefat etmiştir. Kökeni hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Anadolu'da bir aileden geldiği düşünülmektedir (Yavaş, 2007). Lâkabı "Sâhib-i Atâ" yani "Cömertlik sahibi" olan Fahreddin Ali'nin ismi halk arasında "Sahip Ata" şeklinde yayılmıştır ve çeşitli yayınlarda çoğunlukla "Sâhib Ata" veya "Sahip Ata" şeklinde anılmıştır. Halk arasında yaygın bilinen ismiyle Sahip Ata, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde toplamda 27 hayır eseri bırakmış ancak bu eserlerin yalnızca 17 adedi günümüze ulaşabilmiştir (Yavaş, 2007). Yaklaşık kırk yıl boyunca birçok devlet kademesinde görev almış olan Sahip Ata Fahreddin Ali, yaşamı boyunca çok sayıda önemli mimari eser yaptırmıştır. Anadolu Selçuklularının vezir ve emirleri arasında en fazla eser bırakan kişilerden biridir ve bu bağlamda "Ebu'l-Hayrat (Hayırların Babası)" unvanını kazanmıştır (Yavaş, 2007). Mevcut eserlerinin en mühimleri olarak; Sivas Gök Medrese (H.669/M.1271), Kayseri Sâhibiye Medresesi (H.666/M.1267) ve Konya'daki İnce Minareli Medrese (13. yy) ile Sahip Ata Külliyesi (13. yy) sayılabilir.

Külliye'nin inşa edilen ilk yapısı H.656/M.1258 yılında tamamlanan camidir. Camiden sonra muhtemelen ilk olarak H.670/M.1272 yılından önce yapıldığı bilinen hamam inşa edilmiştir (Temir, 1959). Bu yapıları; H.668/M.1269 yılında inşa edilen hankâh ve H.675/M.1276 yılında inşa edilen (Önge, 1984) ve H.682/M.1283'te yenilenen türbe takip etmiştir. Daha sonra külliye 19. yüzyılda inşa edildiği düşünülen çeşme ilave edilmiştir. Dolayısıyla çeşme hariç, Konya Sahip Ata

Külliyesi'nin tamamı M.1258-1283 yılları arasında bânîsi Sahip Ata Fahreddin Ali hayattayken inşa edilmiştir.

Külliyedeki cami ve taç kapısının mimarı, Selçuklulardan önce Anadolu'ya iltica eden bir Türk ailesinden geldiği düşünülen, sarayda nakkaşlık ve mimarlık yapmış, Sahip Ata'nın yaptırdığı birçok eserde imzası olan Kөлük b. Abdullah'tır. Diğer yapıların mimarları kesin olarak bilinmese de Kөлük b. Abdullah ve Kalûyân el-Konevî'nin isimleri geçmektedir (Önder, 1962; Tuncer, 1985; Sönmez, 2002; Parlak, 2008).

Kalûyân el-Konevî hakkında yapılan araştırmalarda Kөлük b. Abdullah'la aynı kişi olduğu zannedilmiş, kendisinin Rum veya Ortodoks Türk olduğu ve Müslüman olduktan sonra Kөлük ismini aldığı ileri sürülmüştür. Ancak bu külliyedeki caminin M.1258 tarihli taç kapısında Kөлük b. Abdullah adı yazmakta, M.1272 tarihli Sivas Gök Medrese'nin kitabesinde ise Kalûyân el-Konevî adı yazmaktadır. Kөлük b. Abdullah'ın, adını değiştirmesine rağmen sonradan tekrar eski adını kullanması olası olmadığından bu isimlerin farklı kişilere ait olduğu anlaşılmaktadır (Tuncer, 1985; Karpuz, 2001; Sönmez, 2002; Parlak, 2008).

Haklarında kesin bilgiler olmasa da Kөлük b. Abdullah'ın meslek hayatına Sultan Alaeddin Keykubat (M.1220-1237) zamanında başladığı ve M.1280 yılı civarına kadar yaşadığı düşünülmektedir. Kalûyân el-Konevî'nin ise M.1230 civarında eser vermeye başladığı, muhtemelen Kөлük b. Abdullah'ın öğrencisi olduğu ve M.1290 civarında öldüğü düşünülmektedir (Tuncer, 1985; Sönmez, 2002).

4.2. Külliye'nin Vaziyet Planı ve Mimari Ögeleri

Külliyeye, günümüzde yıkılmış bulunan Anadolu Selçukluları zamanı şehir dış surlarının güney yönündeki kapılarından olan Larende (Karaman) Kapısı'nın dışında, Sahibiata Mahallesi, Sahibiata Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Anadolu Selçuklu dönemi Konya şehir kalesi, surları, kapıları ile Sahip Ata Külliyesi'nin günümüzdeki konumları (Konyalı, 1964; Yavaş, 2007) (*earth.google.com*, 2019)

Külliye'nin ihtiva ettiği yapılar; özgün taç kapısı ayakta olan bir cami, caminin güneyinde yer alan taç kapılı bir hankâh, hankâh ile cami arasına yerleştirilmiş bir türbe, hankâh girişinin karşısında bulunan bir çifte hamam, hankâh taç kapısının iki yanında sıralı 5 adet dükkân ve cami kuzeydoğu bahçe duvarı bitişiğindeki 19. yüzyıla tarihlenen bir çeşmeden ibarettir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Sahip Ata Külliyesi'nin harita üzerine işlenmiş vaziyet planı (*earth.google.com*, 2019)

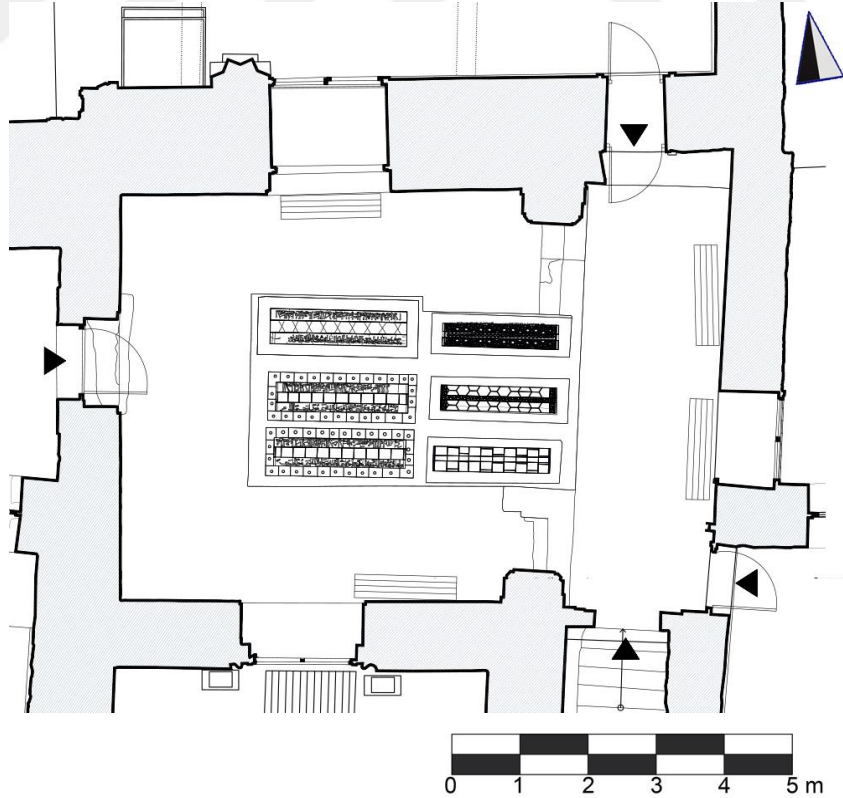
4.2.1. Cami

Kaynaklara göre cami, iki defa yangın geçirdiği ve büyük bir kısmı tahrip olduğu için H.1288/M.1871 yılında bugünkü şekli ile inşa edilmiştir (Konyalı, 1964). Özgün cami, taç kapısındaki kitabeye göre H.656/M.1258 yılında inşa edilmiş olup külliye'nin en eski tarihli yapısıdır (Duran, 2001). Camiye ilişkin detaylar, 5. bölümde kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

4.2.2. Türbe

Caminin kible duvarının arkasında yer alan türbe, Önge'ye (1984) göre H.675/M.1276 yılında inşa edilmiştir. Türbe içinde bulunan altı adet sanduka Sahip Ata Fahreddin Ali ve ailesine aittir (Parlak, 2008).

Türbe, kare planlı ve kubbeli bir ana mekân ile bu mekânın doğusuna yerleştirilmiş bir koridordan oluşmuştur. Bu koridorun üst örtüsü, aslî halinde kaburgalı tonoz sistemindedir ancak günümüzde sundurma çatıyla örtülüdür. Kuzeyinde cami kible duvarıyla, güneyinde ise hankâh kuzey eyvanıyla bitişik durumdadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Türbe planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

Türbeye dört adet giriş mevcuttur. Bu girişlerden birincisi türbe koridorunun güney duvarındaki bir kemerle hankâh kuzeydoğusundaki dehlize, ikincisi aynı koridorun kuzey duvarındaki bir kapıyla cami içine, üçüncüsü yine aynı koridorun güneydoğu köşesindeki bir kapıyla hankâh kuzeydoğu mekânlarına, dördüncüsü ise türbe batı duvarındaki bir kapıyla külliye bahçesine açılmaktadır. Günümüzde bu girişlerden yalnızca koridorun güney duvarındaki, hankâh kuzeydoğusundaki dehlize açılan kemerli giriş kullanılmaktadır. Koridor ile ana mekân arasındaki büyük kemerin üzerindeki kitabeye göre türbenin H.682/M.1283 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır (Şimşir, 2014).

Yapı malzemesi olarak duvarlarında tuğla ve moloz taş malzeme birlikte kullanılmıştır (Şekil 4.4). Kubbesi ise tamamen tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Üst örtüsü tamamen kurşun malzeme ile kaplanmış vaziyettedir.

Şekil 4.4. Türbenin batı cephesinde moloz taş ve tuğla malzeme görünümü

Türbenin; duvarları, ana mekânı ile koridoru arasındaki kemeri, kubbeye geçiş elemanları, kubbe kasağı ve kubbe merkezindeki madalyonu çiniler ile süslenmiştir (Şekil 4.5 ve 4.6).

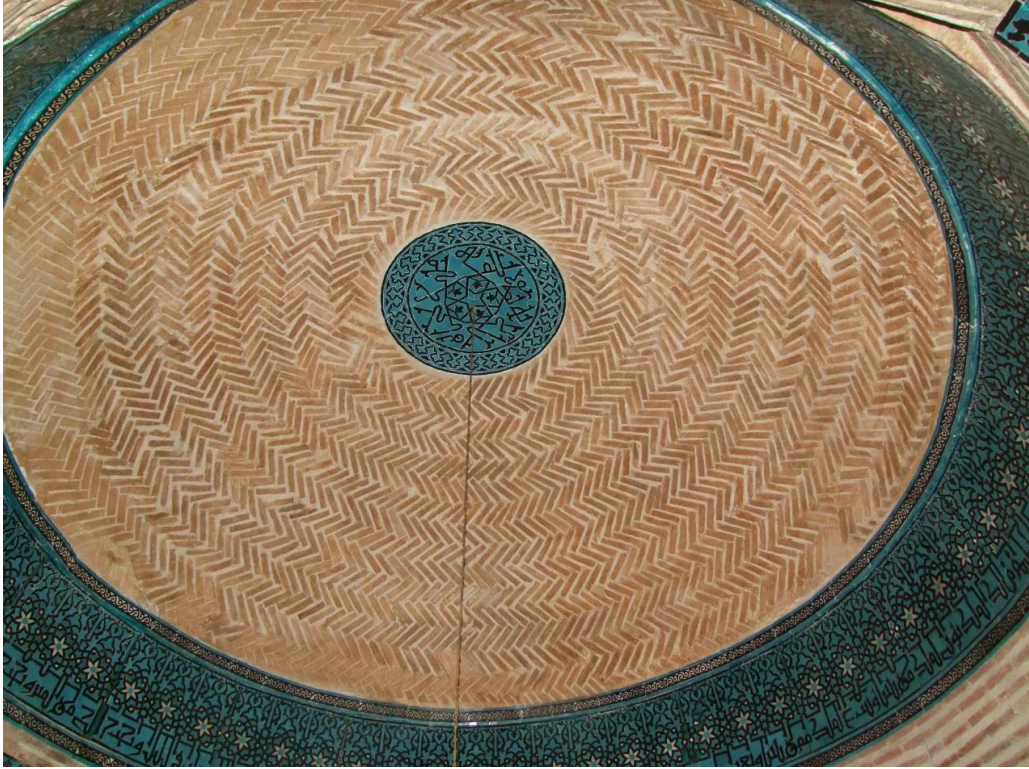

Şekil 4.5. Türbe içinde eyvandan ana mekâna (batıya) bakış

Şekil 4.6. Türbe içinde ana mekândan eyvana (doğuya) bakış

Kubbe kasnağında kûfi yazıyla Al-i İmran Suresi yer almaktadır. Kubbe merkezindeki madalyonda ise “Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali” isimleri yine kûfi yazıyla yer almaktadır (Şimşir, 2014) (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Türbe kubbesi, kubbe kasnağı ve madalyonu

Türbenin ana mekânının altında mahzenmezar (kripta) mekânı bulunmaktadır. Sivri tonoz ile örtülü olan bu mekâna hankâh kuzey eyvanından bir merdiven ile inilmektedir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. Türbenin kripta bölümü giriş kapısına doğru (güneye) bakış

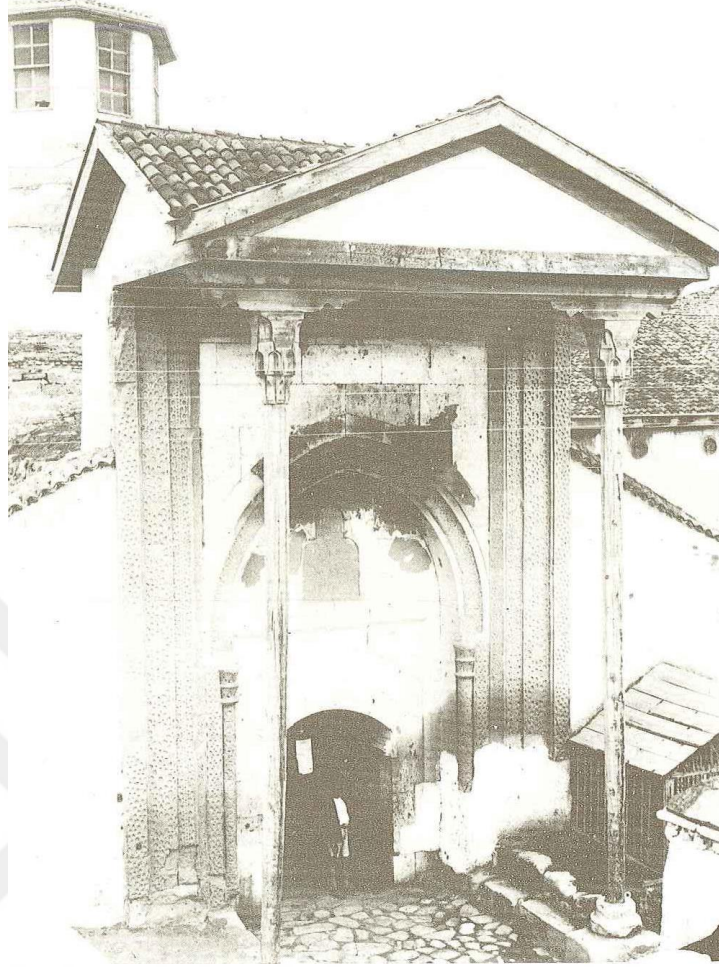
4.2.3. Hankâh

Hankâh; dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri ve bazen inzivaya çekildikleri yapılara denmektedir. Taç kapısındaki kitabeye göre Sahip Ata Hankâhı H.668/M.1269'da inşa edilmiştir (Konyalı, 1964). Sahip Ata Hankâhı, 24.09.1999 tarihli 3620 sayılı koruma kurulu kararı gereği günümüzde müze olarak kullanılmakta olup İslam kültüründen birçok esere ev sahipliği yapmaktadır.

Hankâhın taç kapısı, doğu cephesinde yer almaktadır ve dikdörtgen formlu sade bir tasarıma sahiptir. Basık kemerli giriş açıklığını iki sütunçe üzerinde yükselen bir sivri kemer çevrelemektedir (Şekil 4.9). Bu taç kapının üzerinde bir zamanlar kırma çatılı ahşap bir sundurma olduğu 1940'lı yıllara ait fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 4.10). Ancak bu cephedeki yol düzenlemesi sebebiyle daha sonra bu örtünün kaldırıldığı tahmin edilmektedir (Önge, 1984). Hankâhın taç kapısının sağında ve solunda toplam 5 adet basık kemerli, derinliği az, eyvan formunda dükkânlar mevcuttur ancak bu dükkânlar günümüzde atıl durumdadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.9. Hankâh taç kapısı genel görünümü

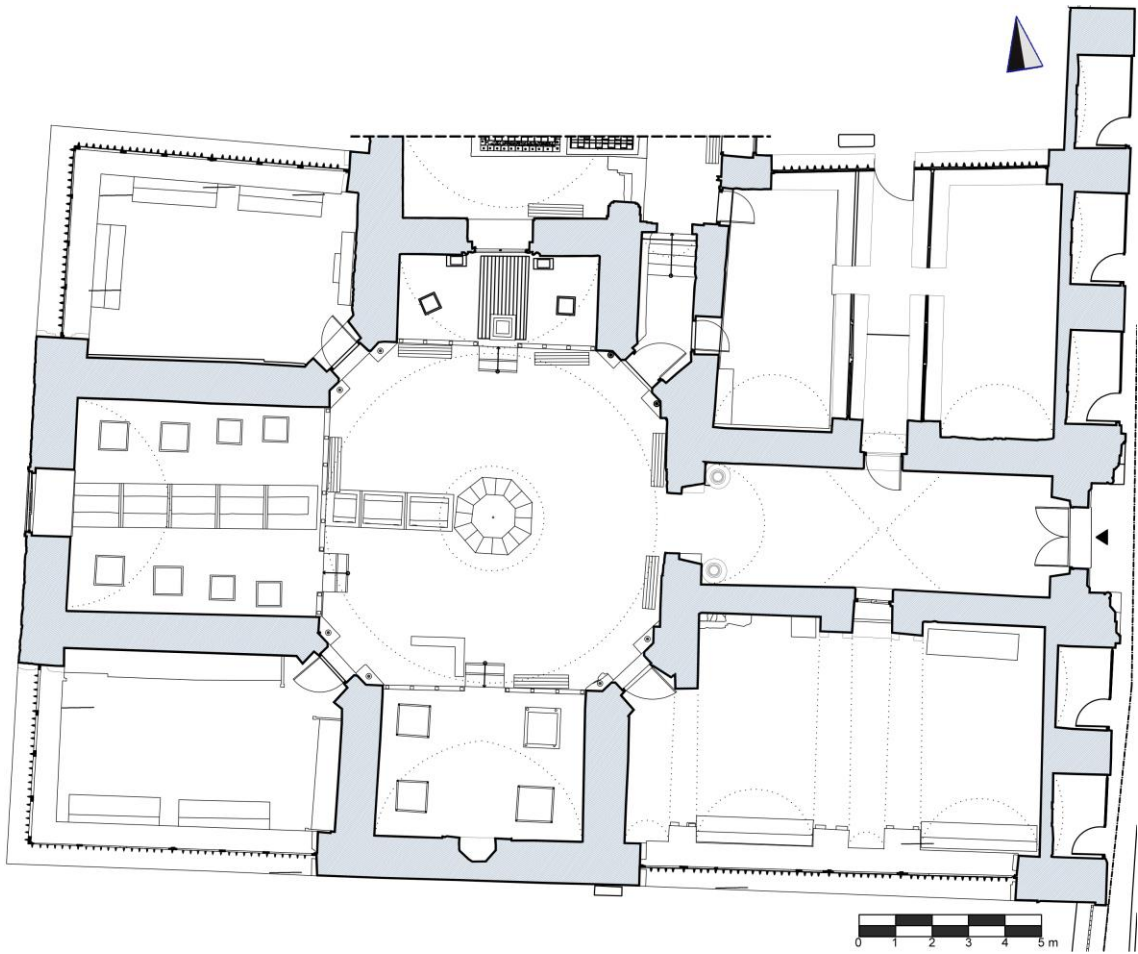

Şekil 4.10. Hankâh taç kapısının 1940'lı yıllardan bir fotoğrafı (Önge, 1984)

Şekil 4.11. Hankâh taç kapısı ve iki yanındaki dükkânlar

Hankâh genel itibariyle dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 4.12). Hankâh planının merkezinde, kare planlı ve kubbeyle örtülü bir ana mekân yer almaktadır. Bu mekânın kuzey, batı ve güney yönünde olmak üzere üç kenarında bulunan eyvanlar ve doğu yönündeki hankâh giriş koridoru ana mekânı çevrelemektedir. Ana mekânın kare şeklindeki planının köşeleri pahlanmış ve bu oluşan yüzeylere köşelerdeki mekânlar için sivri kemerli giriş açıklıkları yerleştirilmiştir. Köşelerde yer alan bu girişlerden kuzeydoğu yönündeki giriş türbeye çıkan dehlize açılmaktadır.

Şekil 4.12. Hankâh planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

Üç eyvan da ana mekân kotundan üçer basamak yükseltilmiştir. Bu eyvanlar tuğla malzemedен yapılmış sivri tonozlarla örtülüdür. Güney eyvanının güneydeki duvarının ortasında çini ve yazılarla süslenmiş alçıdan bir mihrap yerleştirilmiştir (Şekil 4.13). Batı eyvanı zemininde ana mekânın ortasındaki havuzla bağlantılı bir su kanalı bulunmaktadır (Şekil 4.14). Türbeye komşu kuzey eyvanının zemininden bir merdiven

ile türbenin mahzenmezar (kripta) kısmına inilmektedir (Şekil 4.15). Ana mekân ile aynı kotta olan giriş koridoru ise taç kapıya kadar uzanmaktadır.

Şekil 4.13. Hankâh güney eyvanı görünüşü

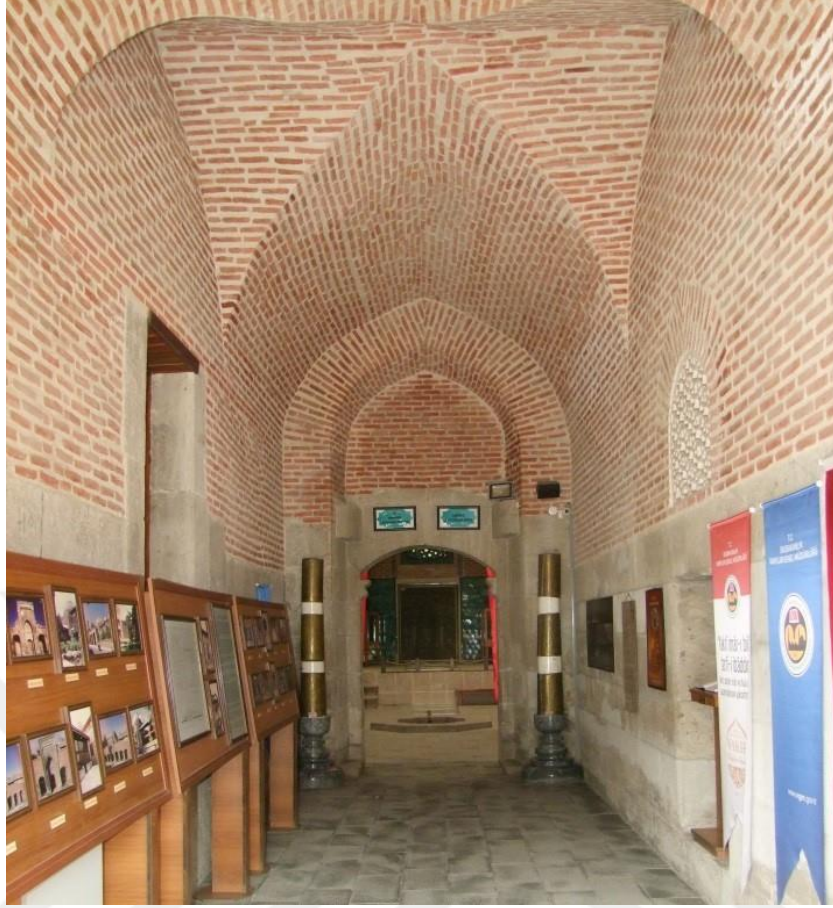
Şekil 4.14. Hankâh batı eyvanı görünüşü

Şekil 4.15. Hankâh kuzey eyvanı görünüşü

Ana mekânın köşelerinden girilen mekânlar, ana mekân ile aynı kottadır. Bu mekânlardan kuzeydoğuda olanı idari amaçlarla kullanılırken diğerleri müze için sergi alanı olarak kullanılmaktadır. Ana mekânın kuzeydoğu yönündeki kapı bir dehlize açılmakta, bu dehlizden hem türbeye hem de kuzeydoğu köşedeki mekâna geçiş sağlanmaktadır.

Malzeme açısından incelendiğinde hankâhın duvarlarının kesme taş malzeme ile inşa edildiği görülmektedir. Ana mekân, eyvanlar ve giriş koridorunun üst örtüleri tuğla malzeme ile inşa edilmiştir (Şekil 4.16). Köşelerdeki mekânların üst örtüleri ise günümüze ulaşamadığından, yapılan onarımlarda ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının üst örtüsünün tamamı kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Şekil 4.16. Hancâh giriş koridoru görünüşü

Süsleme bakımından incelendiğinde, hancâhın gösterişli bir düzene sahip olduğu görülmektedir. Ana mekânda tonozlardan kubbeye geçiş üçgenler ile sağlanmaktadır. Tuğla malzeme ile inşa edilmiş kubbede tuğlalar zikzak çizerek dizilmiştir. Bu tuğla yüzeylerin bir sırası çiniliyken bir sırası sade bırakılarak bir yıldız motifi oluşturulmuştur (Şekil 4.17). Kubbenin ortasında bir fener açıklığı bulunmaktadır. Kubbe kasağı ve kubbe iç yüzeyi çinilerle süslenmiştir (Şekil 4.17). Eyvanların duvarları ise altıgen şekilli çinilerle süslenmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.17. Hankâh ana mekân kubbesi içeriden görünüşü

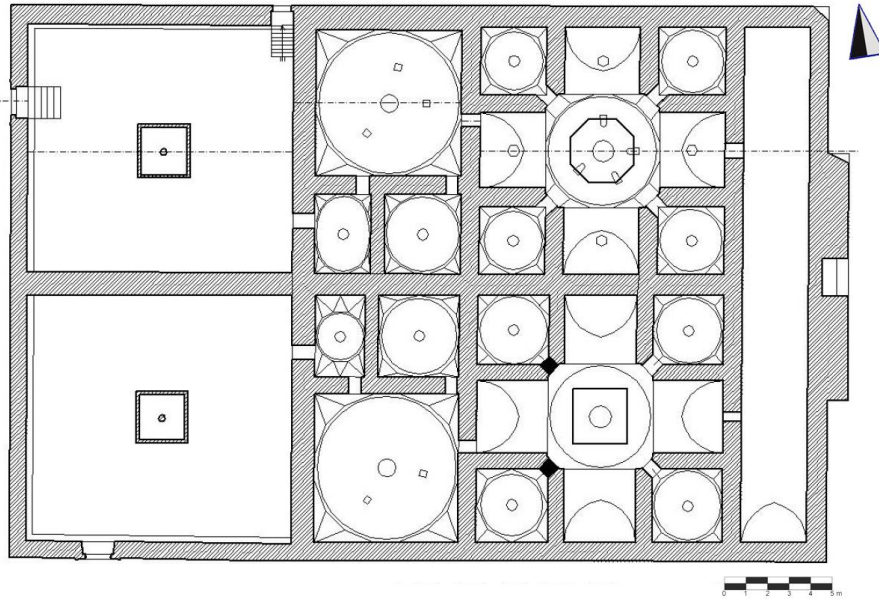

Şekil 4.18. Hankâh güney eyvanı duvarındaki mihrap ve çini süsleme detayı

4.2.4. Hamam

Günümüzde Şifa Sultan Hamamı olarak bilinen bu yapının bir kitabesi olmadığı için yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak H.670/M.1272 tarihli Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in vakfiyesinde "Sultan Hamamı" olarak adının geçiyor olması, bu tarihten önce yapılmış olduğunu göstermektedir (Temir, 1959). Sonuç olarak hamamın, 13. yüzyılda külliye ile birlikte inşa edildiği tahmin edilmektedir. Yavaş'ın (2007) aktardığına göre: "Fatih tahririnde yapının gelirlerinin Sahip Ata Vakfına bağlı olduğunun belirtilmesi ve Konya Şer'iyye Sicil Defterine göre M.1570 yılında Sahip Ata Vakfının mütevellisi vasıtasıyla yapının bir onarım geçirmiş olması" sebebiyle bânîsinin Sahip Ata olduğu anlaşılmaktadır.

Plan düzeninde çifte hamam olarak her iki bölümü de simetrik ve haçvari planlı, köşe hücreli tipte tasarlanmıştır (Şekil 4.19). Kadınlar ve erkekler bölümlerinin girişleri ayrı olup, kadınlar girişi yapının güney cephesinde, erkekler girişi ise batı cephesinde bulunmaktadır.

Şekil 4.19. Şifa Sultan Hamamı'nın planı (Yavaş, 2007)(VGM)

Yapının duvarları moloz taş malzemedен, üst örtünün ise büyük bir kısmı tuğla malzemedен inşa edilmiştir (Şekil 4.20). Sanat tarihçisi ve mimar Prof. Dr. Yılmaz Önge'ye göre hamamın her iki bölümünün soyunmalık mekânlarının, özgün halinde direklere oturan birer ahşap tavanla örtülü olduğu, ancak 1960'lı yıllarda yapılan

onarım sırasında bu ahşap tavanın kaldırıldığı ve yerine betonarme tavan inşa edilip üstünün kırma çatıyla örtüldüğü düşünülmektedir (Önge, 1995; Yavaş, 2007).

Şekil 4.20. Hamamın güneybatıdan görünüşü

4.2.5. Çeşme

Çeşme, cami taç kapısının doğusunda, bahçe duvarının kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. Çeşme üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığından yapımı, kesin olmamakla birlikte 19 yy. sonlarına tarihlendirilmektedir (Karpuz, 2009). Sivri kemerli çeşmenin ön cephesi ve köşelerinde kesme taş malzeme kullanılmışken, yan cephelerinde ise moloz taş malzeme kullanılmıştır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. Çeşme kuzey cephe görünüşü

5. KONYA SAHİP ATA KÜLLİYESİ CAMİİ

5.1. Rölövesi

5.1.1. Caminin tanımı

Konya Sahip Ata Külliyesi Camii, güneyindeki hankâhtan dolayı “Hankâh Camii” veya eski Konya kalesinin Larende kapısının karşısında yer aldığı için “Larende Camii” olarak da bilinmektedir (Konyalı, 1964) (Şekil 5.1). Cami, 13.11.1982 tarihli A-3861 sayılı GEEAYK kararı ile külliye kapsamında tescil edilmiştir.

Şekil 5.1. Caminin genel görünüşü (minareden güneye doğru)

Mevcut cami, kare planlı şekilde inşa edilmiştir (EK 1-Şekil 2). Duvarlarında çoğunlukla moloz taş, yer yer de tuğla malzeme kullanılan caminin sütunları, tavanı, pencereleri ve kapıları ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının tavanı ahşap kirişleme sistemle inşa edilip kırma çatıyla örtülmüştür. Taç kapısı ile ana yapı arasında yaklaşık 20 metrelik bir mesafe bulunmaktadır. Ana yapı 22.90mx23.00m ölçülerinde bir alan üzerine oturmaktadır.

5.1.2. Yapım sistemi ve yapı malzemeleri

Yapının duvarları ahşap hatıllarla desteklenmiş moloz taş malzeme ile örülmüştür. Yer yer tuğla malzeme de görülen yapı duvarları ortalama 1 metre kalınlığındadır (Şekil 5.2). 12.03.2007 tarihli 1505 sayılı kurul kararı doğrultusunda yapılan onarımlar sırasında yapının duvarlarının iç yüzeylerinde horasan sıva, dış yüzeylerinde ise horasan derz uygulanmıştır. Yapının duvarlarındaki ahşap hatıllar pencerelerin alt ve üst kotlarından geçmektedir. Ayrıca bir de harim zemin kotundan bir ahşap hatıl geçmekte ve günümüzde bu hatılların tamamı ahşap kuşaklar ile kaplanmış haldedir. Günümüzde yapının üst örtüsü, alaturka tipi kiremitlerle kaplanmış dört yöne eğimli kırma çatı formundadır.

Şekil 5.2. Cami güney (kıble) cephe duvarında tuğla malzeme uygulaması

Yapıda, girişin dışına eklenen bir rüzgarlık kısmı bulunmaktadır. Bu mekân, kesme taş malzemeyle inşa edilmiş bir parapet duvar ve üzerine yerleştirilen ahşap bir camekândan meydana gelmektedir. Bu bölümün üzeri, yine alaturka tipi kiremitle kaplanmış üç yöne eğimli bir kırma çatı ile örtülmüştür.

5.1.3. Cephe düzenleri

Caminin doğu ve batı cephelerinde, alt kotta üçer adet dikdörtgen formlu büyük pencereler ile bunlarla aynı hizalarda üst kotta üçer adet yine dikdörtgen formlu küçük tepe pencereleri mevcuttur (Şekil 5.3 ve 5.4). Caminin girişinin olduğu kuzey cephesinde; alt kotta girişin iki yanında dikdörtgen formlu birer adet büyük pencere ile üst kotta ikisi alt kottaki pencerelerin, biri giriş kapısının hizasında olmak üzere üç adet dikdörtgen formlu küçük tepe pencereleri bulunmaktadır (Şekil 5.5). Güney (kıble) cephesinde; alt kotta, mihrabın doğusunda türbeye açılan dikdörtgen formlu büyük bir pencere ile ahşap bir kapı, üst kotta ise biri mihrabın üzerinde diğeri mihrabın batısında olmak üzere iki adet dikdörtgen formlu küçük tepe penceresi mevcuttur (Şekil 5.6 ve 5.7).

Şekil 5.3. Cami batı cephesi görünüşü

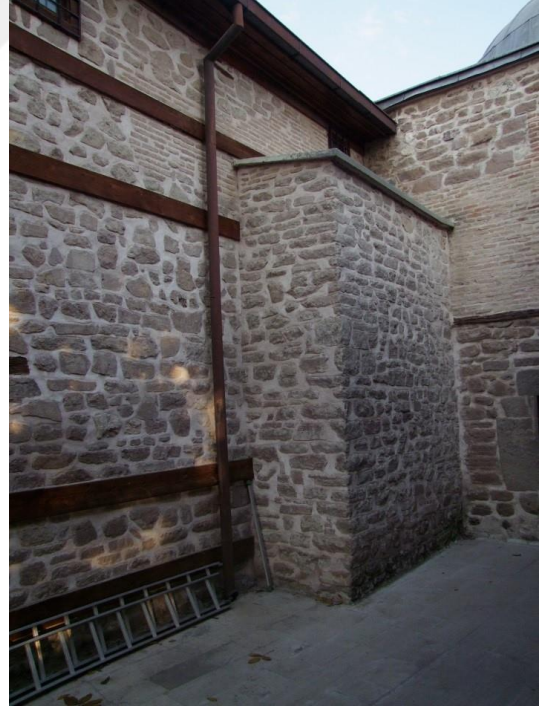
Şekil 5.4. Cami doğu cephesi görünüşü

Şekil 5.5. Cami kuzey cephesi görünüşü

Şekil 5.6. Cami güney (kıble) cephesi görünüşü

Şekil 5.7. Cami güney (kıble) cephesi görünüşü ve mihrap nişi çıkıntısı

5.1.4. Ana yapı bileşenleri ve süsleme sanatları

Giriş (Rüzgarlık): Harime giriş, caminin mihrap aksı üzerinde, 5.00mx2.70m boyutlarında bir rüzgarlık kısmından yapılmaktadır (Şekil 5.8 ve 5.9). Harim özgün giriş kapısı, ahşap malzemeden üretilmiş oldukça süslemeli bir tasarıma sahip olup külliyenin hankâh (müze) kısmında sergilenmektedir. Günümüzde bu özgün kapının yerine, yine ahşap malzemeden üretilmiş bir imitasyonu yerleştirilmiştir.

Şekil 5.8. Harim girişindeki rüzgarlık kısmının görünüşü

Şekil 5.9. Harim girişindeki rüzgarlık kısmının iç görünüşü

Harim: Mevcut caminin harim bölümü, 20.80mx20.90m ölçülerinde bir iç mekâna sahiptir. Harime girişinin doğu tarafında duvar yüzeyine bitişik, mahfil katına çıkan 21 basamaklı ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin altında kalan boşluk, ahşap lambriler ile kapatılarak burada bir depo bölümü oluşturulmuştur.

Harime girişten sonra batı tarafta kalan kısımda ise cami görevlilerine ait, ahşap malzeme ile kapatılmış bir bölüm ve müezzin mahfili bulunmaktadır. Ayrıca mahfil katının izdüşümünde harim girişinin iki tarafında kalan mekânlar, ahşap korkuluklar ile harimden ayrılmıştır (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Harim müezzin mahfili, görevli odası ve giriş bölümü görünüşü

Harimin duvar etekleri hariç bütün yüzeyleri sıvalı ve boyalı durumdadır. Pencere alt kotuna kadarki duvar etekleri ile mahfil katında kemerlerin başlangıç hizalarına kadarki bütün duvar yüzeyleri ahşap lambriler ile kaplanmıştır (Şekil 5.11 ve 5.12). Ayrıca caminin üst örtü sistemini taşıyan ahşap ayakların etek kısımları da aynı şekilde lambriler ile kaplanmış haldedir.

Şekil 5.11. Harim genel görünüşü (güneybatıdan)

Şekil 5.12. Harim genel görünüşü (kuzeydoğudan)

Mahfil katı: Ahşap malzeme ile inşa edilmiş olan mahfil katı, harimin kuzey duvarı boyunca doğu-batı yönünde uzanmaktadır (Şekil 5.13 ve 5.14). M.1970’li yıllarda eklendiği belirtilen mahfilin taşıyıcı sistemi, cami üst örtüsünü taşıyan büyük ahşap sütunlar ile kuzey duvarı boyunca duvara bitişik yerleştirilen küçük ahşap direklerden oluşmaktadır (Yavaş, 2007) (Şekil 5.11). Mahfilin ortasında harime doğru çıkıntı yapan, balkon görünümünde bir köşk kısmı da bulunmaktadır.

Şekil 5.13. Mahfile çıkan merdiven

Şekil 5.14. Mahfil katından bir görünüş (batıya doğru)

Camiye ait diğer öğeler: Caminin özgün haline ait süsleme özelliklerinin birçoğu günümüze ulaşamamıştır. H.1288/M.1871 yılında büyük oranda yeniden inşa edilen mevcut caminin özgün durumundan kalan en önemli öğeleri, taç kapısı ve mihrabıdır. Bunların yanı sıra yerlerine birebir kopyaları yerleştirilen harim özgün ahşap giriş kapısı ile harim-türbe arasındaki özgün ahşap geçiş kapısı da günümüze ulaşabilmiş özgün öğeler arasında sayılabilir. Bu unsurların dışında yapıya sonradan eklenen minber, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfili gibi öğeler de mevcuttur.

Giriş kapısı: Caminin, kündekâri tekniğiyle yapılmış özgün ahşap giriş kapısı günümüzde külliye'nin müze olarak kullanılan hankâh kısmında sergilenmekte olup yerine bir imitasyonu yerleştirilmiştir. Özgün kapı, çift kanatlı olup yüzeyleri, süsleme düzeninde üçer bölüme ayrılmış ve bölümler arasına metal kuşaklar monte edilmiştir. Ortada olan bölümler, kanat yüzeylerinin büyük çoğunluğunu kaplamaktadır. Kanatların alt ve üst bölümlerinde birer pano yer almaktadır. Üst panolarda tek satır şeklinde birer hadis-i şerif yazmaktadır (Uğur ve Koman, 1934). Sağdaki kanatta, meali “*En doğru söz Allah’ın Kitabıdır.*” olan hadis yazarken soldaki kanatta ise “*İyiliğin en sağlamı*

takvadır.” hadisi yer almaktadır. Kanatların ortasında yer alan bölümlerin süslemeleri simetriktir. Bu süslemeler; ahşap çıtalarla oluşturulan beşgen, üçgen ve baklava dilimi şeklindeki geometrik boşluklar ve bu boşluklarda yer alan bitkisel motiflerle bezenmiş geometrik ahşap parçalardan oluşmaktadır. Fakat özgün kapı kanatlarındaki bu süslemelerin bazı parçaları yerlerinden sökülmüş olup bazılarının yerleri desensiz parçalarla tamamlanmış, bazılarının yeri ise olduğu gibi bırakılmıştır. Altta yer alan bölümlerden sağdaki kanattaki bölüm bahsedilen şekilde sade bir ahşap parça tamamlanmış durumdadır. Soldaki kanatta yer alan alt bölüm ise yekpare pano olarak yine bitkisel motifli bir bezeme ile süslenmiş vaziyettedir. Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi olmasa da gerek yapım tekniği gerek bezeme motifleri bakımından incelendiğinde bu kapı kanatlarının özgün cami ile aynı dönemde yapılmış olması muhtemeldir (Bozer, 1992; Şimşir, 2014) (Şekil 5.15, 5.16 ve 5.17).

Şekil 5.15. Harim özgün giriş kapısı kanatları

Şekil 5.16. Harim özgün giriş kapısı detayı

Şekil 5.17. Caminin mevcut giriş kapısı

Harimden türbeye geçiş kapısı: Camiye ait diğer bir özgün öge ise harimden türbeye geçişi sağlayan ahşap kapıdır. Kündekâri tekniğiyle yapılmış olan bu kapı da tıpkı caminin özgün giriş kapısı gibi külliye'nin hankâh kısmında sergilenmektedir ve yerine bir kopyası yerleştirilmiştir. Cami ilk inşa edildiğinde, pencere olarak yapıldığı ancak sonraki yıllarda kible duvarı arkasına türbe eklendikten sonra kapı olarak düzenlendiği düşünülmektedir. Kapı, aslı halinde tek kanatlı, seren ve başlıkların geçme tekniğiyle oluşturduğu dikdörtgen çerçeve ve bu çerçevenin içindeki tek panodan oluşan bir tasarıma sahiptir. Kündekâri tekniğiyle yapılan süslemeler; ahşap çıtalarla oluşturulan altı köşeli yıldız ve altıgen şekillerindeki geometrik boşluklar ve bu boşluklarda yer alan, üzerinde tek eksenli simetrik bitkisel motiflerden oluşan yuvarlak satırlı oyma süslemelerle bezenmiş geometrik ahşap parçalardan oluşmaktadır. Kapının alt ve üst başlıklarında metal kuşaklar bulunmaktadır. Fakat ne yazık ki bu kapı da günümüze özgün haliyle tam halde ulaşamamıştır. Kaynaklara göre 1981 yılındaki bir hırsızlık olayında cami içine girmeye çalışan bir hırsız tarafından kapıda büyük tahribata yol açılmıştır (Bozer, 1992). Kapının kündekâri ile süslenen kısmında büyük boşluklar bulunmaktadır. Bu boşlukların bazıları düz, desensiz ahşap parçalarla tamamlanmış haldedir. Bu kapının da yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur ancak yapım ve süsleme tekniğinin cami giriş kapısı ile büyük oranda benzeşmesi sebebiyle,

türbenin yenilendiği H.682/M.1283 yılı civarında yapılmış olması muhtemeldir (Şimşir, 2014) (Şekil 5.18, 5.19 ve 5.20).

Şekil 5.18. Harim ile türbe arasındaki özgün kapı

Şekil 5.19. Harim ile türbe arasındaki özgün kapının kopyası olan mevcut kapı

Şekil 5.20. Harim ile türbe arasındaki özgün kapının detayı

Mihrap: Caminin mevcut mihrabı büyük oranda özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmıştır. 23.07.2007 tarihli 1801 sayılı Konya KVKBK kararı ile mihrabın eksik kısımları alçı malzemeyle onarılmıştır. Genel itibariyle dikdörtgen forma sahip olan mihrapta bitkisel ve geometrik birçok farklı çeşit süslemeler vardır. Mihrabın süslemelerinde hâkim olan renkler patlıcan moru, lacivert ve turkuaz renkleridir (Şekil 5.21).

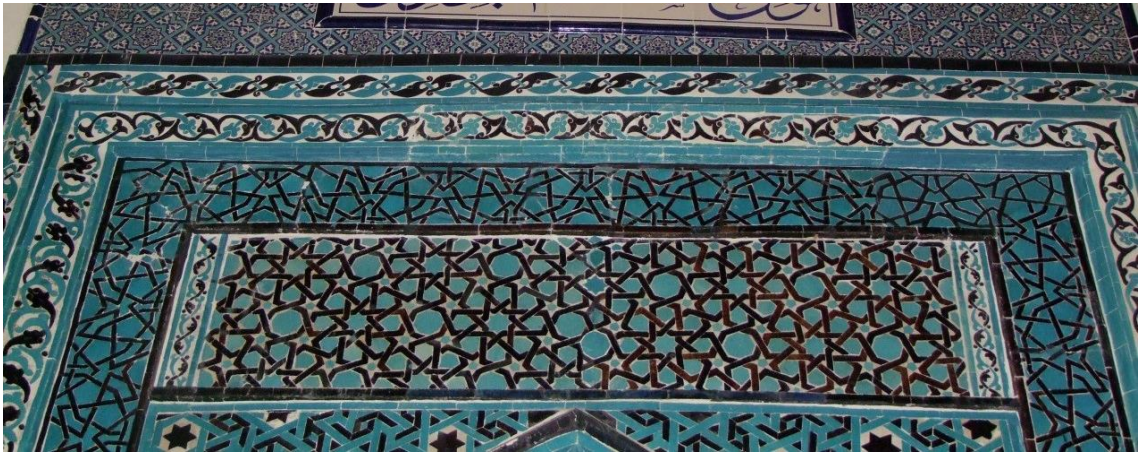
Şekil 5.21. Cami mihrabının genel görünüşü

Mihrabın üzerinde geç dönem eseri olduğu düşünülen, çini süslemeli bir pano bulunmaktadır (Şekil 5.22). Bu panoda, içinde bitkisel motifli bezemelerin bulunduğu, kare ve sekiz kollu yıldızların hâkim olduğu geometrik bir desen görülmektedir. Panonun ortasındaki yatay dikdörtgen kısımda ise Bakara Suresi'nin 149. ayetinin "Yüzünüzü/yönünüzü Mescid-i Haram'a döndürün." anlamındaki bir bölümü yer almaktadır.

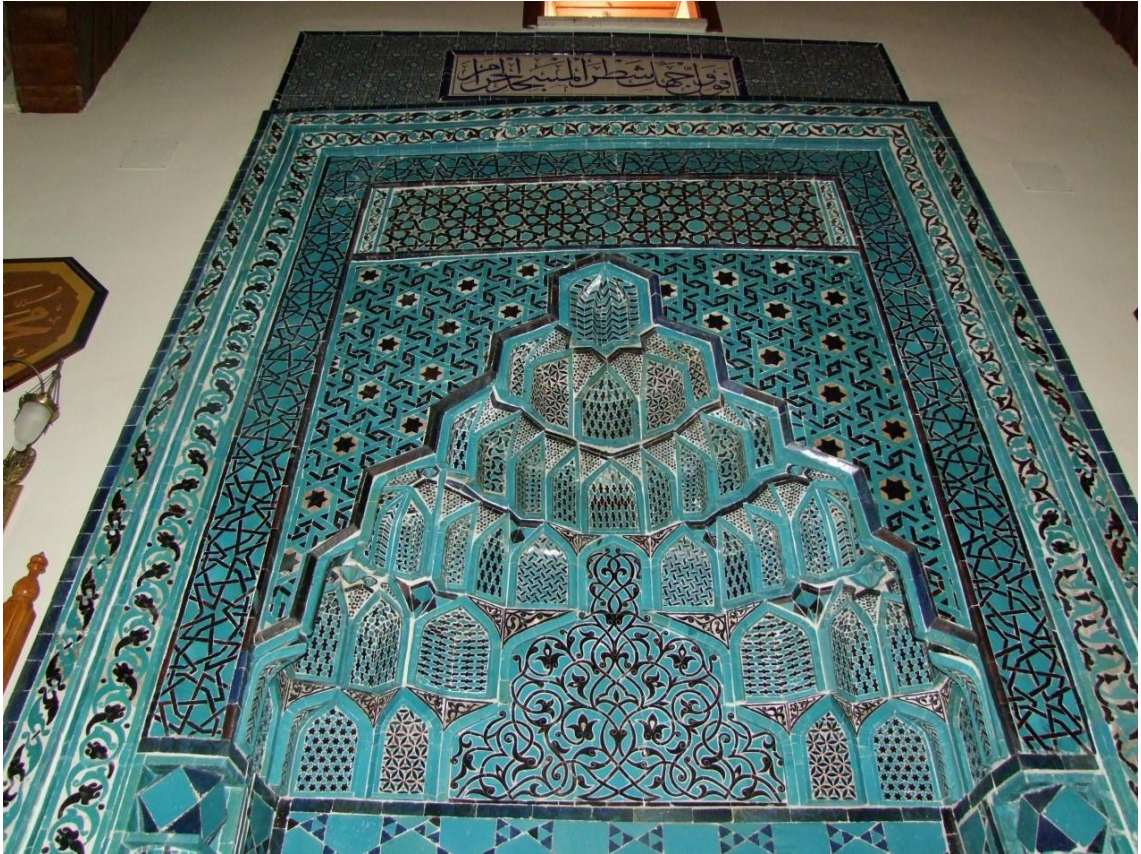
Şekil 5.22. Mihrabın üzerindeki panonun detayı

Mihrap, üç yönden, bitkisel bezemelerin muntazam bir şekilde tekrarlandığı iki sıra bordür ile çevrilidir. Bu iki sıra bordürün içinde ise görece daha geniş, geometrik bezemeli bir bordür daha bulunmaktadır. Bu geometrik bezemeli bordür, mihrabın mukarnas kavsarasının üzerine oturduğu iki sütunçe ile sınırlanmıştır. Mihrap sütunçeleri dairesel planlıdır ve sütun başlarında dörtgenler ve üçgenlerden oluşan prizmatik bir geometrik süsleme vardır. Sütunçe gövdelerinde boyuna yerleştirilmiş ince dikdörtgen çini parçaları ile oluşturulan baklava dilimi biçimli desenlerden oluşan bir bezeme görülmektedir. Bahsedilen geometrik bezemeli bordürün üst sırasının altında yine geometrik desenlerle süslenmiş bir tabla bulunmaktadır. Bu tablada sekizgenlerin, altıgenlerin, üçgenlerin, beş kollu ve sekiz kollu yıldızların birlikte kullanılarak sonsuz bir desen oluşturduğu muazzam bir bezeme görülmektedir (Bakırer, 1976; Şimşir, 2014) (Şekil 5.23).

Şekil 5.23. Mihrap kavsara üzerindeki geometrik süslemeli tabla

Bezemeli tablanın altında mihrabın mukarnas kavsarası yer almaktadır. İlk sırasında bir adet hücre bulunan kavsaranın ikinci sırasında beş adet, üçüncü sırasında dokuz adet, dördüncü ve beşinci sıralarında ikişer adet hücre bulunmaktadır. Bu hücrelerin içleri, kavsara orta ekseninde simetrik olarak her biri farklı bir desenle bezenmiştir. Hücreler arasındaki boşluklar ise bitkisel ve geometrik motiflerin olduğu çok çeşitli desenler ile süslenmiştir. Kavsaranın ortasında kalan üçgen sayılabilecek biçimdeki düz yüzey, kavsara orta ekseninde simetrik olarak bitkisel motiflerle bezenmiştir (Şekil 5.24). Mukarnas kavsaranın sağında ve solunda kalan üçgen biçimindeki düz yüzeylerde ise altıgenlerin, üçgenlerin ve altı kollu yıldızların hâkim olduğu geometrik bir desen görülmektedir. Mihrap nişinin yüzeylerinde ise üçgenler ve altıgenlerin oluşturduğu, mihrabın diğer bezemelerine göre sade sayılabilecek bir geometrik bezeme hâkimdir (Şekil 5.25).

Şekil 5.24. Mihrabın mukarnas kavsarası

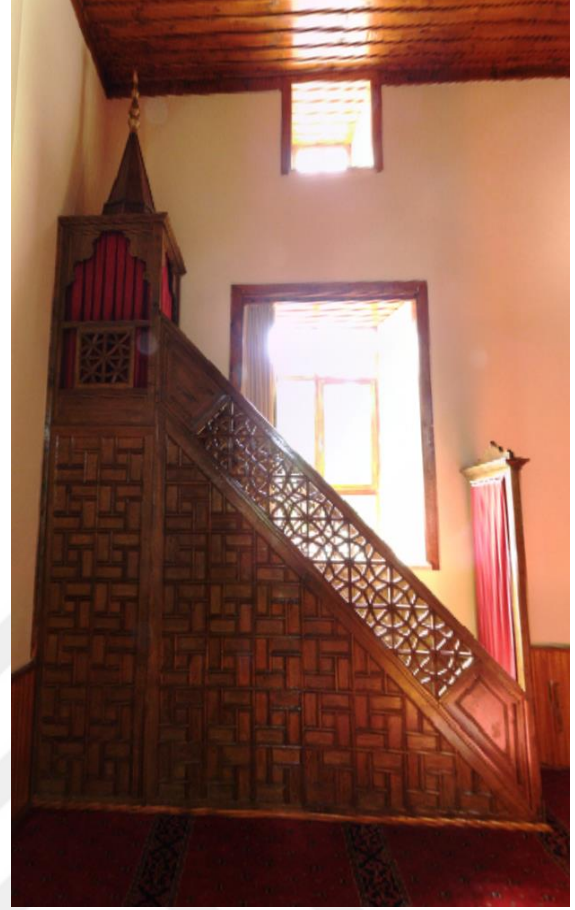

Şekil 5.25. Mihrap alt kısmı detayları

Minber: Özgün halinin ne zaman yapıldığı bilinmeyen minber, 2003 yılındaki onarımlar kapsamında yenilenmiştir. Yapım malzemesi ahşap olan minberin giriş açıklığı, 14 dilimden oluşan yuvarlak bir kemerdir (Şekil 5.26). Kemer yüzeyi, giriş açıklığının iki yanında yarı seviyeye kadar devam eden bitkisel motifli oyma süslemelerle kaplıdır. Giriş kemerinin üzerinde celi sülüs yazıyla süslenmiş bir pano mevcuttur. Bu panonun üzerinde ise kıvrımlı şekillerle oluşturulmuş, süslemesiz bir taç kısmı bulunmaktadır. Batı tarafı duvara bitişik olan minberin görülebilen doğu tarafındaki yan aynalığının kare ve dikdörtgen şekillerden oluşan geçmeli sistemde yapılmış bir süslemeye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Minberin korkulukları, merkezinde dilimlenmiş sekizgenlerin olduğu bir süslemeye sahiptir (Şekil 5.27). Korkuluklardaki süsleme tasarımı, minberin köşk kısmının yanlarında birer birim şeklinde uygulanmıştır. Köşk kısmının girişi ve diğer üç tarafı kıvrımlı köşelikler ile çerçevelenmiş olup üzerinde altıgen tabanlı ahşap bir külah bulunmaktadır.

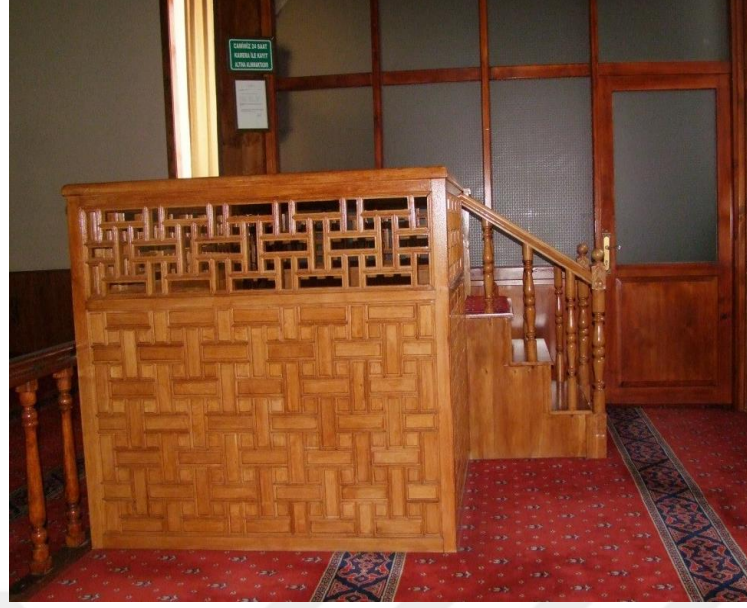

Şekil 5.26. Minberin giriş kısmı

Şekil 5.27. Minberin doğudan görünüşü

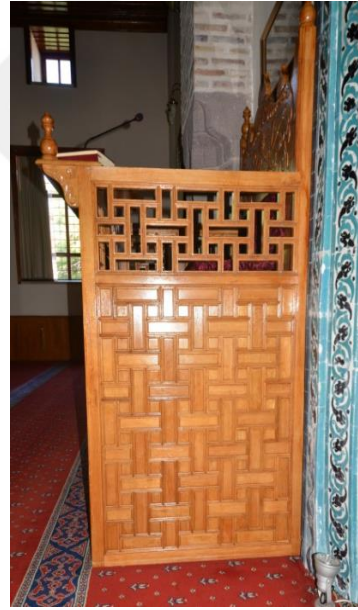
Müezzin mahfili ve vaaz kürsüsü: Her iki unsurun tasarımları birbirlerine benzemekte olup yan ve ön kısımları, kare ve dikdörtgen şekillerden oluşan geçmeli sistemli bir desen ile süslenmiştir. Bu öğelerin korkuluk kısımları da aynı desenin oyma tekniğiyle devam ettirilmesiyle oluşturulmuştur (Şekil 5.28, 5.29 ve 5.30).

Şekil 5.28. Müezzin mahfilinin doğudan görünüşü

Şekil 5.29. Vaaz kürsüsünün güneyden görünüşü

Şekil 5.30. Vaaz kürsüsünün batıdan görünüşü

5.1.5. Taç kapısı, minaresi ve süsleme sanatları

Özgün haliyle Anadolu'da çifte minareli taç kapıya ilk örneklerden biri olduğu düşünülen taç kapı, yapıldığı zamandan günümüze büyük oranda sağlamlığını korumuştur. Taç kapının doğudaki minaresinin kaidesine kadar tamamı, batıdaki minaresinin ise şerefe dahil üst kısmı zaman içinde yıkılmıştır (Şekil 5.31). Batı

minaresi daha sonra geç dönemde tamamlanmış ancak doğu minaresi tamamlanmamıştır (Uğur ve Koman, 1934).

Şekil 5.31. Cami taç kapısı genel görünüş

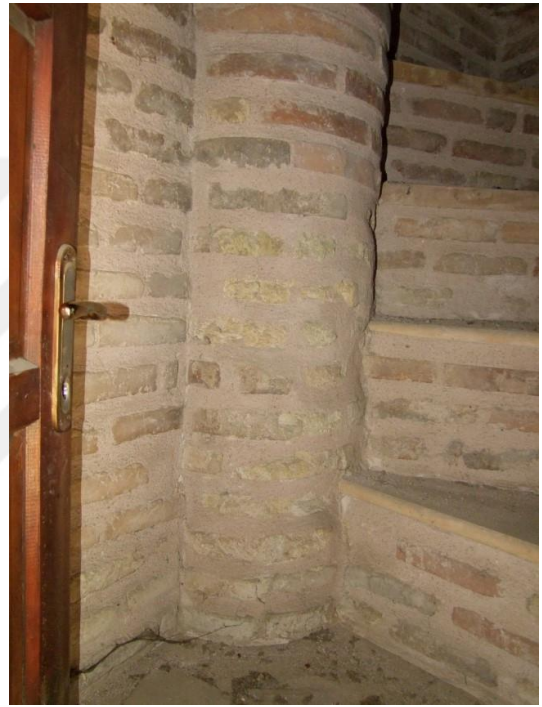
Taç kapının zemin kotunda Roma dönemine ait olduğu düşünülen devşirme mermer malzemeler kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu mermer malzemelerin bir kısmının aslında lahit parçaları olduğu düşünülmekte ve üzerindeki süslemelerin değiştirilmeden kullanıldığı görülmektedir. Taç kapı bedeninin büyük çoğunluğu kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Taç kapının minare kaideleri tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Şerefe ve külâh kısımları hariç minarenin tamamı tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Minare gövdesi çini malzemeler ve çini renginde boyalarla süslenmiştir. Şerefe kısmı taş malzemeyle yapılmış ve kurşun kenetlerle sabitlenmiştir. Külâh kısmı ise ahşap malzemeyle yapıp kurşun malzemeyle kaplanmış haldedir, üzerinde pirinç malzemedan imal edilmiş bir alem ve ayrıca bir paratoner sistemi bulunmaktadır.

Minareye giriş, taç kapının arka yüzünde, bir taş merdiven vasıtasıyla çıkılan boşlukta bulunan, minarenin doğu yüzündeki ahşap bir kapıyla sağlanmaktadır (Şekil 5.32). Taç kapının doğu ucunda bir minare kaidesi daha bulunmaktadır. Günümüzde bu minarenin, batı yüzünde ahşap bir giriş kapısı ve minare çekirdeğinde 5 adet basamağı bulunmaktadır ancak bu minarenin diğer kısımları günümüze ulaşamamıştır (Şekil 5.33). Mevcut halinde taç kapı bedeninin ve doğu minaresinin üzeri, kırma çatıyla örtülmüş ve alaturka tipi kiremit ile kaplanmış haldedir.

Şekil 5.32. Cami taç kapısının güney cephesi görünüşü

Şekil 5.33. Taç kapı yıkılmış olan doğu minaresinin çekirdeğinden görünüş

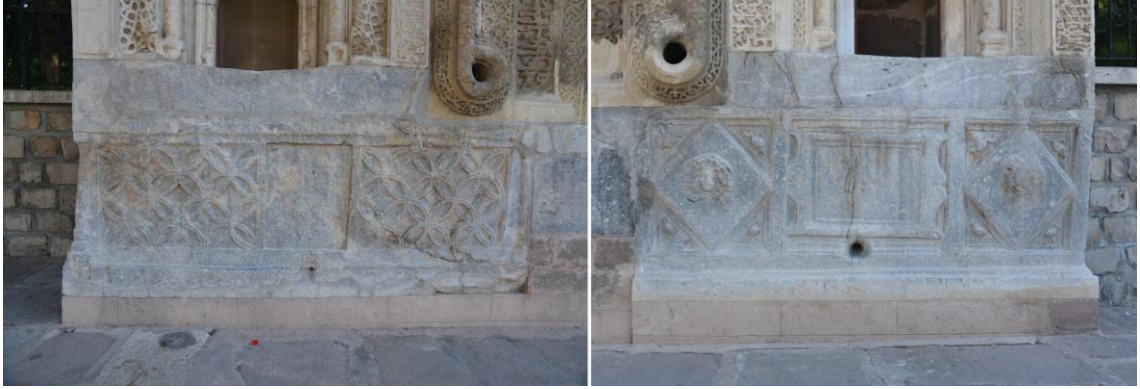
Taç kapının süslemesinde Anadolu Selçuklu sanatının vazgeçilmez unsurları olan taş oyma, mukarnas bezeme ve sırlı malzeme sanatları bir arada kullanılmıştır. Bu bağlamda taç kapının özgün halinin, özellikle Anadolu'da görülen taç kapıların birçoğuna örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. Taç kapının süsleme detayları arasında; taş oyma tekniğiyle yazılmış Kur'an-ı Kerim ayetleri ve kitabeler, mukarnaslı kavsaralar, taş oyma süslemeler, sırlı malzemeyle yazılmış kûfi yazılar ve süslemeler yer almaktadır (Şekil 5.34)(Şimşir, 2014).

Şekil 5.34. Taç kapı beden kısmının detaylı görünüşü

Taç kapının ön yüzünde, giriş açıklığının sağındaki ve solundaki kısımları genel itibariyle simetrik bir şema halinde süslenmiştir. Zemin kotunda kesme taş malzemelerin üzerine yerleştirilmiş, Roma döneminden kalma lahit parçaları olduğu düşünülen devşirme mermer malzemeler bulunmaktadır (Şekil 5.35). Bu devşirme malzemeler, süslemeleri değiştirilmeden oldukları gibi kullanılmıştır. Bu malzemelerden batıda olanında dikdörtgen yüzey üçe bölünmüş, sağ ve soldaki kare bölümlerin içine eşkenar deltoid (baklava dilimi) şekilleri yerleştirilmiş, bu şekillerin ortasına Yunan Mitolojisinden bir karakter olan Medusa başları yerleştirilmiş, köşelerde kalan üçgen boşluklara ise birer kuş kabartması yapılmıştır. Ortadaki dikdörtgen alanda ise bir pano süslemesi bulunmaktadır ancak bu panonun içi boş bırakılmıştır. Bu parçanın batı yüzünde ise yine eşkenar deltoid süslemeler ve kuş kabartmaları bulunmaktadır. Doğudaki devşirme malzemenin dikdörtgen ön yüzü de üç bölüme ayrılmıştır ancak diğerinden farklı olarak ortadaki bölüm daha dar tutulmuştur. Bu üç bölümden ortadaki boş bırakılmış, sağ ve soldaki bölümler birbirini kesen çemberler ile

süslenmiştir. Bu malzemenin doğu yüzünde ise iki adet kemer ve içlerinde üçgen ve dairenin bulunduğu süslemeler yer almaktadır.

Şekil 5.35. Taç kapının doğu ve batı kısımlarındaki devşirme malzeme detayları

Girişin iki yanındaki devşirme mermer malzemelerin üzerinde dikdörtgen çerçeveli mukarnaslı birer niş bulunmaktadır. Bu nişlerin ikisinin de sivri kemerli açıklığının üzerindeki panolarda celî sülüs yazıyla İnsan Suresi'nin 21. ayetinden şu cümle yazmaktadır (Özkafa, 2006; Şimşir, 2014): “(Cennette) Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.”

Batı nişindeki mukarnas kavsara iki sütunçe üzerine oturtulmuştur. Bu kavsaranın iki yanındaki boş kalan zeminlere birer adet dairesel madalyon yerleştirilmiştir. Bu madalyonlarda yapının mimarının ismi; sağdakinde “*Âmele Kölük*” soldakinde “*bin Abdullah*” şeklinde yazmaktadır. Bu zeminin üzerinde kûfî hat ile süslenmiş bir pano bulunmaktadır. Bu kavsara ve pano, ikisi geometrik desenlerle, biri sülüs hat ile süslenmiş üç adet bordürle çevrelenmiştir. Bu pano ve sülüs hatlı bordürde Kur'an-ı Kerim'den çeşitli ayetler yazmaktadır. Bu ayetler; Enbiya Suresi'nin son ayeti, Furkan Suresi'nin 48. ve 49. ayetleri, Nebe Suresi'nin 14., 15., 16. ayetleri ve Zümer Suresi'nin 21. ayeti ile İnsan Suresi'nin 5., 6., 15., 16., 17., 18. ayetleridir (Yavaş, 2007). Söz konusu bordürün köşelerinde yine geometrik desenli dairesel motifler bulunmaktadır (Şekil 5.36).

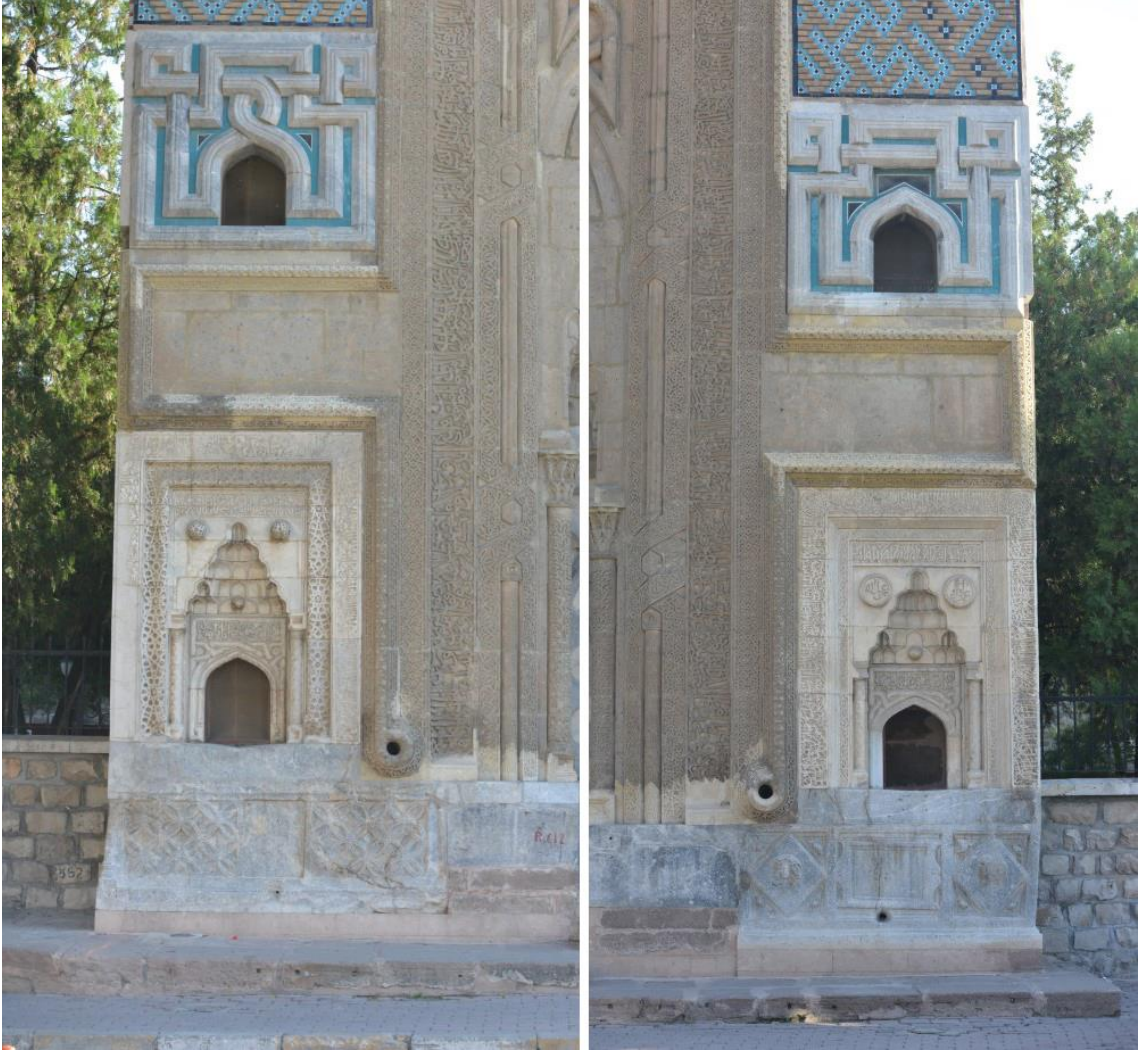
Şekil 5.36. Taç kapı batı nişi

Doğu nişindeki mukarnas kavsara da iki sütunçe üzerinde yükselmektedir. Kavsaranın iki yanındaki boşluklarda ise birer adet kabara süsleme yer almaktadır. Bu zeminin üzerinde de diğer nişte olduğu gibi kûfî hat ile süslenmiş bir pano bulunmaktadır. Bu pano ve kavsarayı ise biri geometrik desenli, biri sülûs hat süslemeli iki adet bordür çevrelemektedir. Söz konusu bordürde Bakara Suresi'nin 255. ve 256. ayetleri yazmaktadır ancak bordürün doğudaki bölümünün büyük bir kısmı kırılmış halde olduğu için 256. ayetin bir kısmı eksiktir (Şekil 5.37).

Şekil 5.37. Taç kapı doğu nişi

Bu nişlerin üzerindeki bölümler, silmelerle sınırlandırılıp içleri sade bırakılmıştır (Şekil 5.38). Bu sade bölümlerin üzerinde iki tarafta da benzer şekilde mermer ve çiniyle süslenmiş panolarla çevrelenmiş sivri kemerli açıklıklar yer almaktadır. Bu panolarda, birbirine geçerek düğüm oluşturan silmeler kullanılmıştır. Silmelerin aralarındaki boşluklar, çini renginde boyalar ile kaplanmıştır (Şekil 5.39).

Şekil 5.38. Taç kapı doğu ve batı kısımlarının detaylı görünüşleri

Şekil 5.39. Taç kapının doğu ve batı kısımlarındaki sivri kemerli açıklıkların detaylı görünüşleri

Sivri kemerli açıklıkların üzerinde, iki tarafta da benzer şekilde kûfi hat yazısı ile süslenmiş bölümler bulunmaktadır. Bu bölümler tuğla malzeme üzerinde mozaik çini malzemeye süslenmiştir. Alt, üst ve yanlar olmak üzere dört yönden mozaik çini malzemeye çerçevelenen bu bölümlerden batıda olanında kûfi yazıyla “Ebubekir” ismi, doğuda olanında yine kûfi yazıyla “Ali” ismi yer almaktadır (Şimşir, 2014) (Şekil 5.40).

Şekil 5.40. Taç kapının doğu ve batı kısımlarındaki kûfi yazılı süslemeler

Taç kapının giriş nişini ve mukarnasını çevreleyen bordürlerinde, altıgen ve beşgen düğümler oluşturan, geometrik desen süslemeli, taş oyma tekniğiyle yapılmış iki şerit halinde bir süsleme bulunmaktadır. Bu süslemenin iki yanında ise taç kapının en uzun yazı şeridi denebilecek, celî sülüs ile yazılmış bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıda ise önce Besmele sonra Fetih Suresi'nin ilk 13 ayeti yazmaktadır. Bu ayetlerin yazıldığı şeritlerin hemen dışında, yine geometrik desen süslemeli taş oyma tekniğiyle yapılmış birer şerit daha süsleme bulunmaktadır (Şekil 5.41 ve 5.42). Bu tek şeritli süslemenin dışında ise taç kapının iki tarafındaki süsleme bölümlerini ayıran birer taş silme yer almaktadır. Bu taş silmeler simetriktir ve aşağıdaki devşirme mermer malzemenin hemen üzerinde kıvrılarak bir sebil açıklığı oluşturur (Şekil 5.42).

Şekil 5.41. Taç kapı üst kısım mukarnas ve süsleme detayları

Şekil 5.42. Taç kapı alt bölümünün genel görünüşü

Taç kapının mukarnas kavsarasının üzerindeki tek satırlık taş malzemeli inşa kitabesinde Selçuklu sülüsü tarzında ve zemin oyma tekniğinde bir yazı bulunmaktadır (Şekil 5.43). Bu kitabede;

“Bu mübarek mescidin yapılmasını, muazzam sultan, kölelerin azadcısı, Arap ve Acem Sultanlarının efendisi, İzzü’-d-Dünya ve’-d-din, fetihler babası, Keyhüsrev oğlu Keykavus’un saltanatı günlerinde –Allah saltanatını daim etsin- Allah’ın rahmetine muhtaç zayıf kul, Hacı Ebu Bekir oğlu Hüseyin oğlu Ali 656 yılında emretmiştir. Allah kendisini, anasını ve babasını affetsin.” yazmaktadır (Önder, 1962; Konyalı, 1964; Duran, 2001).

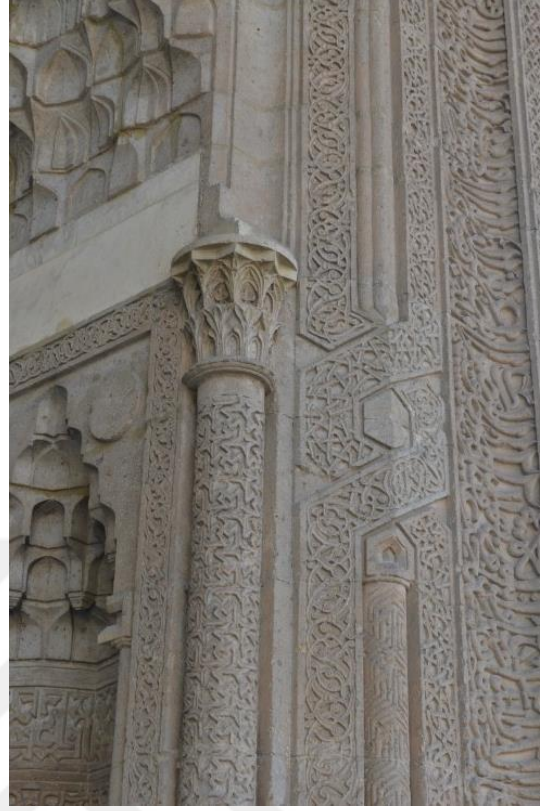

Şekil 5.43. Taç kapı inşa kitabesinin görünüşü

Bu kitabenin altında yine düğüm hissi veren taş oyma tekniğiyle, yarım daire profilinde silmelerle yapılmış bir süsleme yer almaktadır. Bu süslemenin hemen altında giriş açıklığının mukarnas kavsarasını saran bir sivri kemer bulunmaktadır. Bu kemerin altında kavsaranın iki yanındaki boşluklarda birer adet kabara süslemesi yer almaktadır (Şekil 5.43). Mukarnas kavsara giriş nişini sınırlayan taş oyma tekniğiyle süslenmiş iki sütunçe üzerine oturmuştur. Bu sütunçelerin yüzeyleri svastika desenleriyle, sütun başları ise akantüs yapraklarıyla süslenmiştir (Şekil 5.44 ve 5.45). Giriş nişinin kaidesi de taç kapının yan kısımları gibi mermer malzemeler üzerine oturmuştur lâkin bu malzemelerde herhangi bir süsleme detayı görülmemektedir.

Şekil 5.44. Taç kapının doğusundaki sütuncuğun görünüşü

Şekil 5.45. Taç kapının batısındaki sütuncuğun detayı

Girişin yan yüzeylerinde simetrik şekilde yerleştirilmiş iki adet niş bulunmaktadır (Şekil 5.46 ve 5.47). Mihrabı andıran bu nişler, üst ve yanlardan süsleme bordürleriyle çevrelenmiştir. Sekiz kollu yarım yıldız planlı mukarnas kavsaraları iki küçük sütunçe üzerine oturmaktadır. Mukarnas kavsaraların iki yanındaki boşluklarda birer adet boş madalyon bulunmaktadır. Nişlerin iç yüzeyleri taş oyma tekniğiyle geometrik desenlerle süslenmiştir. Batıdaki nişin içinde bir de kûfi yazıyla süslenmiş bir şerit bulunmaktadır (Şekil 5.47). Bu şeritte Cin Suresi'nin 18. ayeti yer almaktadır. Doğudaki nişte ise bu şerit boş durumdadır.

Şekil 5.46. Taç kapı girişinin doğu nişi

Şekil 5.47. Taç kapı girişinin batı nişi

Taç kapının girişini çevreleyen sivri kemer; bir koyu bir açık renk sırasıyla dizilen, birbirine kıvrımlı desenli dişlerle kenetlenmiş taşlardan oluşmaktadır. (Şekil 5.48). Kemerin üzerinde yine koyu renk taş silmelerle yapılmış bir süsleme yer almaktadır. Bu süslemenin üzerinde ise açık renk taşlar ile lento tekniğinde sade bir bölüm bulunmaktadır. Taç kapının mukarnas kavsarası da bu sade lentonun üzerinde yer almaktadır.

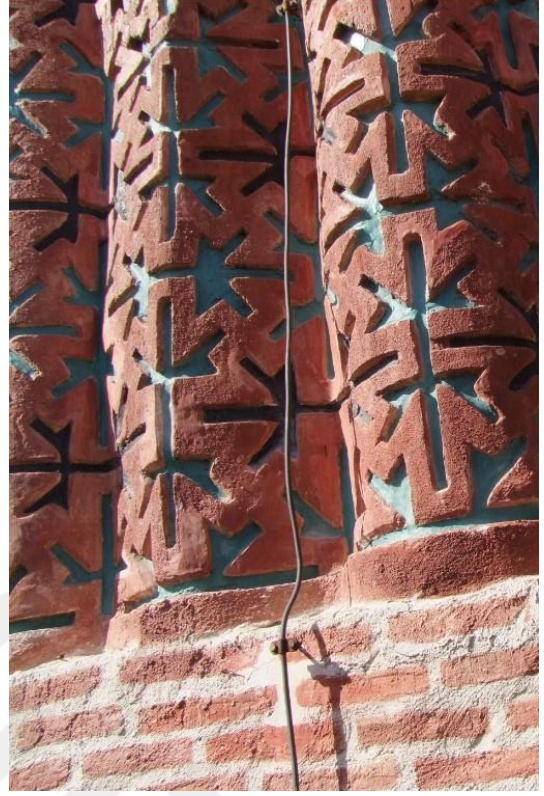

Şekil 5.48. Taç kapı giriş açıklığı görünüşü

Günümüzde taç kapının batı tarafında bir adet minare bulunmaktadır. Kaidesi taç kapının bedeni içine gizlenmiş olan minarenin gövdesi 16 dilime ayrılmıştır (Şekil 5.49). Bu dilimler alttan yukarıya doğru yarım daire şeklinde başlayıp sivri üçgenler şeklinde sonlanmaktadır. Bu dilimler altta büyük bir kısımda, sırsız tuğlalarla yapılan, üst üste ve yan yana svastika motifleri oluşturan silmeler ile süslenmiştir. Bu silmelerin aralarındaki boşluklar çini malzemelerle bezenmiştir (Şekil 5.50). Bu süslemelerin hemen üzerinde üçgen dilimlerin bulunduğu küçük süsleme alanı yer almaktadır. Bu alanda en altta zikzak şekli oluşturarak gövde dilimlerini çevreleyen ve bitkisel motiflerle bezenmiş bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürün zikzakları sayesinde oluşan üçgen boşluklar, üçgen şeklindeki desensiz çini malzemelerle süslenmiştir. Bu bordürün üzerinde minare gövdesindeki üçgen dilimleri saran bordürler bulunmaktadır. Bu bordürlerden en geniş olanında kûfî yazıyla yazılmış, bitkisel motiflerle süslenmiş bir yazı hattı bulunmaktadır (Başar, 1997; Şimşir, 2014) (Şekil 5.51).

Şekil 5.49. Taç kapı minaresi güney cephesi

Şekil 5.50. Minare gövdesi alt kısım süsleme detayı

Şekil 5.51. Minare gövdesi üst kısım süsleme detayı

Minarenin şerefe altı kısmında tuğla işçiliğine dayanan süsleme dizileri bulunmaktadır. En altta kemerli hücreler, üzerinde ise sırsız tuğla malzemeyle oluşturulmuş, farklı düzenlerde dizilmiş testere dişi süslemeler yer almaktadır (Şekil 5.52). Şerefe korkulukları yonu taş malzemeyle yapılmış ve kurşun kenetlerle sabitlenmiştir. Şerefe korkuluklarında en üst kotta korkuluk boyunca dolanan bir silme dışında herhangi bir süsleme mevcut değildir. Minarenin petek kısmında da yalnızca düzenli şekilde dizilmiş tuğla malzemeler görülmektedir (Şekil 5.53). Minarenin en üstünde ise kurşunla kaplı konik biçimde bir külâh bulunmaktadır.

Şekil 5.52. Minare şerefesi ve şerefe altı detayları

Şekil 5.53. Taç kapı minaresinin şeref, petek ve külâh kısımları güney cephe görünüşü

5.1.6. Bahçe düzenlemesi ve abdesthane

Bahçe düzenlemesi, hamam kısmı hariç tüm külliyei kapsayacak biçimde yapılmıştır. Bahçede ilk olarak, geçmişte yapılan müdahaleler kapsamında oluşturulan yaya yollarının düzeni dikkati çekmektedir (Şekil 5.54)(EK 1-Şekil 1). Bu yollar, Karamağaralı (1982) tarafından 1964 yılında yapılan kazı ve temizlik çalışmaları neticesinde çıkan özgün cami temel izlerine göre düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin haricinde bahçenin kuzeydoğu köşesinde 14.10.1992 tarihli 1460 sayılı kurul kararı ile inşa edilen bir abdesthane kısmı bulunmaktadır (Şekil 5.55). Abdesthane, onar adet musluğu ve oturağı olan taş kaplamalı bir çeşme ile ahşap ayaklarla taşınan alaturka kiremit kaplı bir sundurmadan ibarettir.

Şekil 5.54. Cami bahçesinden genel görünüş (kuzeydoğudan)

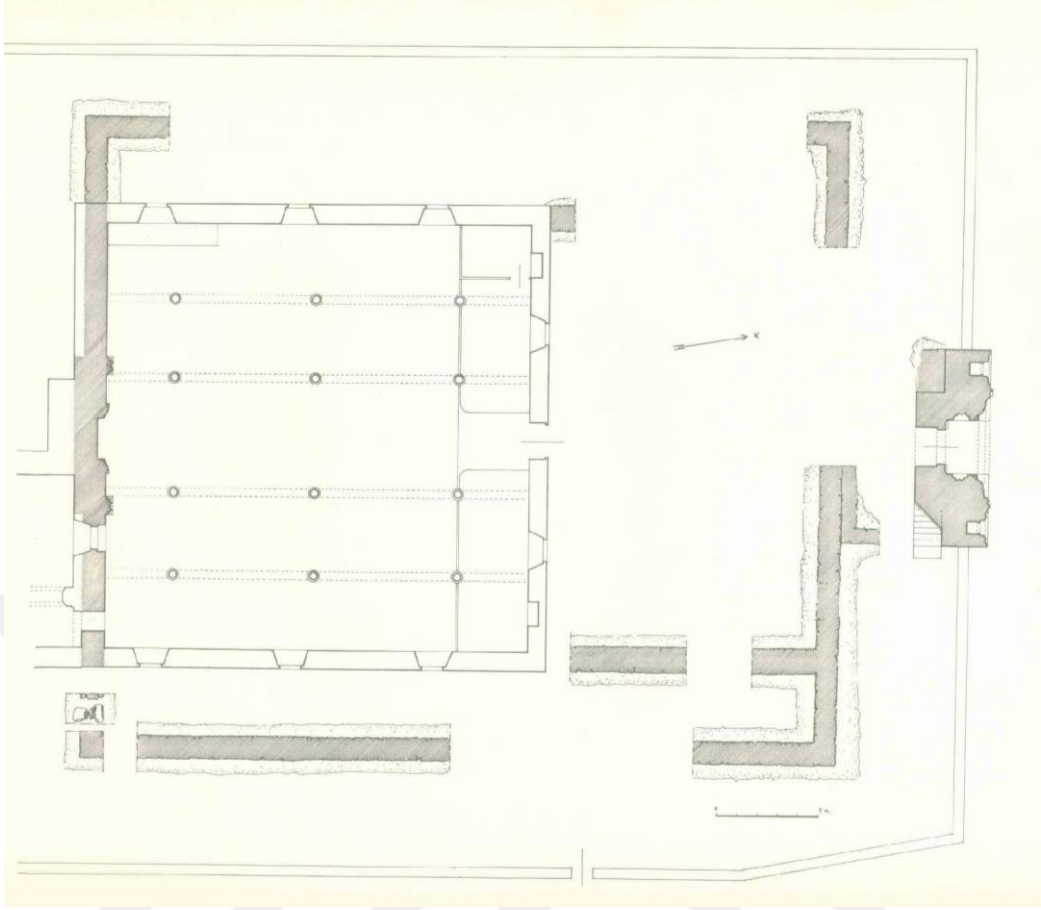

Şekil 5.55. Abdesthanenin genel görünüşü

5.2. Restitüsyonu

Özgün yapının büyük kısmının, tam olarak bilinmeyen sebeplerle zaman içinde yıkılmış olduğu ve yerine H.1288/M.1871 yılında mevcut caminin inşa edildiği bilinmektedir (Konyalı, 1964). Sırasıyla; Haluk Karamağaralı'nın 1964, Ömer Yörükoğlu'nun 1974 ve O. Cezmi Tuncer'in 1978 yıllarında cami ve çevresinde yapmış oldukları kazı ve temizlik çalışmaları neticesinde, yapının özgün haline ait veriler ortaya konmuştur. Daha sonra bu çalışmalardan elde edilen verilere göre, temel kalıntılarının üzeri yaya yolu olarak kapatılarak çevre düzenlemesi yapılmıştır. Caminin özgün halinin plan boyutları, bu çevre düzenlemesiyle gözlemlenebilmektedir. Bütün bu çalışmalara göre özgün caminin; taç kapıya kadar uzandığı, yanlarda birer sahn daha geniş olduğu ve mihrap önü kubbesine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

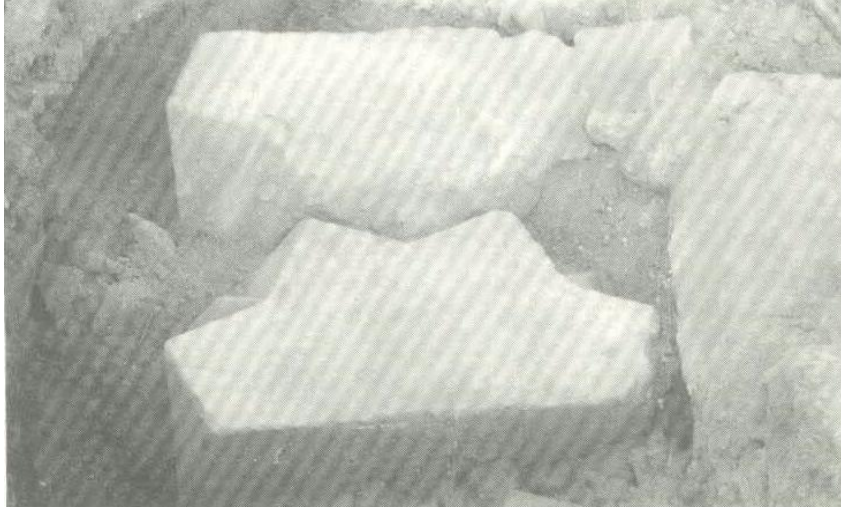
Karamağaralı'nın (1982) yaptığı kazı ve sondajlar sonucu caminin özgün temel duvarlarının bulunduğu kısımlar ortaya çıkarılmıştır (Şekil 5.56). Buna göre özgün caminin planının, mevcut taç kapıya kadar uzanan dikdörtgen bir alanı kapsadığı belirlenmişti. Özgün plan, kible duvarına dik yedi sahndan oluşmakta ve taç kapıdan girildiğinde cami ana girişinden önce bir ara mekânla karşılaşılmaktaydı (Karamağaralı, 1982). Bu ara mekândan taç kapının minarelerine ve harim kuzey duvarı boyunca uzanan mahfile çıkılabilmekteydi (Karamağaralı, 1982).

Şekil 5.56. Karamağaralı tarafından 1964'te yapılan Sahip Ata Camisi kazı sonuç planı ve mevcut caminin plan şeması (Karamağaralı, 1982)

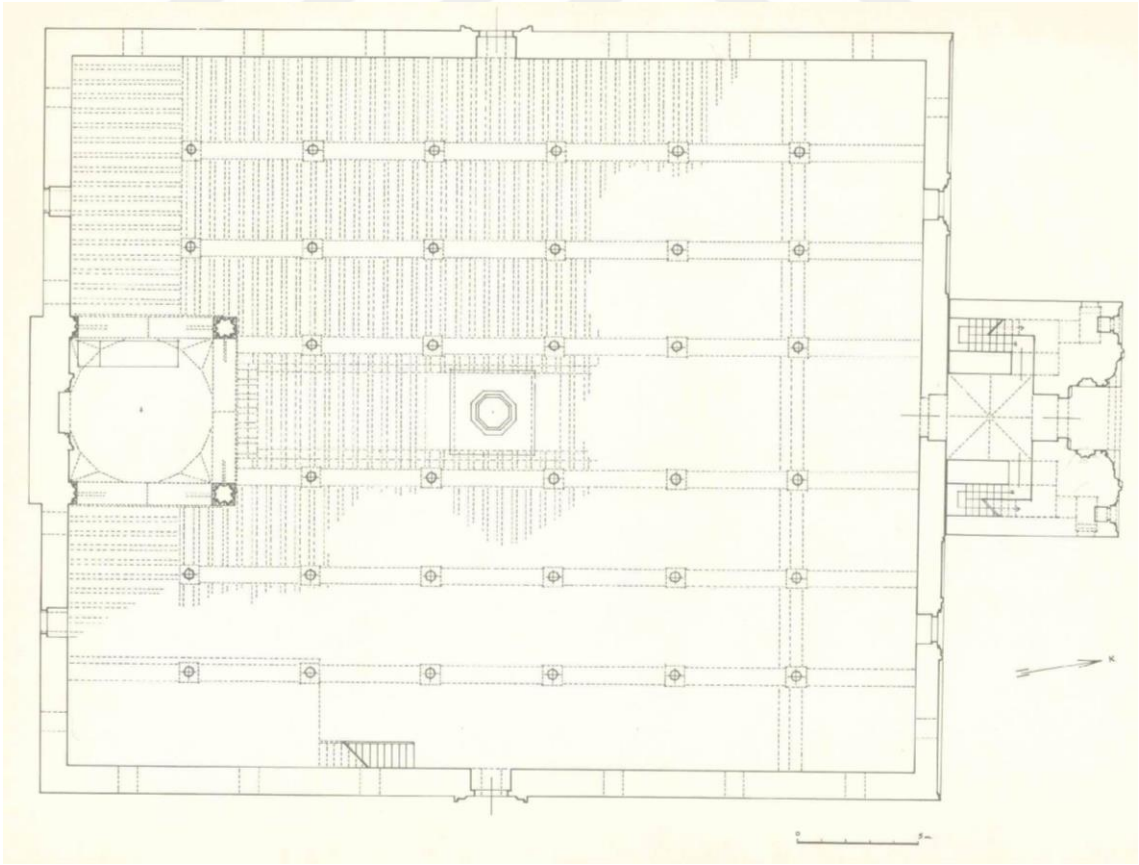
Karamağaralı (1982), özgün camide mihrap önünde bir kubbe, orta sahnin ortasında bir şadırvan ve onun düşey hizasında üst örtüde bir fener açıklığı olması gerektiğini iddia etmiştir. Lâkin iddia edilen şadırvanın bulunduğu orta sahnin ortasında -tıpkı Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camisi'nde görüldüğü gibi- bir karlık kuyusu bulunması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü H.1240/M.1825 yılına ait bir şer'îye sicil kaydına göre caminin karlık kısmının tamiri için 1,600 kuruş gerektiği belirtilmiştir (Yavaş, 2007). Ayrıca cami içerisinde bir karlık kuyusunun bulunması, caminin genel strüktüründe ahşap malzemenin hâkim olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Mihrabın sağında ve solunda sekiz kollu yarım yıldız planlı iki ayağın, aslında caminin mihrap önü kubbesine ait olduğu düşünülmektedir. Nitekim Y. Mimar Orhan Cezmi Tuncer'in 1978'de yaptığı kazılar ile, diğer iki ayağa ait olması kuvvetle muhtemel parçalar ortaya çıkarılmıştır (Karamağaralı, 1982) (Şekil 5.57).

Şekil 5.57. O. C. Tuncer tarafından 1978'de yapılan kazılarda ortaya çıkan yarım yıldız formlu taş bloklar

Karamağaralı, (1982) böyle büyük ölçülerdeki bir camide, ana giriş haricinde tâlî girişlerin de bulunması gerektiğini iddia ederek bu girişlerin, doğu ve batı beden duvarlarının tam ortalarında yer almalarının muhtemel olduğunu belirtmiştir (Şekil 5.58).

Şekil 5.58. H. Karamağaralı tarafından çizilen Sahip Ata Camii restitüsyon planı (Karamağaralı, 1982)

Karamağaralı'ya (1982) göre böylesine gösterişli bir camide hünkâr mahfili de olması gerekmektedir. Hünkâr mahfiline girişin ana giriş ile aynı cepheden olması benzer dönem camilerinde genellikle görülmediğinden, bu girişin yan cephelerden olması muhtemeldir. Karamağaralı (1982) bu noktada yapının doğu tarafından geçen yol sebebiyle hünkâr mahfilinin, caminin güneydoğu köşesinde konumlanması ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Ancak yolun geçtiği tarafta güvenlik zâfiyeti doğabileceği düşüncesiyle hünkâr mahfilinin, harimin güneybatı köşesinde olabileceğini savunmak da mümkündür.

Yine Karamağaralı'ya (1982) göre yapılan sondaj çalışmalarında kömürleşmiş ahşap parçaların bulunması, caminin özgün halinin de ahşap strüktüre sahip olduğunu göstermektedir. Harim tavanının ahşap kirişlemeli tavan sisteminde olduğu, ahşap direkler ile taşındığı ve her sırada altışar adet toplamda 34 adet ahşap sütun bulunduğu tespit edilmiştir (Karamağaralı, 1982). Araştırmalarla tespit edilen bir diğer unsur da eskiden hankâhın girişindeki ahşap direkli sundurmayı taşıdığı görülen mukarnas başlıklı sütunların, özgün camiye ait öğelerden olduğudur (Karamağaralı, 1982). Ancak günümüzde bu sütunlar kayıp haldedir (Şekil 5.59 ve 5.60).

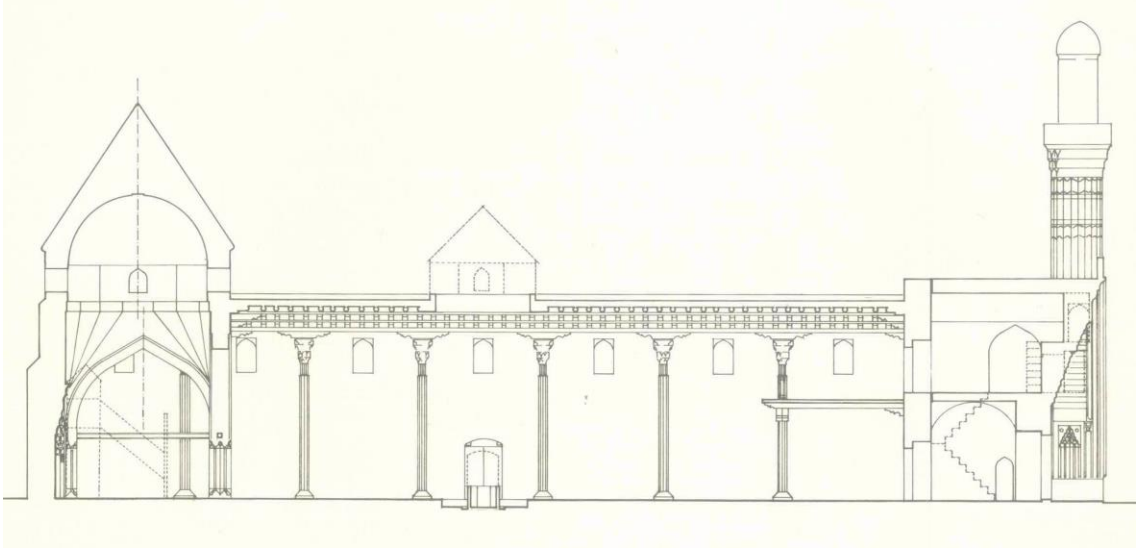

Şekil 5.59. Sahip Ata Hankâhı taç kapısı (M.1890 yılı civarı) (G.K. Solakyan, *eskiturkiye.net*)

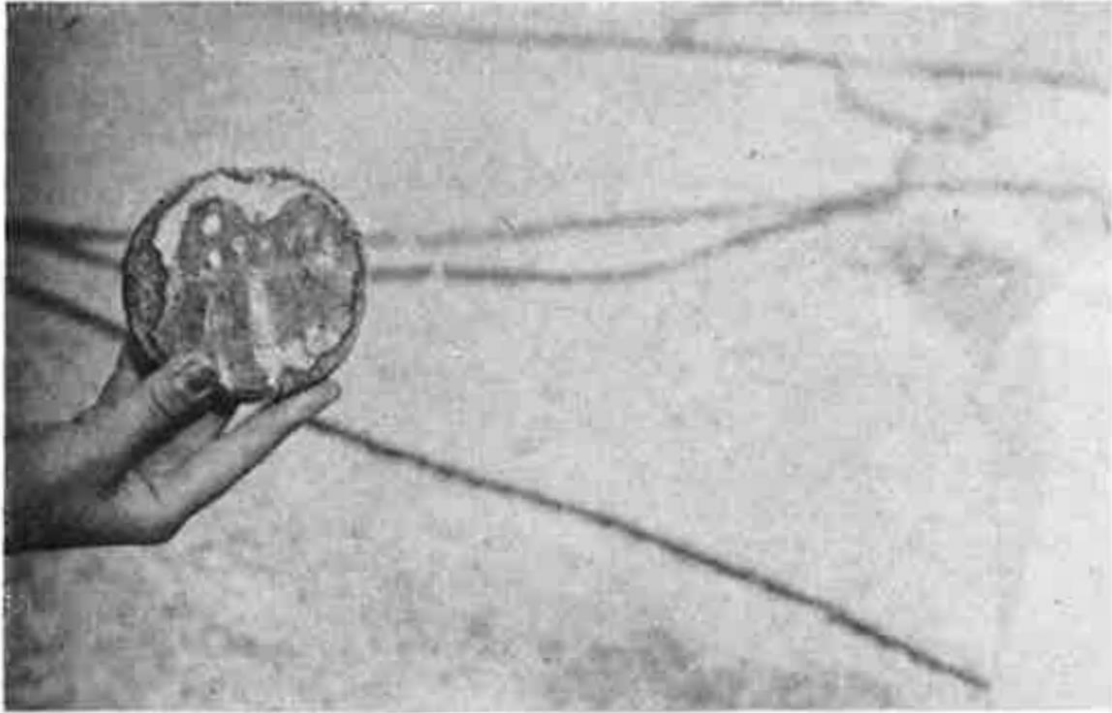
Şekil 5.60. Sahip Ata Hankâhı taç kapı sundurmasını taşıyan ahşap sütun ve başlığı (M.1890 yılı civarı) (G.K. Solakyan, *eskiturkiye.net*)

Özgün caminin yüksekliği ise mihrap önü kubbesini taşıdığı düşünülen ayaklar yardımıyla hesaplanabilir haldedir. Karamağaralı'ya (1982) göre zeminden tavan kaplamasına kadar olan yükseklik yaklaşık 8 metredir (Şekil 5.61).

Şekil 5.61. Sahip Ata Camii mihraptan geçen restitüsyon kesiti (Karamağaralı, 1982)

Ömer Yörükoğlu'nun (1976) 4-20 Eylül 1974 tarihleri arasında yönettiği temizlik ve sondaj çalışmalarında çok sayıda çini parçalarına ulaşılmıştır. Yörükoğlu'nun bugünkü caminin avlusunda ele geçirdiği çini parçaların, Uğur ve Koman'ın (1934) bilinmeyen bir zamanda yıldırım düşmesiyle yıkıldığını belirttiği minareye ait olması muhtemeldir. Ayrıca Yörükoğlu (1976) bu çalışmaları sırasında eşsiz bir çini parçasına rastlanıldığını belirtmiştir. Bu çini parçasının muhtemelen bir duvara ait olduğu ve üzerinde bir yapı tasvirinin bulunduğu söylenmektedir. Tasvirde, muhtemelen külliyenin yapıldığı tarihteki özgün halinin tasvir edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Yörükoğlu'na (1976) göre hankâh ve türbelerin mevcut cepheleri çinideki tasvirle birebir uymaktadır (Şekil 5.62).

Şekil 5.62. Ö. Yörükoğlu tarafından bulunan, yapı tasvirine sahip çini parçası

1978 yılına gelindiğinde, cami hakkındaki çalışmaları sürdüren Y. Mimar O. Cezmi Tuncer'in yaptığı sıva raspaları sonucunda mihrabın asıl kotu belirlenmiştir (Yavaş, 2007).

5.3. Restorasyonu

H.656/M.1258 yılında inşa edilen cami ve taç kapısı, yapıldığı tarihten günümüze kadar çok defa müdahale ve onarım görmüştür. Cami, günümüze kadar özgün halini büyük ölçüde kaybetmesine rağmen hem mimari hem de sanat tarihi bakımından önemini halen korumaktadır. Yapı, 13.11.1982 tarih ve A-3861 sayılı GEEAYK kararıyla tescil edilmiştir.

5.3.1. Tarihsel süreçte geçirdiği müdahaleler ve onarım çalışmaları

5.3.1.1. Tescil öncesi yapılan müdahaleler ve onarım çalışmaları

Caminin tescilinden önceki onarımlarına ilişkin gün yüzüne çıkan belgeler arasında en eskisi, H.15 Rebiyülahir 978 (M.16 Eylül 1570) tarihli Konya kadısına gönderilen fermandır (Yavaş, 2007). Bu fermanda Sahip Ata Vakfı'nın mütevellisi Mehmet Subaşı tarafından cami ve hamamın onarım ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Söz

konusu fermanda hamamın onarımı için 10,000 akçe, caminin damı, döşemesi ve duvarlarının onarımı için de 50,000 akçe lazım olduğu belirtilmektedir (Yavaş, 2007). Buradan caminin üst örtüsünün, döşemesinin ve duvarlarının o tarihlerde onarım geçirdiği anlaşılmaktadır ancak bu onarımların detayları bilinmemektedir.

Caminin onarımına dair bulunan belgelerden bir diğeri, H.1114/M.1702 tarihli bir şer'iyeye sicil kayıdır. Bu kayıta caminin bir kısmının onarıldığı belirtilmiştir ancak onarımın detayları verilmemiştir (Yavaş, 2007).

Kronolojiye göre caminin bir sonraki onarım belgesi H. 9 Şaban 1240 (M. 29 Mart 1825) yılına ait bir şer'iyeye sicil kayıdır. Söz konusu kayıta Konya nâibi, dönemin hükümdarı Sultan II. Mahmut'a, caminin kapsamlı bir onarıma ihtiyacı olduğunu ve bunun için vakfın malından fazlasının kullanılmasının gerektiğini belirtmiştir (Yavaş, 2007). Yine bu kayıta sultanın, bu isteği uygun gördüğü ve gereken keşiflerin yapılmasını istediği bir ferman bulunmaktadır. Aynı yıla ait H. 13 Şaban (M. 2 Nisan) tarihli bir başka kayıta ise bu ferman üzerine mimar ve ustalardan oluşan bir heyetin camiye giderek keşif yaptıkları söylenmektedir (Yavaş, 2007). Keşif sonucunda yapının kuzey, doğu ve kible duvarlarının mihraba kadar harap olduğu, damının ise tamamen onarılması ve daha sonra türbe ile caminin iç yüzeylerinin beyaz sıvayla sıvanması gerektiği belirlenmiş ayrıca caminin karlık kısmının tamir edilmesi ve taç kapıdaki minarenin külahının kurşun malzemeyle kaplanması gerektiği belirtilmiştir. Bu onarımların toplam maliyetinin 20,065 kuruş olduğu yine aynı kayıta geçmektedir.

Uğur ve Koman (1934) takriben H.1256/M.1840 yılı civarında iki defa yıldırım düşmesi sonucu camide yangınlar meydana geldiğini ve bu yangınlardan harimde sadece mihrabın sağlam çıktığını belirtmiştir. Daha sonra caminin H.1264/M.1848 yılında tekrar onarım görmesi gerektiğine dair bir sicil kaydı bulunmaktadır (Yavaş, 2007). Bu kayıta; müteveli eşliğindeki bir heyetin, külliyenin camisini, türbesini, hamamını ve vakfa ait şehir dışındaki bir buzhaneyi ziyaret ederek keşif yaptıkları belirtilerek, keşif sonucunda onarım için 7918 kuruşa ihtiyaç olduğu aktarılmaktadır.

İ. Hakkı Konyalı (1964), caminin H.1288/M.1871 yılında, Muhiddin isimli bir yapı ustası tarafından günümüzdeki halinde inşa edildiğini söylemektedir. Konyalı (1964), iki defa yıldırım düşmesi sonucu tahrip olan minarenin, mevcut caminin inşa edildiği tarihlerde onarıldığını, camiye ziyaret ettiği dönemde yapının yanında bulunan Larende Medresesi müderrisi Hacı Ali Efendi'den aktarmaktadır. M. 1871 yılında

yapılan onarıma dair resmi bir belge bulunamaması, bu onarımın bir hayırsever sayesinde veya halkın kendi imkanları ile yapıldığı fikrini güçlendirmektedir.

Caminin H.1288/M.1871 yılında günümüzdeki haliyle inşasından sonra M.1944-45 yıllarında o dönemki adıyla Maarif Vekâleti yani Millî Eğitim Bakanlığı tarafından detayları bilinmeyen bir onarım yapıldığı aktarılmaktadır (Yavaş, 2007).

1964 yılında Haluk Karamağaralı (1982), mevcut caminin etrafında bazı bölgelerde temizlik ve kazı çalışmaları gerçekleştirerek caminin özgün haline ilişkin çok önemli tespitler yapmıştır.

1974 yılının Eylül ayında Ömer Yörükoğlu (1976) tarafından mevcut caminin bahçe sınırları içinde yapılan temizlik ve kazı çalışmaları neticesinde çok sayıda değerli küçük buluntuya rastlanılmıştır. Yörükoğlu'nun (1976) yaptığı çalışmalar sırasında, 1964'te Karamağaralı tarafından tespit edilen temellerin, cami zemin kotundan 60 santimetre aşağıda bitecek şekilde yükseltildiği belirtilmektedir.

1978 yılında ise O. Cezmi Tuncer tarafından, özellikle harim kısmında caminin özgün halini aydınlatma konusunda çalışmalar yapılmıştır (Yavaş, 2007). Mihrap ve çevresinde yoğunlaşan bu çalışmalarda, mihrap duvarında yapılan sıva rasparları sonucunda yapının kible duvarında yer yer görülen tuğla malzeme örgüsü ortaya çıkarılmıştır. Özellikle mihrap yakınlarında ortaya çıkan ve günümüzde de görülebilen bu tuğla örgü duvar kalıntıları, caminin aslî halinde tuğla malzemeyle inşa edilmiş bir mihrap önü kubbesine sahip olduğu tezini desteklemektedir (Şekil 5.63). O. Cezmi Tuncer tarafından gerçekleştirilen bu araştırma çalışmasında ayrıca mihrabın özgün kot seviyesi de ortaya çıkarılmıştır (Yavaş, 2007).

Şekil 5.63. Cami güney cephesinde, mihrap nişi çıkıntısının batısında görülen tuğla örgü

Caminin harim kısmında bulunan mahfil katının 1970'li yıllarda eklendiği, daha sonra 1981 yılında VGM tarafından; cami bahçe duvarlarının inşası, minarenin şerefe, petek, seren, külâh gibi öğelerinin onarımı ve bahçe duvarına bitişik çeşmenin üzerine üst örtü yapımı gibi çalışmaların yapıldığı belirtilmektedir (Yavaş, 2007).

5.3.1.2. Tescil sonrası yapılan müdahaleler ve onarım çalışmaları

Tescil tarihinden (13.11.1982) sonra koruma kurulu kararları dahilinde Konya Sahip Ata Külliyesi Camii için yapılan müdahale ve onarım çalışmaları kronolojik olarak aşağıda derlenmiştir.

11.07.1984 tarihli 237 sayılı Ankara Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararında, cami bahçesinin kuzeydoğu köşesinde yapılmak istenen tuvalet ve şadırvan yapılarının yapımı, caminin karakterini bozacağı öne sürülerek reddedilmiştir.

18.08.1989 tarihli 532 sayılı Konya KVKBK kararıyla; yapıda izinsiz olarak, hayır sahipleri tarafından yapılmış bulunan avlu döşemesi, ahşap camekân, duvar lambrisi, pencere doğramaları gibi müdahalelerin esere zarar verip vermediğinin

değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Lakin bu değerlendirmenin sonucuna ulaşamamıştır. Ayrıca eski fotoğraflarda görülen, yapının kuzey duvarı dışındaki revak kısmının tekrar inşa edilip mevcutta bulunan ahşap rüzgarlık kısmının kaldırılması hususunda VGM'nin görüşü istenmiştir. Ancak bu görüşün de sonucuna ulaşamamıştır.

14.10.1992 tarihli 1460 sayılı kurul kararı neticesinde, günümüzde yapının bahçesinin kuzeydoğu köşesinde bulunan abdesthane kısmının yapılmasına karar verilmiştir.

05.05.2003 tarihli 4889 sayılı kurul kararında;

- Pencere boşluklarındaki ikinci pencerelerin kaldırılmasına, diğer pencerelerin ahşap malzemeli ve çift camlı olarak, ahşap koruyucu bir malzeme olan pinoteks malzeme ve vernikle kaplanarak yenilenmesine,
- Pencere demir parmaklıklarının gri renkte boyanmasına,
- Cami iç ve dış boyasının krem renginde veya kirli beyaz renkte yenilenmesine,
- Harim içinde yağlı boyalı tavan, taşıyıcı ayaklar, mahfil altı yüzeyi gibi ahşap yüzeylerin krem renginde veya kirli beyaz renkte boyanmasına karar verilmiştir.

18.08.2003 tarihli 5049 sayılı kurul kararında, harim içindeki minberin mevcuduna uygun şekilde ahşap malzemeyle, pinoteks malzeme ve vernikle kaplanarak yenilenmesine karar verilmiştir.

12.03.2007 tarihli 1505 sayılı kurul kararında;

- Cami beden duvarlarının hem iç hem dış yüzeylerinde sıva raspası yapılmasına,
- Duvarların iç yüzeylerinde horasan sıva uygulanmasına, dış yüzeylerinde horasan derz yapılmasına
- Üst örtüde malzeme yenilemesi ve yalıtım yapılmasına, sonrasında alaturka kiremitle kaplanmasına,
- Mahfil katının onarılmasına,
- Harim ahşap döşemesinin sökülerek orijinal kotta yenilenmesine,
- Beden duvarları çevresinde, temel dışına yalıtım yapılmasına,
- Harim içinde duvar yüzeylerine 1 metre yükseklikte ahşap lambri uygulanmasına,
- Harim içindeki ahşap ayakların yağlı boyalarının temizlenmesine, sonrasında pinoteks ve vernik uygulaması yapılmasına,
- Yağmur olukları ve tahliye borularının yenilenmesine,

- Taç kapı, mihrap ve minarede çini onarımları yapılabilmesi için temizlik çalışması yapılmasına karar verilmiştir.

19.03.2007 tarihli 1525 sayılı kurul kararıyla harimin özgün giriş kapılarının müzede koruma altına alınmasına, yerine aslına uygun şekilde ahşap malzemeden imal edilmiş bir kapı yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

23.07.2007 tarihli 1801 sayılı kurul kararında mihrap ve taç kapının batı minaresi özelinde birtakım kararlar alınmıştır. Bunlardan cami mihrabı hakkında olanlar;

- Duvardan ayrılmış olan mihrabın düşmemesi için çelik bir taşıyıcı imal edilerek duvara sabitlenmesi,
- Çelik taşıyıcının mihrap ile bağlantılarında krom çelik vidalar kullanılması ve bu vidaların çini malzemenin arkasında taşıyıcı olarak kullanılan alçıya bağlanması,
- Çelik taşıyıcının önden görünmeyecek şekilde gizlenmesi,
- Özellikle kenar bordürlerin altında bulunan boşluklara hidrolik kireç harcı ile dolgu yapılması ve gereken yerlerde tuğla malzeme destekli ilaveler yapılması,
- Boşluk olan bölümlerde özel bir dolgu malzemesiyle dolgu yapılması,
- Desenlerin, orijinal formunda ve özelliğinde devam ettirilerek su bazlı ve asit içermeyen boyalar ile tamamlanması,
- Eserin yüzeyine koruyucu madde sürülmesi şeklindedir.

Aynı karar kapsamında taç kapının batı minaresi hakkında olan maddeler;

- Yıkılmış olan doğu minarenin kasasından çıkan sağlam çini malzemelerin özgün bezemeyi bozmayacak şekilde batı minaresindeki eksik bölgelerde kullanılması,
- Orijinal sağlam parçaların yetmediği bölgelerde renkli olarak hazırlanacak hidrolik bazlı kireç harcı ve dolgu malzemesi ile dolgu yapılması,
- Kabartma veya boşluk olan kısımlardaki büyük boşluklarda ince elenmiş hidrolik bazlı kireç harcı, küçük ve ince boşluklarda ise özel bir yapıştırma harcı ile enjeksiyon yapılması,
- Mozaik çini malzemeden oluşan bordürlerde özel bir dolgu malzemesiyle dolgu yapılması,
- Simetrik devam eden bitkisel bezemelerin, su bazlı ve dış etkenlere dayanıklı boyalar ile orijinal görünümüne uygun olarak renklendirilmesi,
- Bitkisel bezeme ile birleşen kûfî yazı bordürünün, genel görünümü etkilemeyecek biçimde nötr bir renk ile renklendirilmesi,

- Çalışmalar tamamlandıktan sonra eserin dış etkenlerden etkilenmemesi için tuğla ve çini kısımlara koruyucu madde sürülmesi şeklindedir.

06.04.2018 tarihli 5186 sayılı kurul kararı ile, daha önce kurula sunulan; külliye'nin cami, türbe, hankâh ve çeşme kısımlarına ilişkin rölöve projesi onaylanmış ayrıca daha önce koruma grubu belirlenmemiş olan külliye'nin koruma grubunun 'I' olması kararlaştırılmıştır.

19.12.2018 tarihli 5801 sayılı kurul kararıyla külliye'nin cami, türbe ve hankâh kısımlarına ilişkin restitüsyon projesi onaylanmıştır.

18.01.2019 tarihli 5865 sayılı kurul kararıyla onanan restorasyon projesine göre camide uygulanacak olan restorasyon teknikleri; sağlamlaştırma, temizleme, yenileme ve tamamlama şeklindedir. Söz konusu restorasyon projesinde önerilen müdahalelerden cami ile ilgili olanları;

- Cami taç kapısının üzerindeki doğu minaresinin tamamlanması ve böylelikle taç kapının özgün haline getirilmesi,
- Cami taç kapısının güney cephesindeki, minare sahanlığına çıkışı sağlayan tek kollu, taş malzemeli merdivene demir korkuluklar yapılması,
- Cami taç kapısının kuzey cephesinin en üst kotundaki bozulmalar sonucu oluşan eksiklikler; giriş nişi etrafını çevreleyen geometrik bezemeli üç sıra taş bordürün tamamlanması, celî sülüs yazıyla taş oyma tekniğinde yazılmış olan ayetlerin yalnızca bordürünün tamamlanması ve bu bordürlerin üzerine taş silme ve burçlar eklenmesi,
- Yapının ahşap kapı ve pencereleri ile duvarlarının dış yüzeylerinde görünen ahşap kuşaklara koruyucu madde sürülmesi,
- Duvar dış yüzeylerindeki dökülmüş derz boşluklarını horasan derz malzemesi ile yenilenmesi,
- Taç kapının giriş açıklığındaki demir kapıların, yeni imal edilecek ahşap kapılar ile değiştirilmesi,
- Mihrap üzerindeki desenlerin bozulan bölgelerinin su bazlı ve asit içermeyen boyalar ile tamamlanması,
- Yapı bahçesinde kuzeydoğu köşede yer alan ahşap sundurmalı abdesthane kısmının ahşap kısımlarına koruyucu madde sürülmesi, abdesthane zeminindeki taş döşemenin mevcut kotta, tamamen yenilenmesi,

- Yapının bahçesindeki tretuvarlar ve yürüme yollarının bozulan bölümlerinin mevcut zemin döşemesi ile uyumlu olacak şekilde yenilenmesi,
- Bahçe duvarlarının ve üzerindeki taş harpuştaların bozulan kısımlarının yenilenerek korunması,
- Pencerelerdeki demir parmaklıkların, bahçe duvarı üzerindeki demir korkulukların ve demir bahçe kapılarının siyah renkte yağlı boya ile boyanması,
- Bahçe duvarı dışında, kuzeydoğu köşede bulunan çeşmenin duvarlarında temizlik ve derz onarımları yapılması, musluğun özgün yerine takılması ve zemin taşlarının onarımı şeklindedir.

5.3.2. Mevcut halinin restorasyon değerlendirmesi ve öneriler

Camiye ilişkin uygulanan çeşitli müdahale ve onarımlar incelendiğinde dikkati ilk çeken konu; Konyalı (1964) tarafından, yangın veya başka sebepler ile yıkıldığı ifade edilen caminin M.1871 tarihinde -günümüzdeki haliyle- yeniden inşa edilirken niçin özgün plan şemasına göre inşa edilmediğidir. Bu noktada özgün halini inşa etmenin doğru olduğu kabul edilecek olsa bile dönemin şartlarının buna müsaade etmediği düşünülmektedir. Nitekim o dönem, yapının bulunduğu bölgede hâkim güç olan Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik açıdan içinde bulunduğu buhranlı devir sebebiyle bu kadar kapsamlı ve muntazam ustalık gerektiren bir inşa süreci için gerekli maddî desteği sağlamanın bir hayli zor olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca M.1871 yılında yapılan onarıma dair resmi bir belge olmaması da söz konusu onarımın gayriresmî bir yöntemle (bir hayırseverin yardımıyla veya halkın kendi imkanlarıyla) yapıldığı fikrini desteklemektedir.

Uğur ve Koman (1934), cami taç kapısındaki batı minaresinin şerefe, petek ve külâh kısımlarının zaman içerisinde yıkıldığını ve daha sonra günümüzdeki haliyle tekrar yapıldığını belirtmiştir. Batı minaresinin, özgün gövdesi ayakta iken bu şekilde tamamlandığı dönemde doğu minaresinin neden tamamlanmadığı bilinmemektedir. Bu durumda doğu minaresinin hiç inşa edilmemiş olabileceği de konunun uzmanı bazı sanat tarihçi ve restoratör mimarlar tarafından iddia edilmektedir. Ancak bu camiyle birlikte Konya İnce Minareli Medrese (13. yy), Sivas Gök Medrese (H.669/M.1271), Kayseri Sâhibiye Medresesi (H.666/M.1267) gibi birçok gösterişli eserin bânisi olan ve uzun yıllar devlet adamlığı yapan Sâhib-i Atâ Fahreddin Ali'nin söz konusu minareyi yaptırmamış olması ihtimalinin hayli düşük olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda

mevcut cami taç kapısındaki doğu minaresinin günümüze kadar tamamlanmış olması gerekirdi. Ancak bu noktada da doğu minaresine dair elimizdeki resmî bilgilerin mevcutta bulunan beş adet basamak ve Yörükoğlu (1976) tarafından cami bahçesinde bulunan çini parçaları olması, eldeki eski dönem fotoğraflarının hiçbirinde eserin yıkılmadan önceki halinin görülmemesi gibi kaynak yetersizlikleri sebebiyle minarenin nasıl bir düzende tamamlanması gerektiği hususunda soru işaretleri oluşmaktadır. 18.01.2019 tarihli 5865 sayılı Konya KVKBK kararıyla onaylanan restorasyon projesine (EK 3) göre doğu minaresi, batıdaki minare örnek alınarak inşa edilecektir (EK 3-Şekil 16 ve 17). Yapılacak olan minarenin tarihi bir değeri olmasa da yaklaşık 750 yıllık bir tarihi eserin görsel bütünlüğünü sağlayacak olması sebebiyle bu uygulamanın tutarlı olduğu düşünülmektedir. Aynı karar kapsamında cami taç kapısının ön cephesinin en üst kotundaki bozulmalar sonucu oluşan eksikliklerin giderilerek bordürlerin tamamlanması, bu bordürlerin üzerine taş silme ve burçların eklenmesi de eserin görsel bütünlüğünü sağlaması açısından önemlidir. Ancak Fetih Suresi'nin ilk ayetlerinin yazdığı celî sülüs yazılı taş oyma bordürün yalnızca bordür hattının tamamlanması planlanmıştır. Yazının, bordür içinde devam ettirilerek tamamlanmasının, tarihi eser üzerinde fazla iddialı bir taklit olacağı sebebiyle uygun olmadığı, projedeki uygulamanın yerinde olduğu düşünülmektedir (EK 3-Şekil 16).

Taç kapıya ilişkin yapılan müdahale ve onarımlar arasında, 23.07.2007 tarihli 1801 sayılı kurul kararıyla minare üzerinde gerçekleştirilen onarımlarda tamamlanan süslemelerde görülen yanlış uygulamalar dikkat çekmektedir. Bunlar minarenin gövde kısmındaki sivri üçgen şeklindeki dilimlerin tezyinatında görülmektedir (Şekil 5.51). Öncelikle yuvarlak dilimlerin bitişindeki gövdeyi zikzak şeklinde dolanan süslemeli bordür üzerindeki desenlerde tutarsızlıklar gözlemlenmektedir. Ayrıca kûfi hatlı geniş bordür süslemenin üzerindeki bitkisel motifli ince bordürde de aslına uygun olmayan bir uygulama yapıldığı gözlemlenmektedir.

Taç kapı gövdesinin yakın zamanlarda tamamlanan alt kısımlarında bozulmalar gözlemlenmektedir (Şekil 5.42). Bu bölümlerin temizlenmesi ve yenilenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca taç kapı gövdesindeki en önemli husus kirlenmiş bulunan yüzeylerin detayları korunarak temizlenmesi gerektiğidir (Şekil 5.34). Bu tarz yüzeyler, emici kimyasal maddelerle hazırlanan kil veya hamurlar ile temizlenebilmektedir. Periyodik olarak yapılması gereken temizlik çalışmaları çok dikkatli icra edilmelidir. Malzemenin, kir tabakasının türleri ve kimyasal özellikleri iyi analiz edilmelidir.

Temizlenecek yüzeydeki bozulmalar ve yapının bulunduğu çevrenin özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Ahunbay, 2017).

Caminin bahçesi içerisinde uygulanan en önemli müdahale 14.10.1992 tarihli 1460 sayılı kurul kararıyla, günümüzde bahçenin kuzeydoğu köşesinde yer alan abdesthane kısmının inşa edilmesidir. Abdesthanenin, yapıdan uzakta ve sade işçilikle yapılması sebebiyle caminin estetiğini ve sağlığını bozmayan işlevsel bir çözüm olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.55).

Caminin cepheleri değerlendirildiğinde; öncelikle harim giriş kapısının önüne sonradan ilave edilen ve aynı zamanda ayakkabılık işlevi gören rüzgarlık kısmının, söz konusu cephedeki bütünlüğü bozduğu söylenebilir (Şekil 5.5). Yapının bulunduğu bölgenin iklim şartları göz önüne alındığında iç ve dış mekân arasında bir geçiş mekânı yapılması gerekli olabileceği, fakat bu geçiş mekânının daha sade ve şeffaf bir şekilde inşa edilebileceği düşünülmektedir. Caminin cephelerinin görünümünü bozan diğer unsurlar ise klima dolapları, ses sistemi öğeleri ve çatı oluklarının tahliye borularıdır (Şekil 5.3 ve 5.4). Bu öğelerden; klima dolapları kaldırılmalı, kaldırılamıyorsa da yapı cephesinden olabildiğince uzaklaştırılmalıdır. Ses sistemi öğelerine günümüz şartlarında ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir ancak bunların da ya cepheden uzaklaştırılarak başka noktalara monte edilmesi ya da cephe üzerinde dikkat çekmeyecek şekilde uyumlu renklerde, günümüz teknolojisiyle daha küçük boyutlarda yerleştirilmesi mümkündür. Çatı oluklarının tahliye boruları da cephe yüzeyinde olabildiğince gizlenmeli, mümkün olan en az sayıda yerleştirilmelidir.

Harim özgün giriş kapısının ve harim ile türbe arasındaki özgün kapının 19.03.2007 tarihli 1525 sayılı kurul kararıyla müzede koruma altına alınıp yerine kopyalarının yerleştirilmesi, hem özgün öğelerin koruma altına alınması hem de görsel bütünlüğün korunması açısından yerinde bir uygulamadır (Şekil 5.15, 5.17, 5.18 ve 5.19).

Harim içerisindeki dikkat çeken sorunlardan biri duvar eteklerinin ve ahşap ayakların alt kısımlarının lambri ile kaplanmasıdır (Şekil 5.11 ve 5.12). 12.03.2007 tarihli 1505 sayılı kurul kararıyla yapılan bu lambri kısımların estetik olarak bir değerinin olmadığı ve kaldırılabilirliği düşünülmektedir. Mahfil katına çıkış merdiveninin altındaki boşluk da aynı lambri ile kapatılmıştır. Bu uygulama da estetik olarak iyi sayılamayacak bir uygulamadır ve kaldırılması gerektiği düşünülmektedir.

1970 yılı civarında inşa edildiği aktarılan mahfil katının cami için gerekli olduğu ve kaldırılmasına gerek olmadığı düşünülmektedir (Şekil 5.10 ve 5.11). Mahfil katının korkuluklarının sade bir tasarıma sahip olmasının yerinde bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Mahfil katı altında, kat hizasında zeminde yer alan korkulukların da caminin son cemaat mahallini sınırlandırması sebebiyle kaldırılmasına gerek olmadığı düşünülmektedir. Ancak bu bölümde, girişin sağında (batıda) bulunan müezzin mahfilinin cami için elzem olmadığı, estetik açıdan bütünlüğü bozduğu düşünülebilir (Şekil 5.10). Mevcut müezzin mahfili kaldırılırsa, günümüzde bulunduğu bölüm, müezzin mahfili ihtiyacını karşılayabilir durumdadır. Harim kuzeybatı köşesinde yer alan görevli odasının da görsel bütünlüğü bozduğu düşünülebilse de günümüz şartlarında, camide ziyaretçileri rahatsız etmeden hem ilmî hem camiyle alakalı çalışmaların yapılabileceği böyle ayrı bir bölümün gerekli olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Şekil 5.10). Bu noktada bu görevli odasının daha şeffaf bir şekilde düzenlenmesi daha sağlıklı olabilir. Ayrıca harim içinde girişin batısında bulunan elektrik panosunun bulunduğu dolabın da görevli odasının içine alınması hem görsel bütünlüğü bozmaması açısından hem de panoya erişimin güvenliği açısından gereklidir (Şekil 5.10).

Harim iç duvar yüzeylerinde görülen ses sistemi öğelerinin görüntüsü yapının estetiğine büyük zarar vermektedir (Şekil 5.11 ve 5.12). Bu öğelerin kaldırılması durumunda cami akustiğinin olumsuz etkilenebileceği düşünülebilir ancak bu sorunun çok daha az sayıda ve günümüz teknolojisi ile daha küçük boyutlu, yüksek performanslı ve görsel açıdan daha uyumlu ses sistemleri ile çözülebileceği düşünülmektedir.

Harim tavanında yer alan tavan göbeği görsel olarak bütünlüğü bozmayan sade bir tasarıma sahiptir. Ancak sonradan ilave edildiği tahmin edilen ahşap tavan kaplamalarının, dönemin tavan tekniğine ve taşıyıcı sistemine aykırı olduğu, dolayısıyla caminin iç mekânının görsel bütünlüğünü bozduğu düşünülmektedir (Şekil 5.11 ve 5.12). Söz konusu tavan kaplaması kaldırılarak, Ankara Arslanhane Camii (13. yy), Afyon Ulu Cami (H.671/M.1272) gibi ahşap kirişlemeli tavan sistemindeki diğer camilerde görülebileceği üzere bu yapıda da tavan sisteminin gösterilmesi estetik açıdan daha isabetli bir karar olabilir. Ayrıca ahşap sütunlar arasında kemer şekli verilerek oluşturulan ahşap lambri kaplamalar hem estetik açıdan hem de mahfil katındaki sirkülasyon ve ışıklandırma açısından olumsuz etkiler bırakmaktadırlar (Şekil 5.14). Bu sebeplerle bu kaplamaların kaldırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Caminin mihrabı büyük oranda özgünlüğünü koruyarak günümüze gelebilmiştir (Şekil 5.21). Ancak yapılan müdahalelerin bu özgünlüğün korunması konusundaki katkıları da yadsınamaz bir unsurdur. 23.07.2007 tarihli 1801 sayılı kurul kararıyla mihrabın düşmemesi için arkasına çelik taşıyıcı yapılması, bu taşıyıcı ile mihrap arasındaki bağlantıda mihraba zarar vermeden dikkatli bir uygulama yapılması ve çelik taşıyıcının gizlenmesi yerinde bir müdahale olmuştur. Yine aynı karar ile mihrabın eksik kısımlarının özel boyalarla tamamlanması ve eserin yüzeylerine koruyucu madde sürülmesi işlemlerinin, görsel bütünlüğün sağlanması açısından gayet yerinde uygulamalar olduğu düşünülmektedir.

Harim içindeki günümüzde güneybatı köşede bulunan minber de estetik açıdan görsel bütünlüğü bozmayan bir unsur olarak görülebilir (Şekil 5.26 ve 5.27). 18.08.2003 tarihli 5049 sayılı kurul kararıyla yenilenen minberin yenilenmesinin yerinde bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Mihrabın yanındaki vaaz kürsüsünün tasarımın bakımından harimin görsel bütünlüğünü bozduğu düşünülmektedir (Şekil 5.29 ve 5.30). Vaaz kürsüsünün, minberle benzer şekilde sade bir tasarımla yeniden üretilebileceği düşünülmektedir.

Ayrıca harim içindeki ahşap malzemelerin renklerinin çok koyu olduğu ve bu koyu renk hakimiyetinin de mekâna bir loşluk getirdiği gözlemlenmiştir (Şekil 5.11 ve 5.12). Ahşap yüzeylerin temizlenerek mümkünse renklerinin açılması gerektiği düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Anadolu, binlerce yıl boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu sayede bir kültür mozaïği niteliği kazanmıştır. Stratejik açıdan önemli bir noktada yer alan Konya şehri, bu mozaïğin en önemli unsurlarından biri olarak Hititler, Frigler, Lidyalılar, Romalılar, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar gibi tarihi açıdan mühim kültürlerden etkilenmiştir. Bu kültürlerin belki de en önemli parçası, uzun yıllar bu şehri başkent kabul ederek dünya üzerindeki sanat anlayışlarına büyük katkılar sunan Anadolu Selçuklularıdır.

Anadolu Selçukluları; Konya, Afyon, Ankara, Kastamonu, Aksaray, Kayseri, Amasya, Sivas, Tokat, Malatya, Erzurum, İğdır gibi birçok Anadolu şehrinde çok sayıda eser bırakmıştır. Anadolu Selçuklularında imar faaliyetlerini yürüten yapı bânîleri (yaptıranları) arasındaki en önemli isimlerden biri de Sahip Ata Fahreddin Ali'dir. Günümüze kadar ulaşan pek çok eserin yaptıranı olan Sahip Ata'nın bıraktığı eserler arasında Konya Sahip Ata Külliyesi, İnce Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese, Akşehir Taş Medrese, İshaklı Kervansaray ve İlgin Hamamı gibi anıt eserler yer almaktadır.

Anadolu Selçuklu medeniyetinin Konya şehrinde bıraktığı en önemli eserlerden biri Sahip Ata Külliyesi'dir. İçinde cami, hankâh, türbe ve hamam gibi önemli anıt eserler barındıran külliyenin özgün camisinin mimarı, Anadolu Selçukluları devrinin en önemli mimarlarından biri olan Kölük b. Abdullah'tır. H.656/M.1258'e tarihlenen özgün caminin, tam olarak bilinmeyen bir tarihte büyük bir tahribata uğradığı ve kible duvarı ile taç kapısı hariç tamamen yıkıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Bunun sonucunda cami, M.1871 yılında gerek mimarisi gerekse de yapım tekniği açısından özgün halinden çok farklı olarak günümüzdeki şekliyle inşa edilmiştir. Yakın geçmişte (1960'lı ve 1970'li yıllarda) yapılan kazı ve temizlik çalışmalarıyla ulaşılan bilgiler ışığında caminin özgün halinin nasıl bir tasarıma sahip olabileceği ortaya konmuştur. Mevcut cami, M.1871 yılında moloz taş malzeme ve ahşap strüktür sistem ile sade bir tasarımla inşa edilmiştir. Mevcut caminin boyutları özgün camiye göre oldukça mütevazıdır. Caminin taç kapısı ve mihrabı, Anadolu Selçuklu sanatının muhteşem örneklerinden olup özgünlüklerini büyük oranda koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir.

Caminin, yapıldığı tarihten itibaren tescillendiği M.1982 yılına kadar -bulunabilen az sayıda belgeye dayanılarak- çeşitli dönemlerde basit ve kapsamlı müdahaleler gördüğü söylenebilir. Külliye'nin tamamının tescil edildiği 13.11.1982 tarihinden sonra, mevcut cami ve taç kapısına ilişkin yapılan müdahaleler incelendiğinde, genellikle basit onarım kapsamında müdahalelerin uygulandığı gözlemlenmektedir. Bunlar arasında yerinde ve nitelikli müdahaleler gözlemlendiği gibi eserin mevcut halinin özgünlüğüne olumsuz etkileri olan müdahaleler de dikkat çekmektedir. Ancak geçmişten günümüze kadar uygulanan tüm bu müdahalelerin, anıt eserin bir şekilde korunarak günümüze ulaştırılmasını sağladığı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 tarihli 660 numaralı ilke kararında da belirtildiği üzere; yok olmuş, tescilli veya tescilsiz olmasına rağmen tescillenebilecek özellikteki yapıların, elde kesin bilgiler olduğu takdirde bu bilgilere dayanılarak, yerinde, özgün kütlesinde, eski cephe özelliklerinde, kendi plan şemasında, aynı yapım tekniği ve malzemeler kullanılarak yeniden inşa edilmesinin (rekonstrüksiyonunun) sağlanması doğrultusunda bu önemli anıt eserin de özgün haliyle yeniden inşası değerlendirilebilir. Ancak bu ilke kararının, tezin konusu olan eser için uygulanması durumunda mevcut yapının; tarihi miras değeri, toplum belleğinde yer edinmesi ve özgün haliyle yeniden inşasının ekonomik zorlukları gibi hususlar dikkate alınarak korunması gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

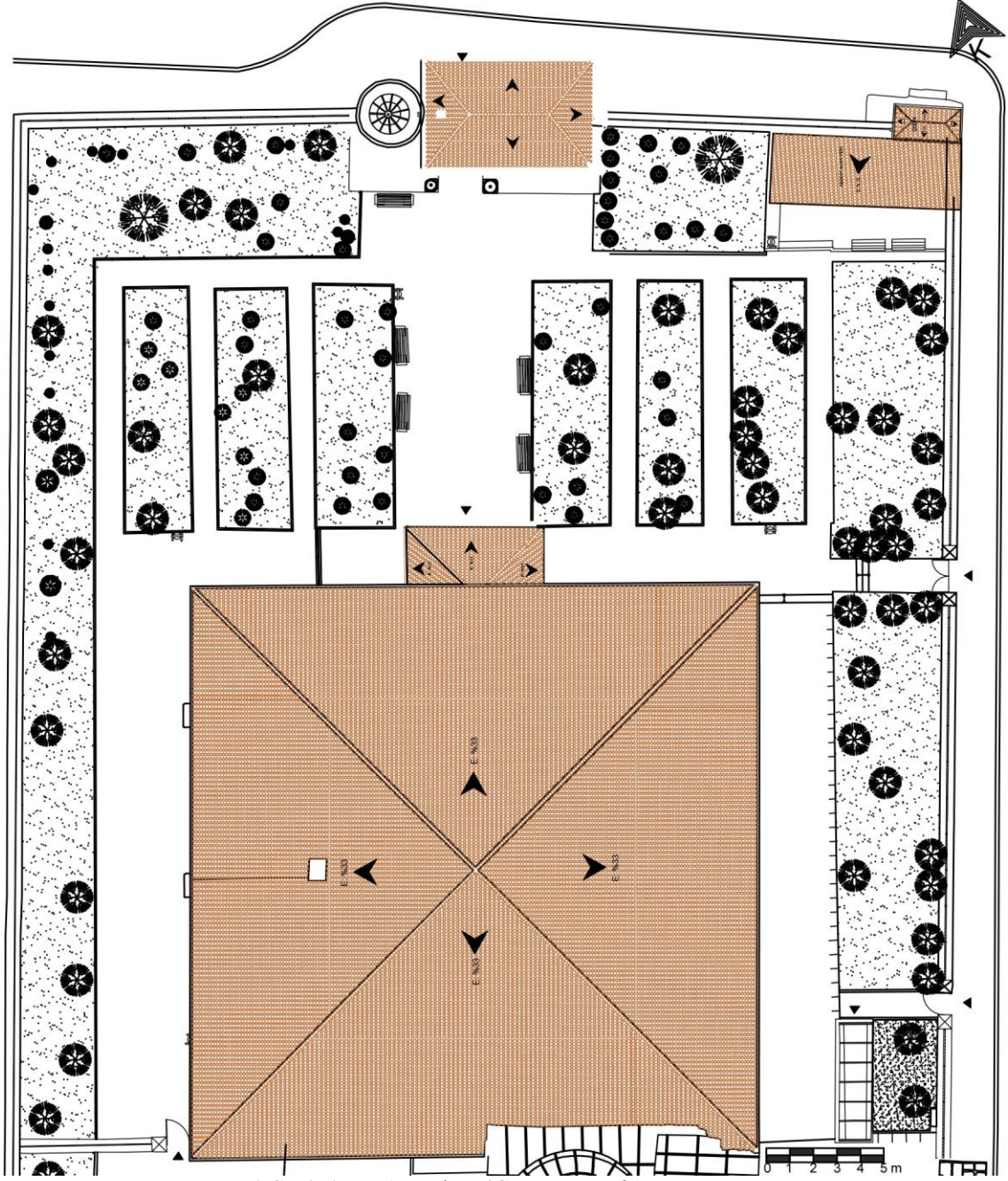
Anadolu coğrafyasında, Konya Sahip Külliyesi Camii gibi özgün haliyle korunamamış veya özgün haliyle ayakta olup halen korunmayı bekleyen birçok anıt eser bulunduğu bilinmektedir. Bu özelliklerdeki anıt eserlerin, akademik çalışmalar vasıtasıyla titizlikle araştırılarak uygun tekniklerle onarımlarının sağlanması ve kullanıma sunulmaları büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu tür çalışmaların, tarihi eserlerimizin korunması aracılığıyla kültürel birikimimizin geleceğe aktarılması açısından çok değerli olacağı aşikârdır.

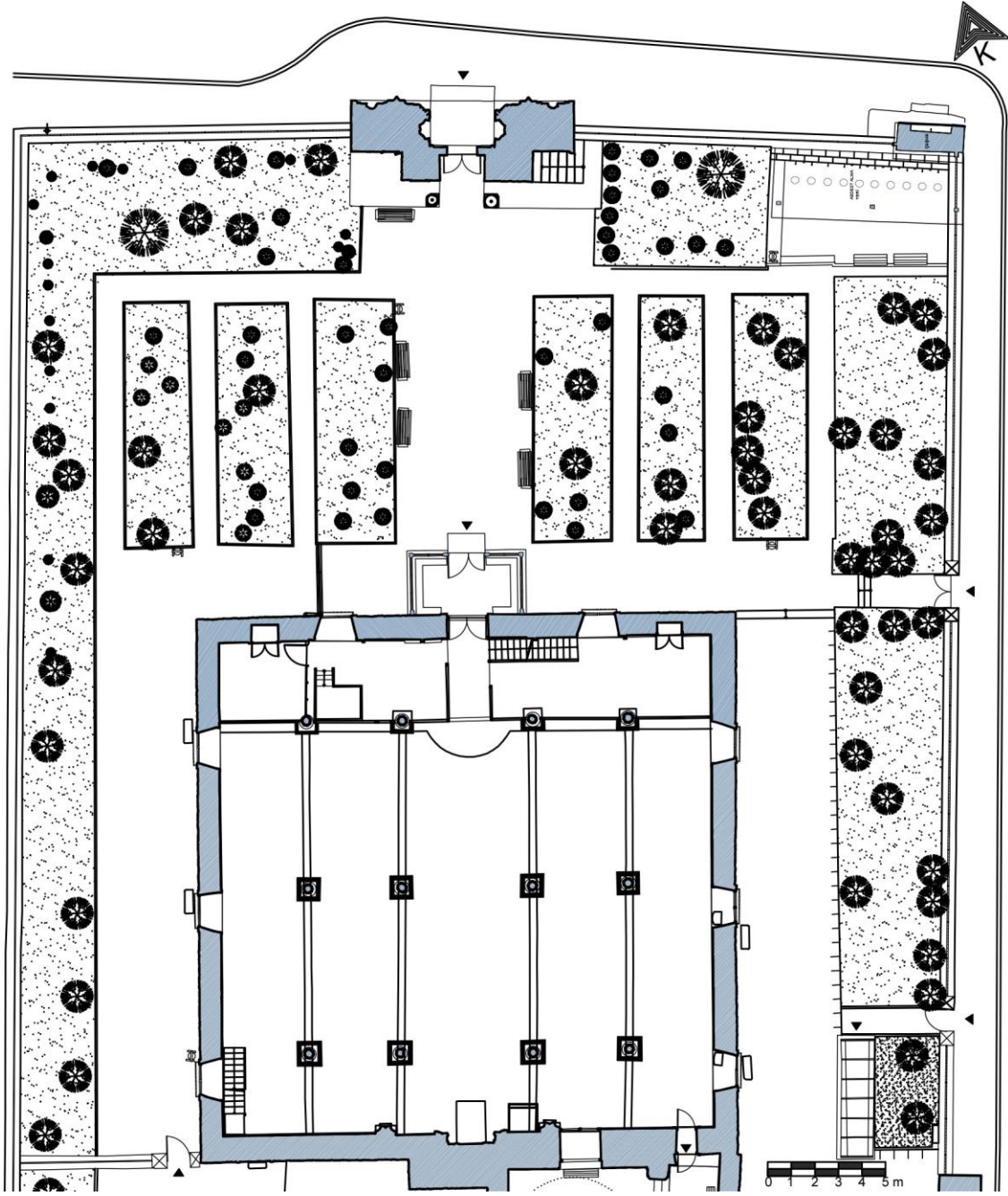
KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 2017, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul.
- Bakırer, Ö., 1976, Onüçüncü ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara.
- Bakırer, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.
- Başar, M. E., 1997, XII. XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD*, Konya.
- Baykara, T., 2002, Konya [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/konya#1> [Ziyaret Tarihi: 30.10.2019].
- Bozer, R., 1992, 15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD*, Ankara.
- Denknalbant, A. ve Çobanoğlu, A. V., 2009, Selçuklular - VII. Mimari [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#13-mimari> [Ziyaret Tarihi: 03.11.2019].
- Duran, R., 2001, Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri: İnşa ve Ta'mir, sa 54, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- Erdmann, K., 1961, Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts, *Verlag Gebr. Mann*, Berlin.
- Eyice, S., 1989, Alâeddin Camii [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/alaeddin-camii--konya> [Ziyaret Tarihi: 14.11.2019].
- Karamağaralı, H., 1982, Sâhib Atâ Câmii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Sayı: 3, 49-75.
- Karpuz, H., 2001, Kâlûyân [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaluyan> [Ziyaret Tarihi: 28.08.2019].
- Karpuz, H., 2002, Konya [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/konya#3-mimari> [Ziyaret Tarihi: 30.10.2019].
- Karpuz, H., 2009, Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya 42, 2. c., *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara.

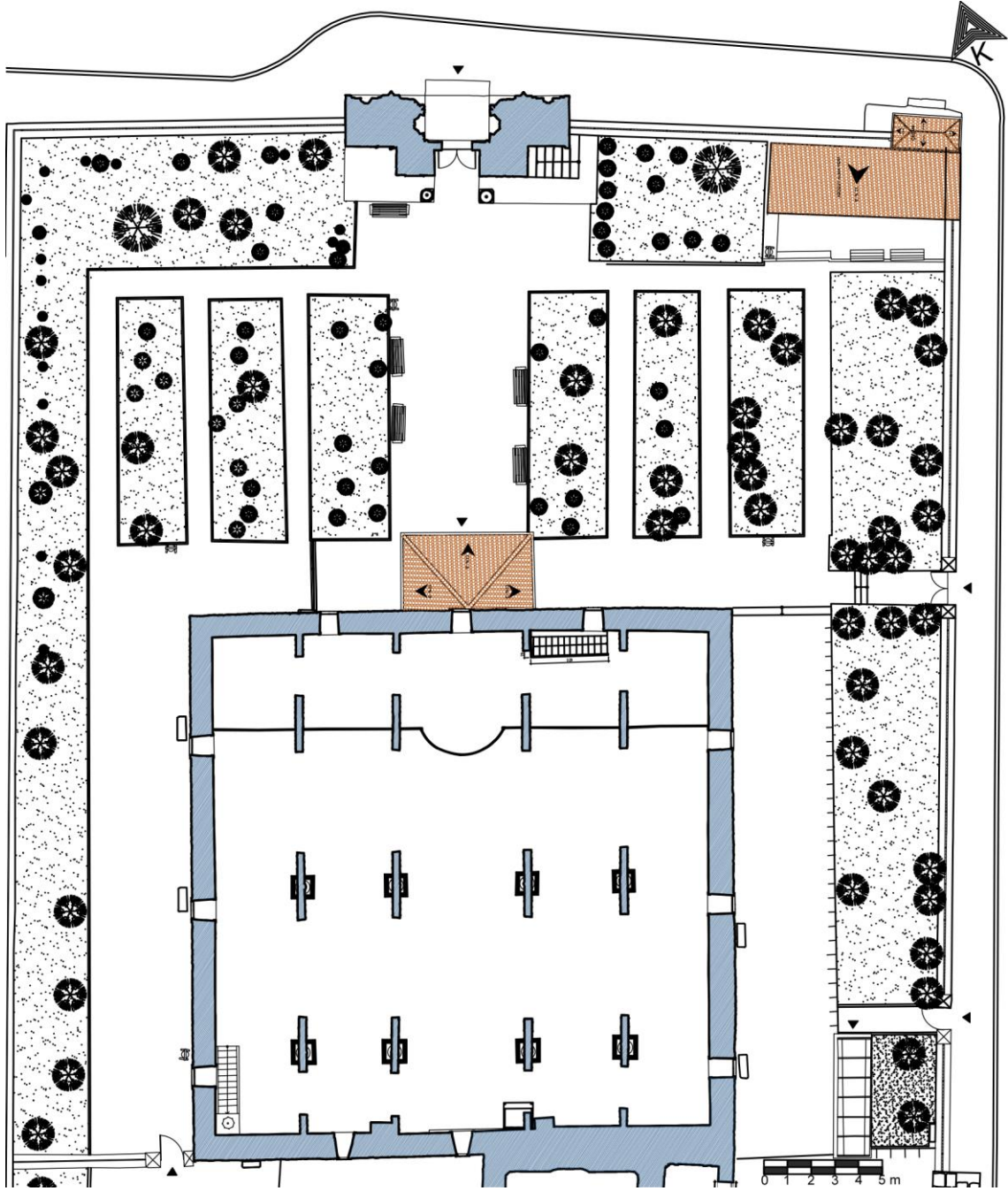
- Konyalı, İ. H., 1964, Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, *Yeni Kitap Basımevi*, Konya.
- Kuban, D., 2002, Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.
- Kuran, A., 1969, Anadolu Medreseleri, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- Küçükdağ, Y. ve Arabacı, C., 1994, Selçuklular ve Konya, *Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları*, Konya.
- Ödekan, A., 2002, Anadolu Selçuklu Çağında Mukarnas Bezeme, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 329-335.
- Ögel, S., 2002, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 311-328.
- Önder, M., 1962, Mevlâna Şehri Konya, *Konya Valiliği*, Konya.
- Önge, Y., 1984, Konya Sahip Ata Hankâhı, *Suut Kemal Yetkin'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi*, Ankara, 281 - 292.
- Önge, Y., 1995, Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Önkal, H., 1999, Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Özkafa, F., 2006, Konya Sahip Ata Camii Taç Kapısındaki Yazı ve Süslemelerde Tasarım Anlayışı, *International Symposium of Traditional Arts (Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu)*, İzmir.
- Parlak, S., 2008, Sâhib Ata Külliyesi [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahib-ata-kulliyesi> [Ziyaret Tarihi:]
- Sarre, F., 1989, Konya Köşkü, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- Sönmez, Z., 2002, Kölük b. Abdullah [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/koluk-b-abdullah> [Ziyaret Tarihi: 28.08.2019].
- Sözen, M., 1972, Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri, C. II, *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü*, İstanbul.
- Şimşir, Z., 2014, Sahip Ata Manzumesinin Süsleme Özellikleri, *Yeşilin ve Medeniyetin Köprüsü Meram, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi*, Konya, 6-57.
- Temir, A., 1959, Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi, no 34, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.

- Tuncel, M., 2002, Konya [online], TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Web adresi:<https://islamansiklopedisi.org.tr/konya#2-bugunku-konya> [Ziyaret Tarihi: 30.10.2019].
- Tuncer, O. C., 1985, Mimar Kölük ve Kâluyan, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 19, 109-119.
- Turan, O., 2009, Selçuklular T rihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, *Ötüken Neşriyat*, İstanbul.
- Tükel Yavuz, A., 2002, Anadolu Selçuklu Mimarisinin Yapı  zellikleri, *Selçuklu  ağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 271-289.
- Uğur, M. F. ve Koman, M. M., 1934, Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri, *Türkiye Matbaası*, İstanbul.
- Yasa, A., 1996, Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya, Doktora Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi ABD*, Ankara.
- Yavaş, A., 2007, Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD*, Ankara.
- Yörükoğlu,  ., 1976, Sahip Ata Araştırması, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 899-905.

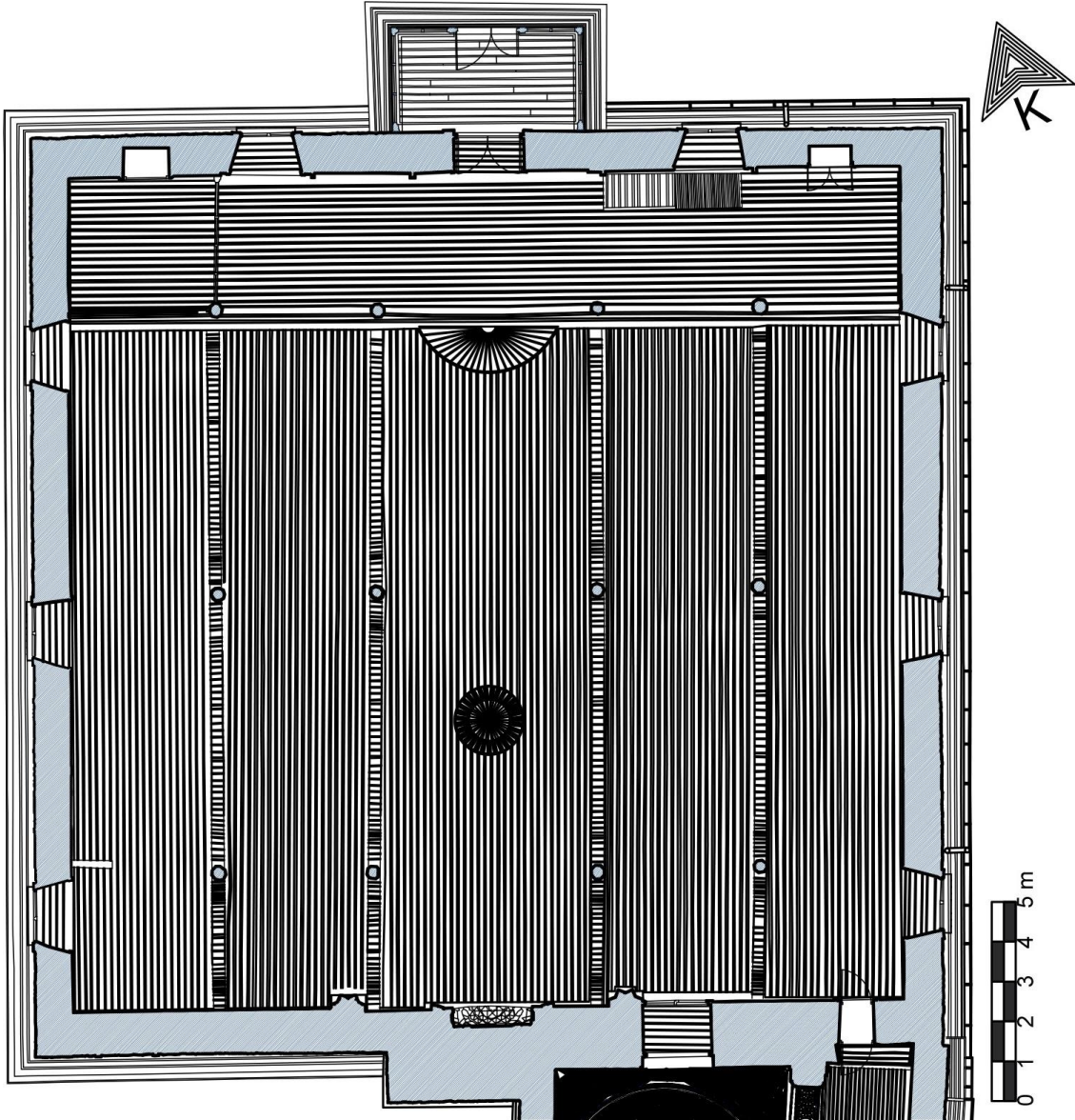
EKLER**EK-1 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Rölöve Çizimleri****EK 1-Şekil 1. Vaziyet planı (Ceraş Mimarlık ve Restorasyon)**

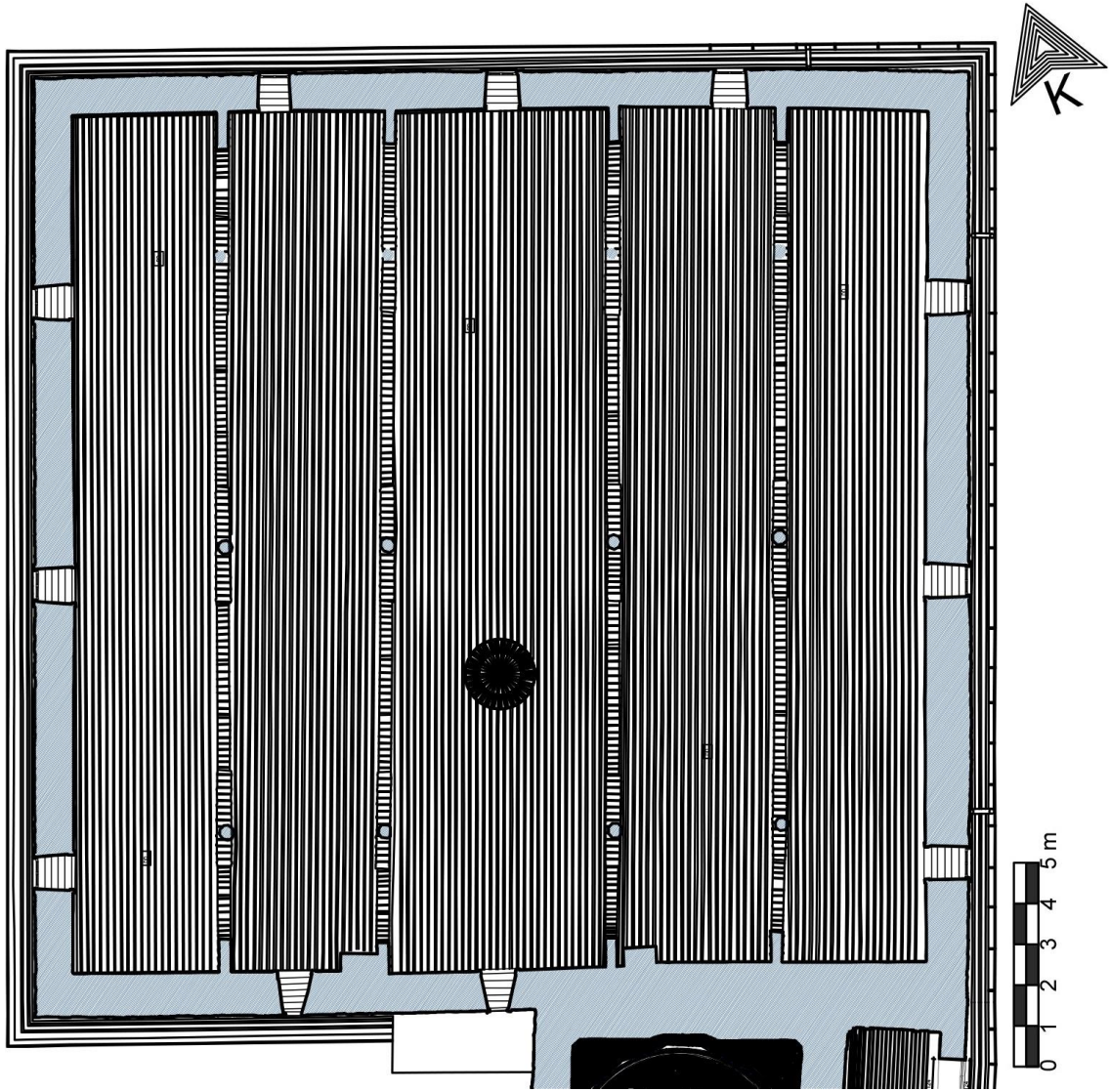
EK 1-Şekil 2. Zemin kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

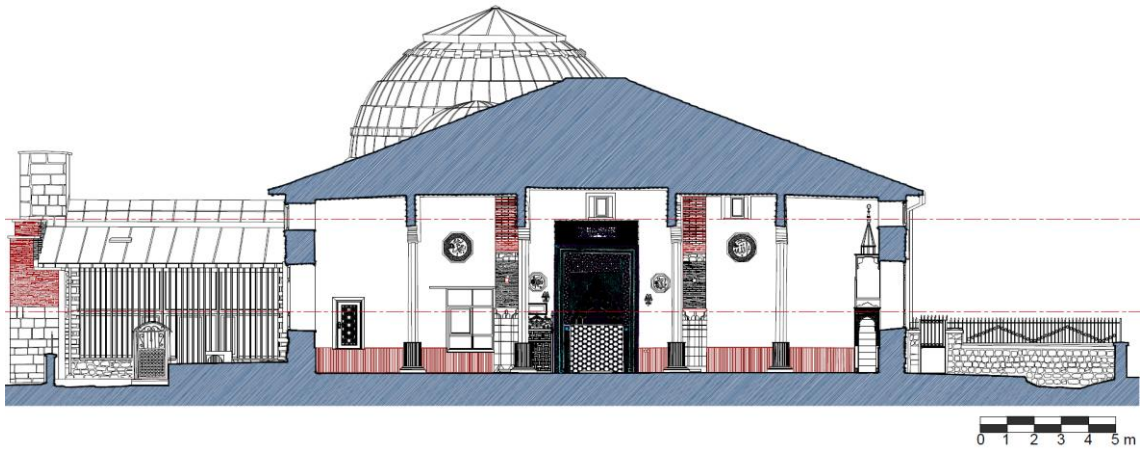
EK 1-Şekil 3. Mahfil kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

EK 1-Şekil 4. Zemin kat tavan planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

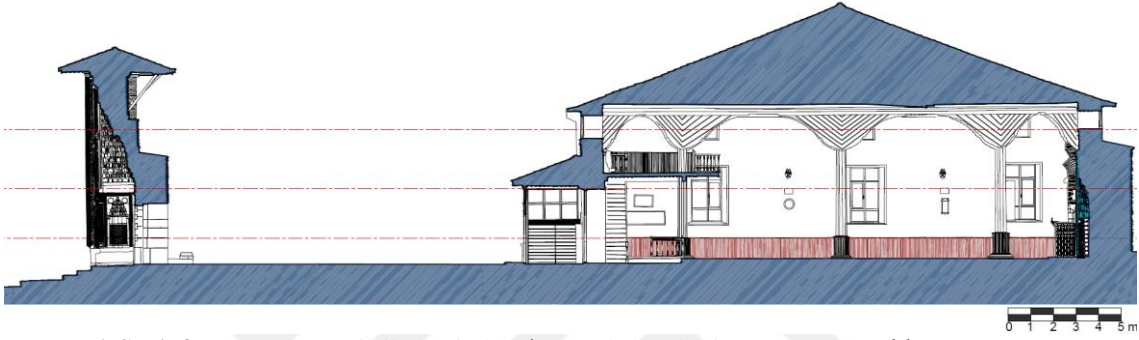
EK 1-Şekil 5. Mahfil kat tavan planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

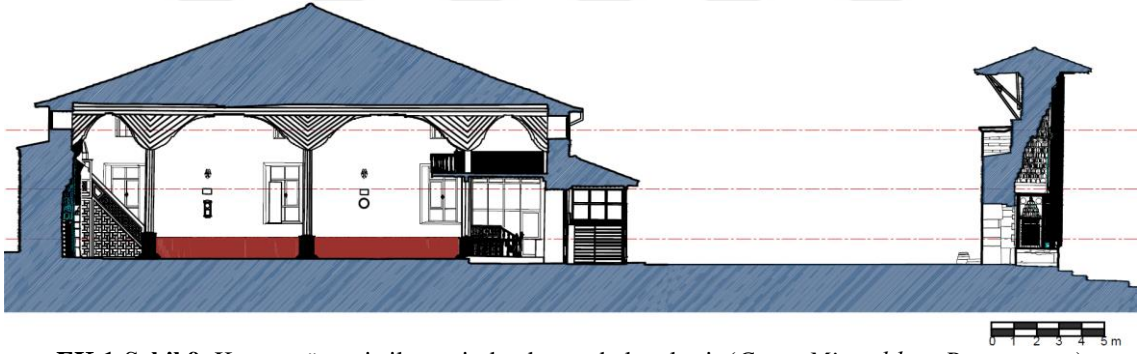
EK 1-Şekil 6. Doğu-batı istikametinden güneye bakan kesit (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

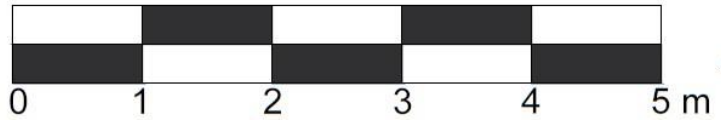
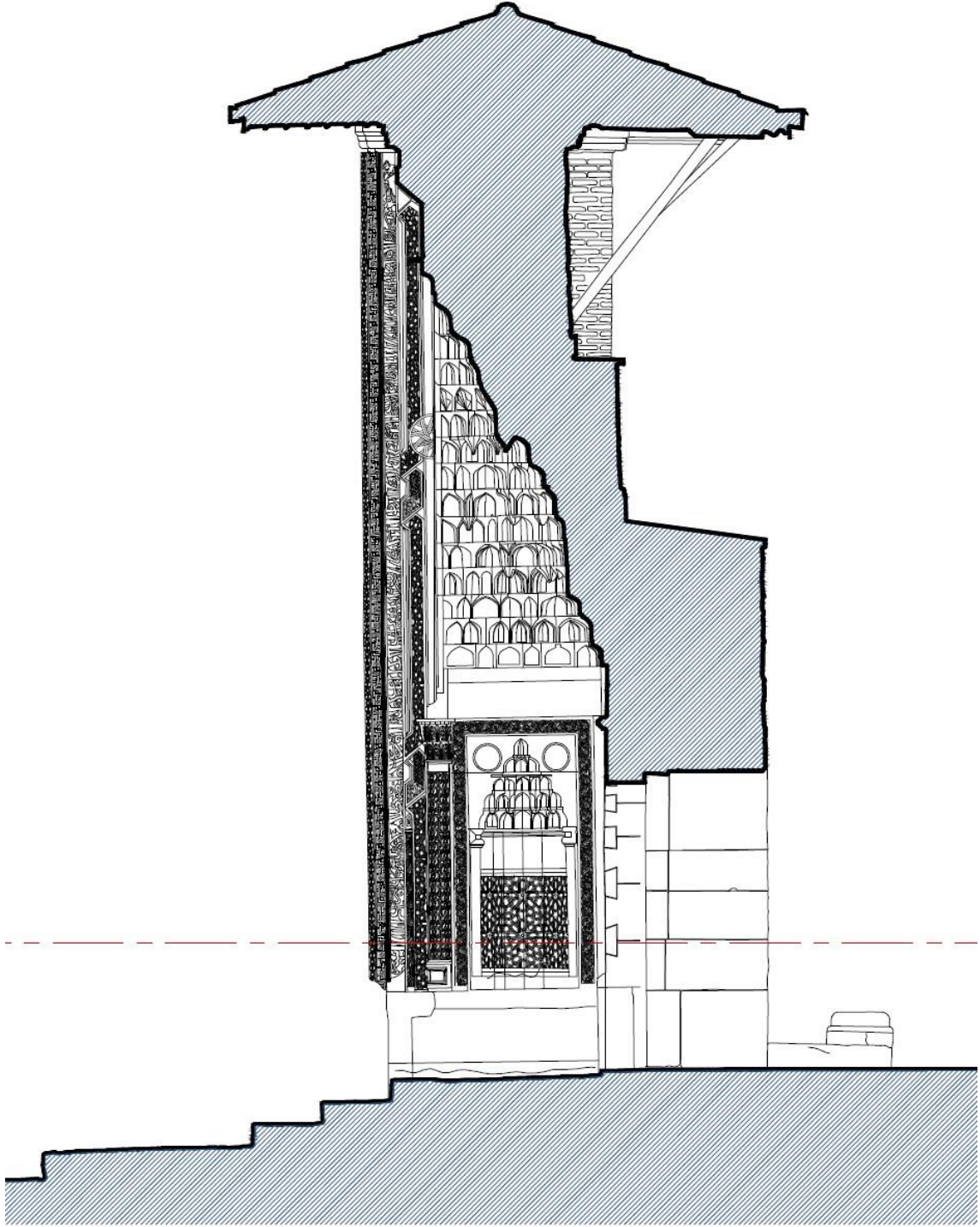
EK 1-Şekil 7. Doğu-batı istikametinden kuzeye bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

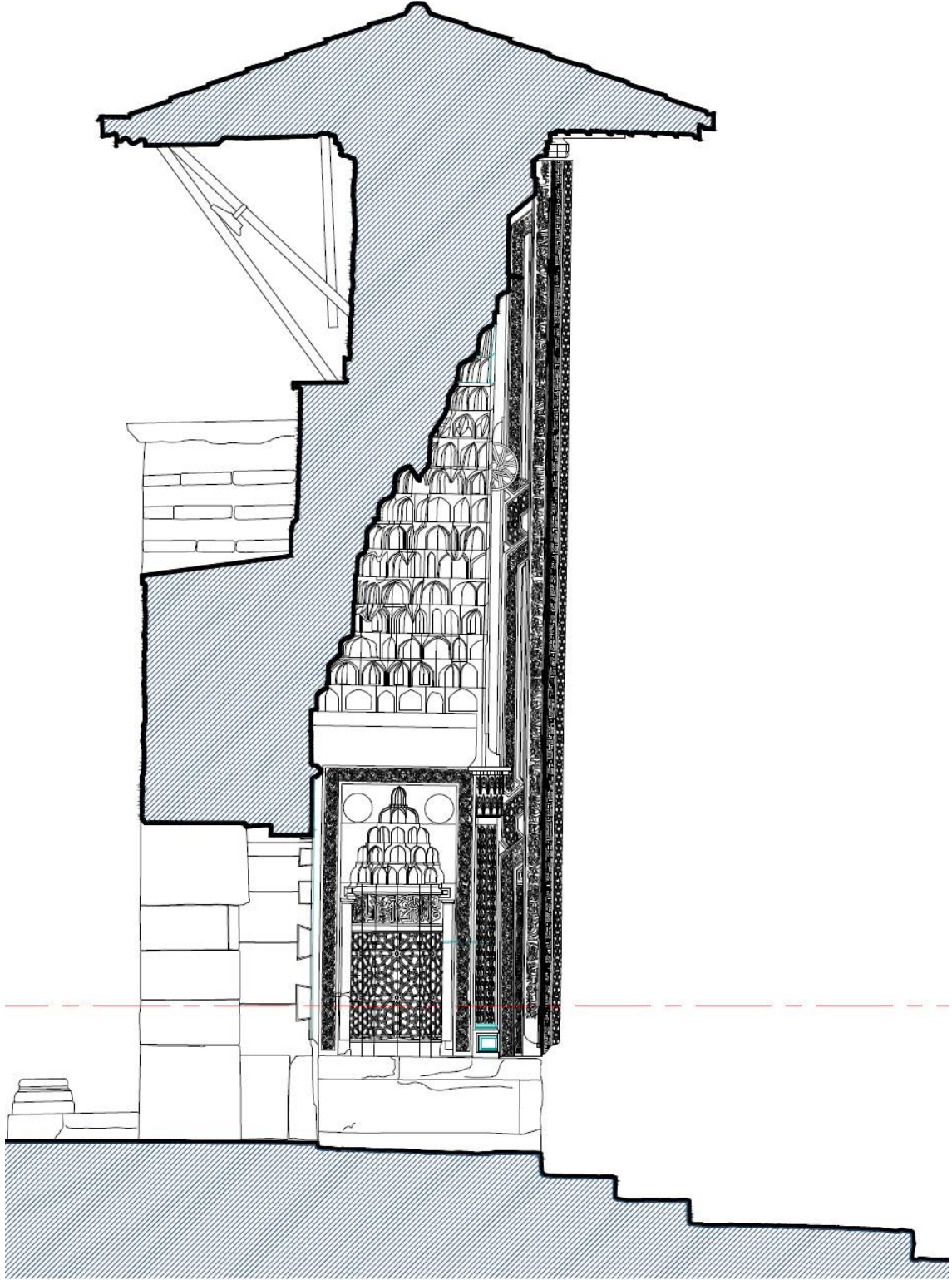
EK 1-Şekil 8. Kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

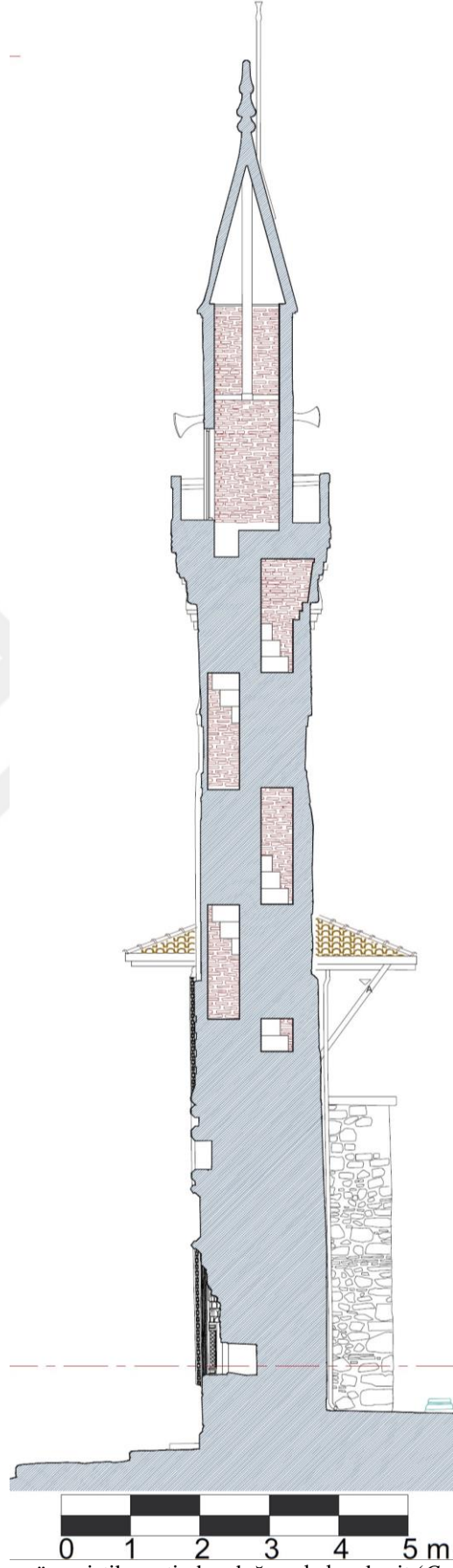
EK 1-Şekil 9. Kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

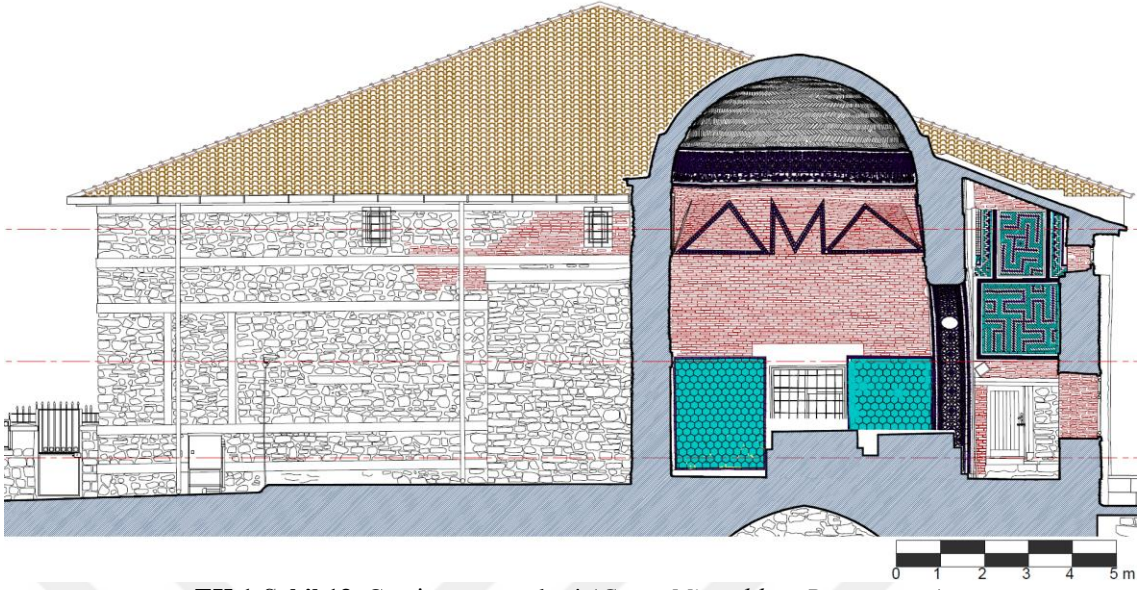
EK 1-Şekil 10. Taç kapı kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

EK 1-Şekil 11. Taç kapı kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

EK 1-Şekil 12. Minare kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

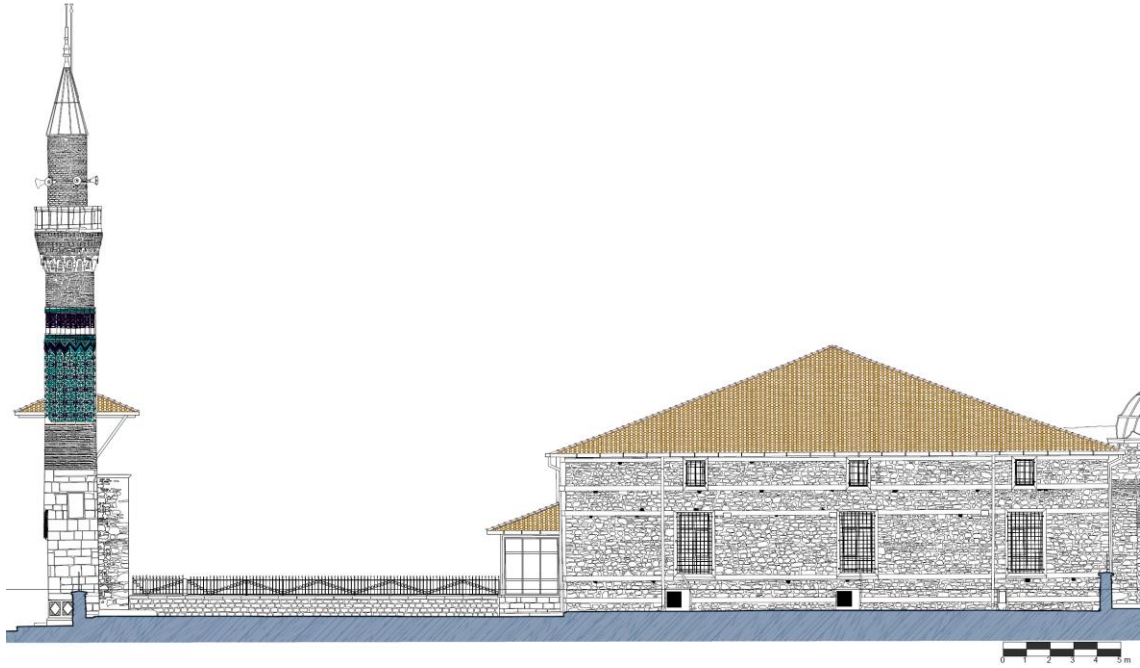
EK 1-Şekil 13. Cami güney cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

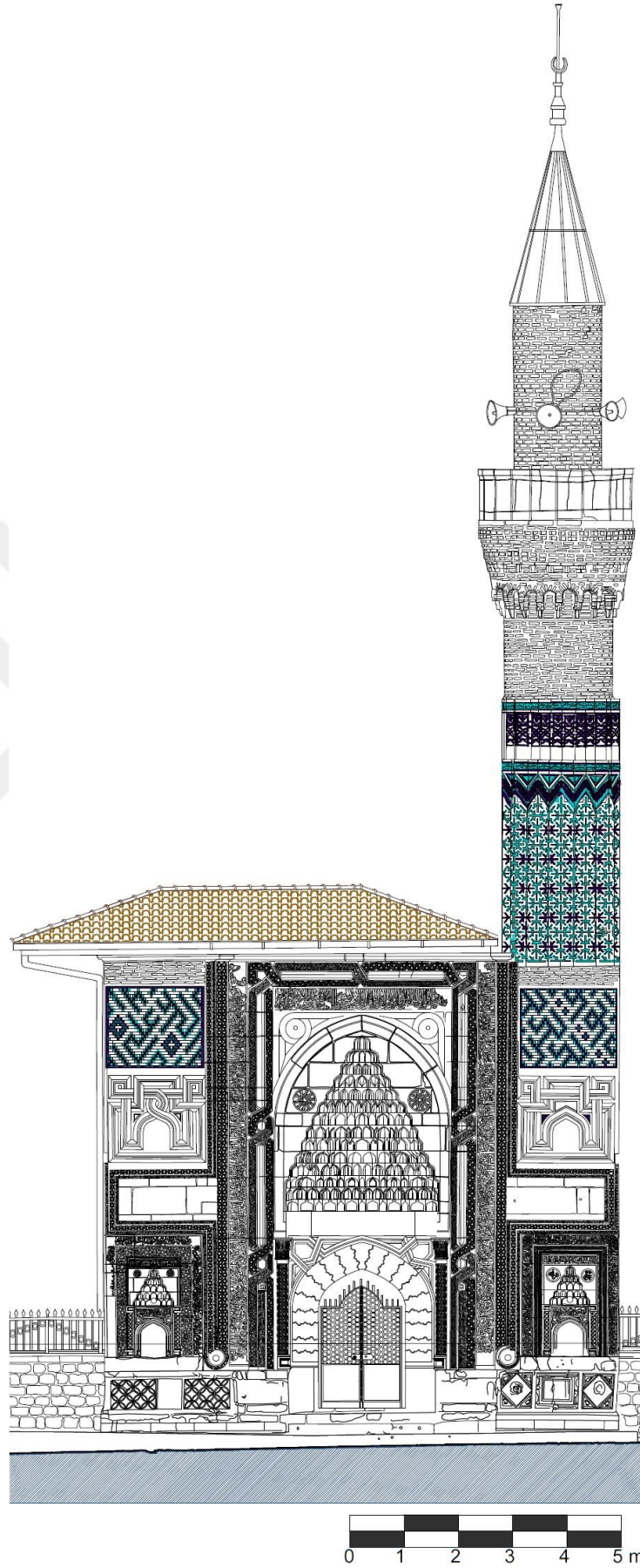
EK 1-Şekil 14. Cami kuzey cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

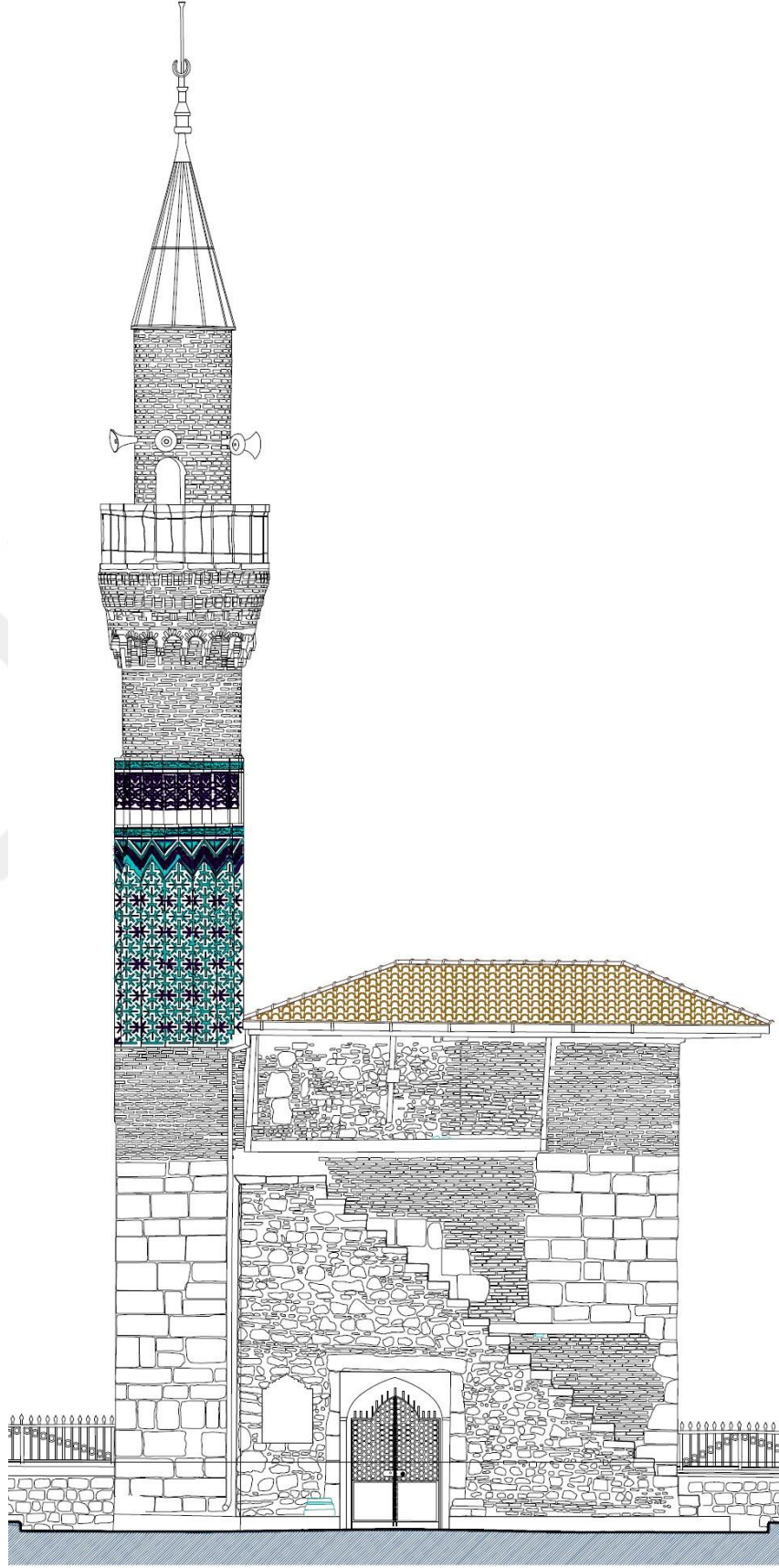
EK 1-Şekil 15. Cami ve taç kapı doğu cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

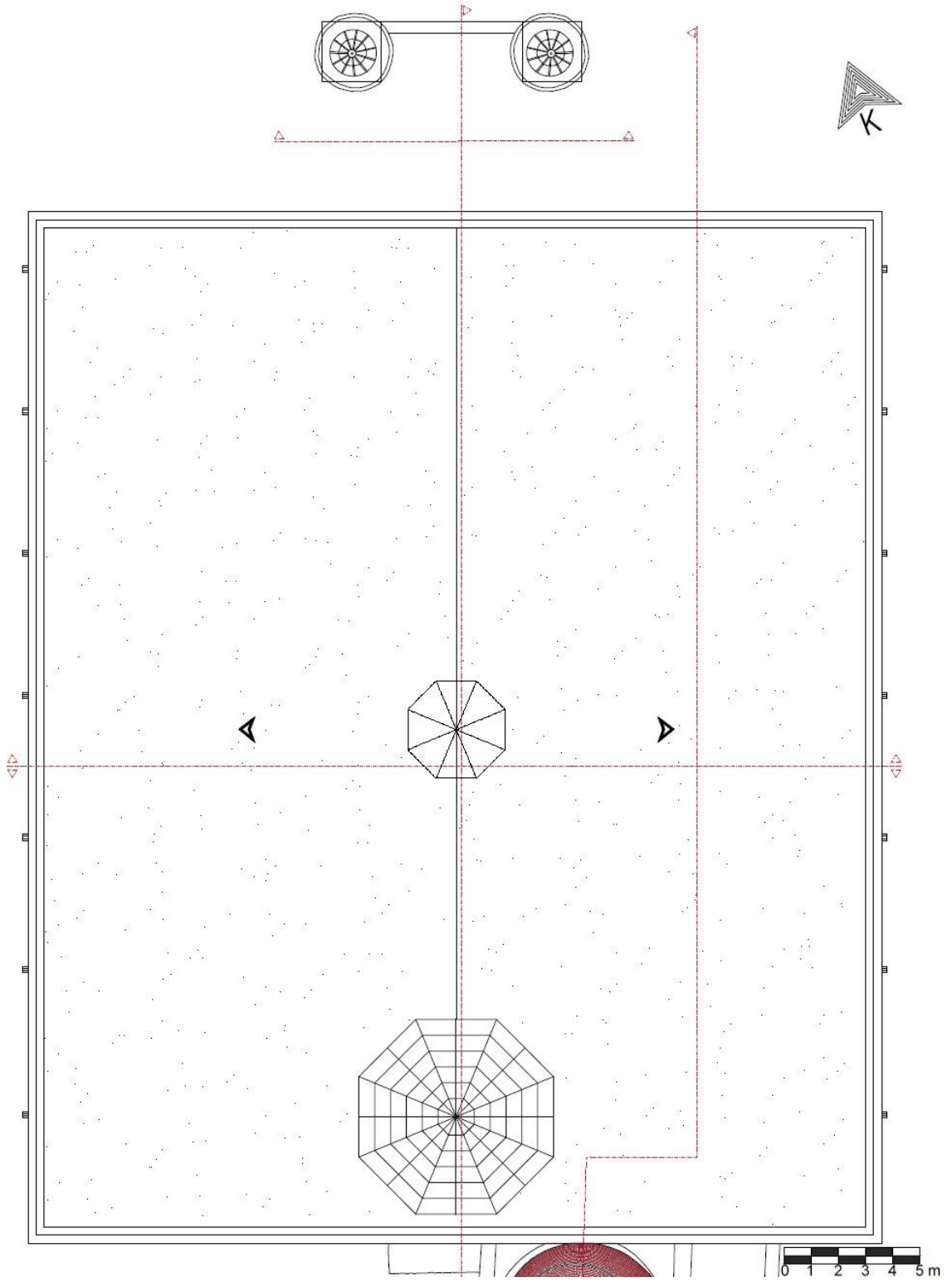
EK 1-Şekil 16. Cami ve taç kapı batı cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

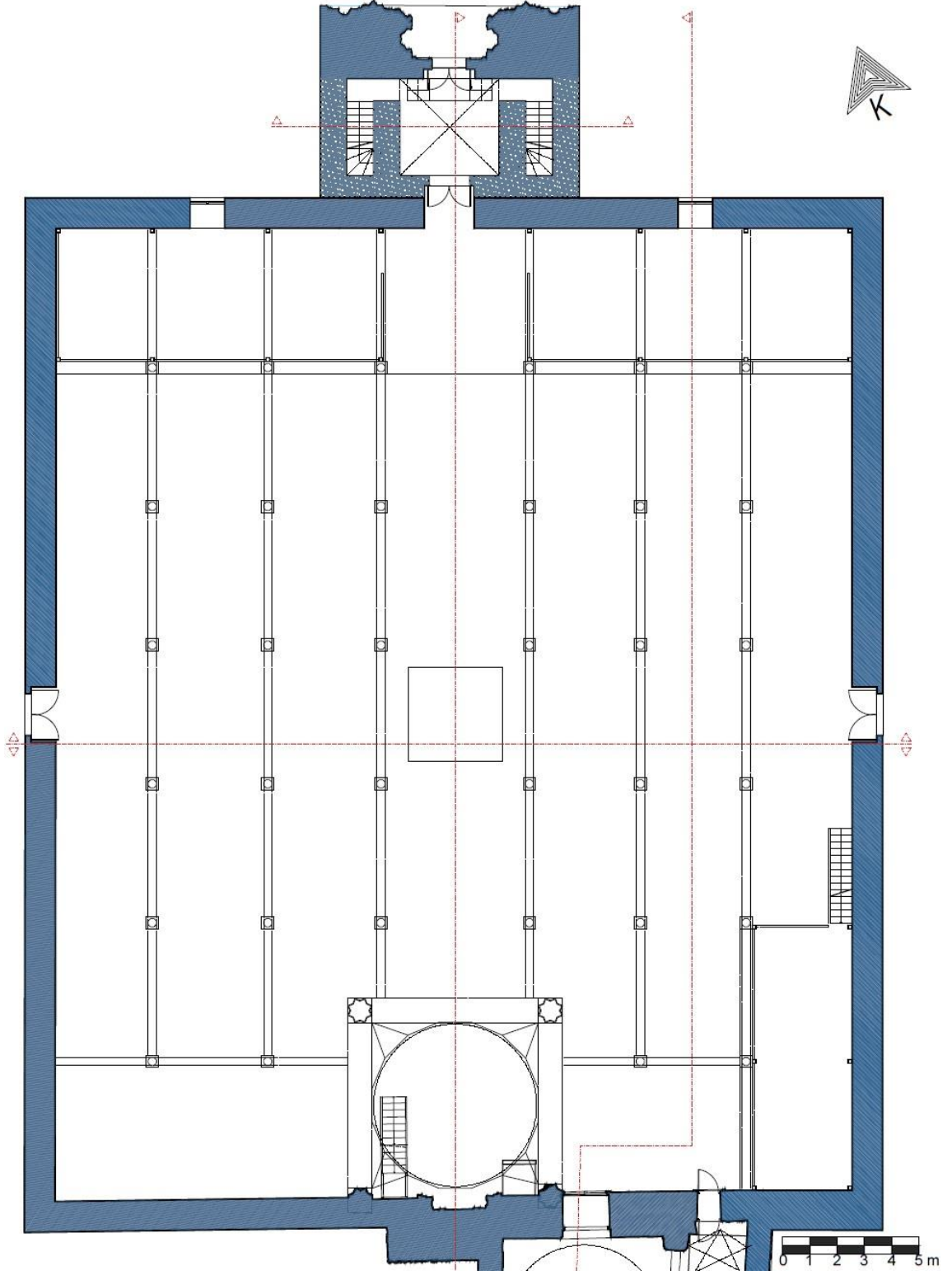

EK 1-Şekil 17. Taç kapı kuzey cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

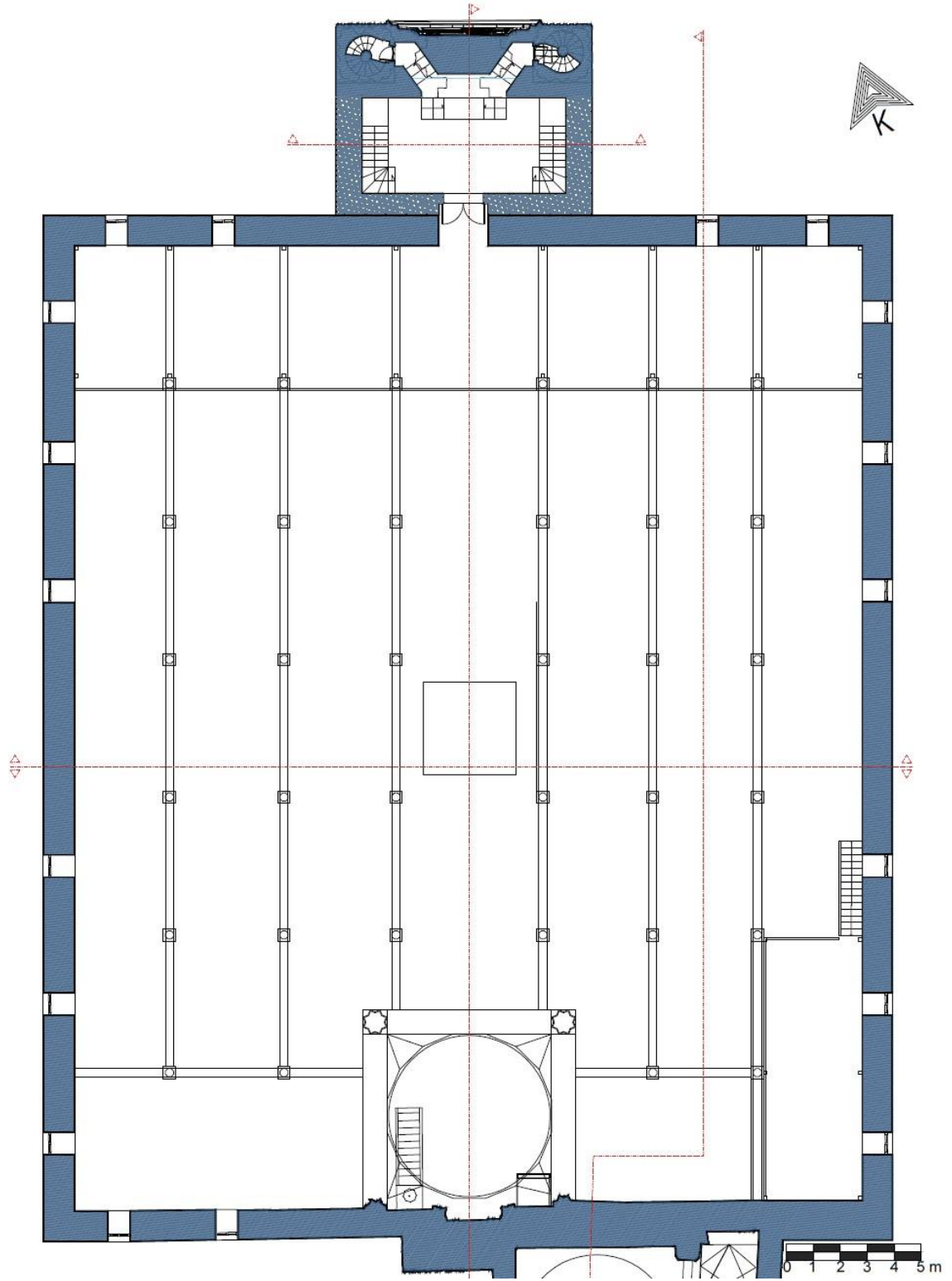

EK 1-Şekil 18. Taç kapı güney cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

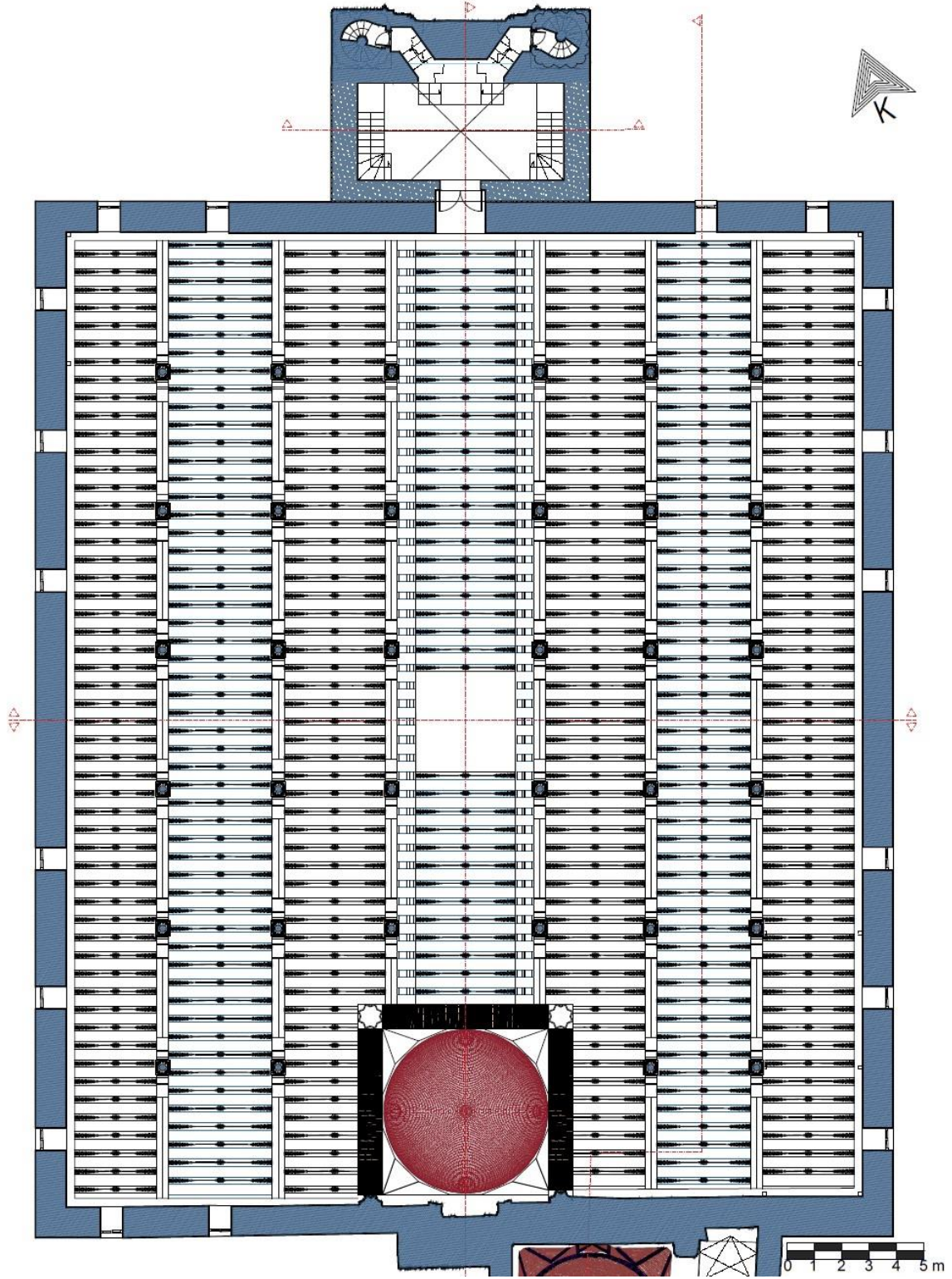
EK-2 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restitüsyon Çizimleri**EK 2-Şekil 1. Vaziyet planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)**

EK 2-Şekil 2. Zemin kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

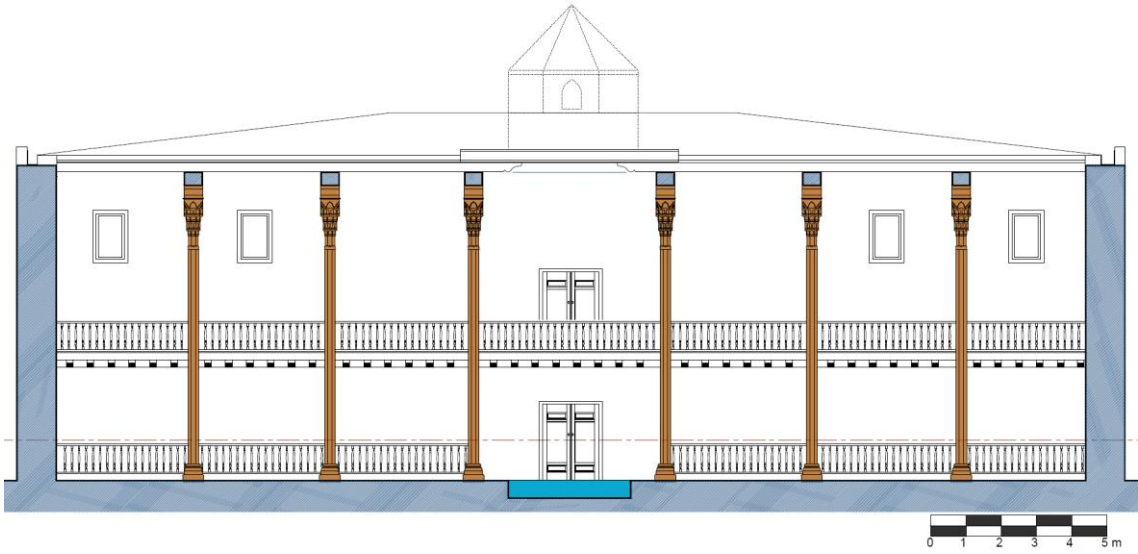
EK 2-Şekil 3. Mahfil kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

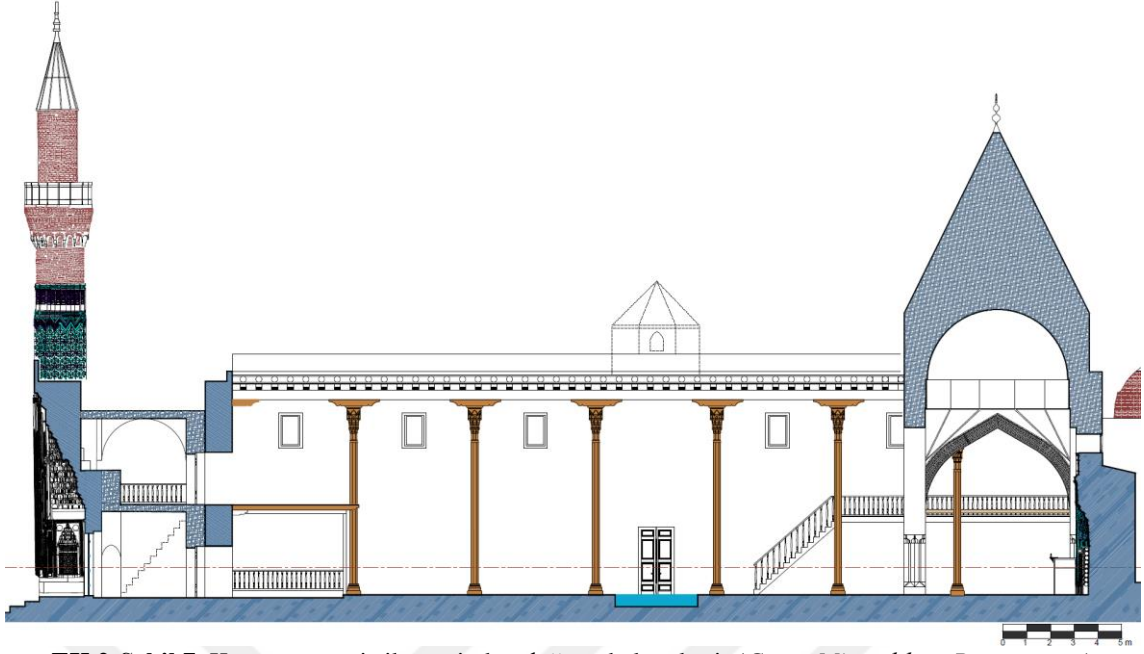
EK 2-Şekil 4. Tavan planı (Ceraş Mimarlık ve Restorasyon)

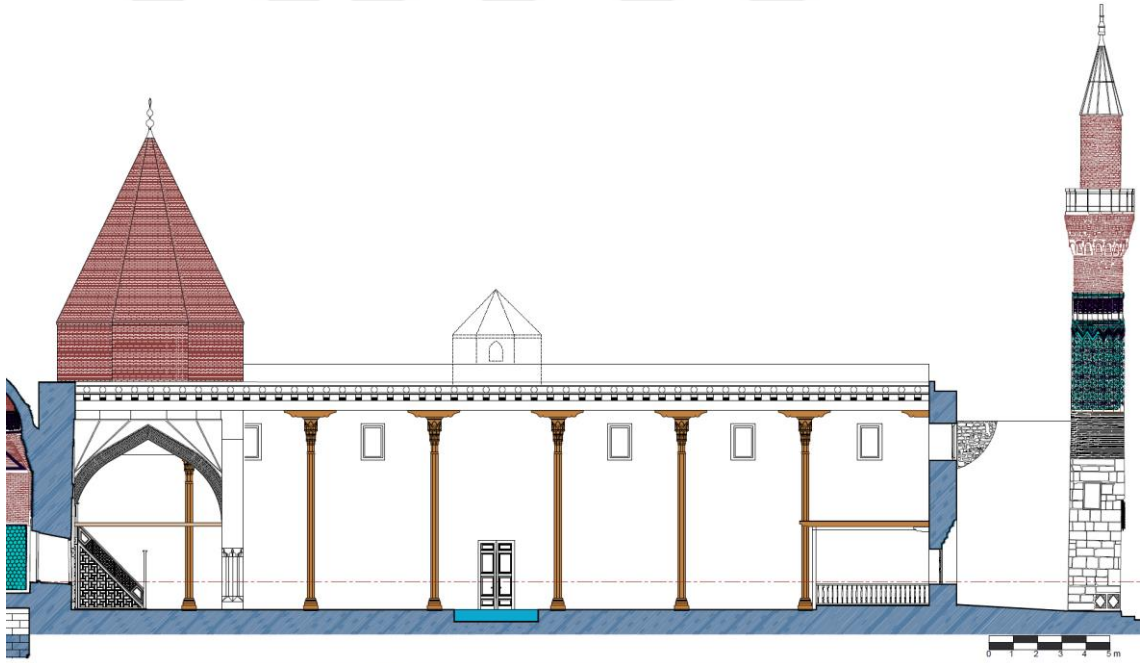
EK 2-Şekil 5. Doğu batı istikametinden güneye bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

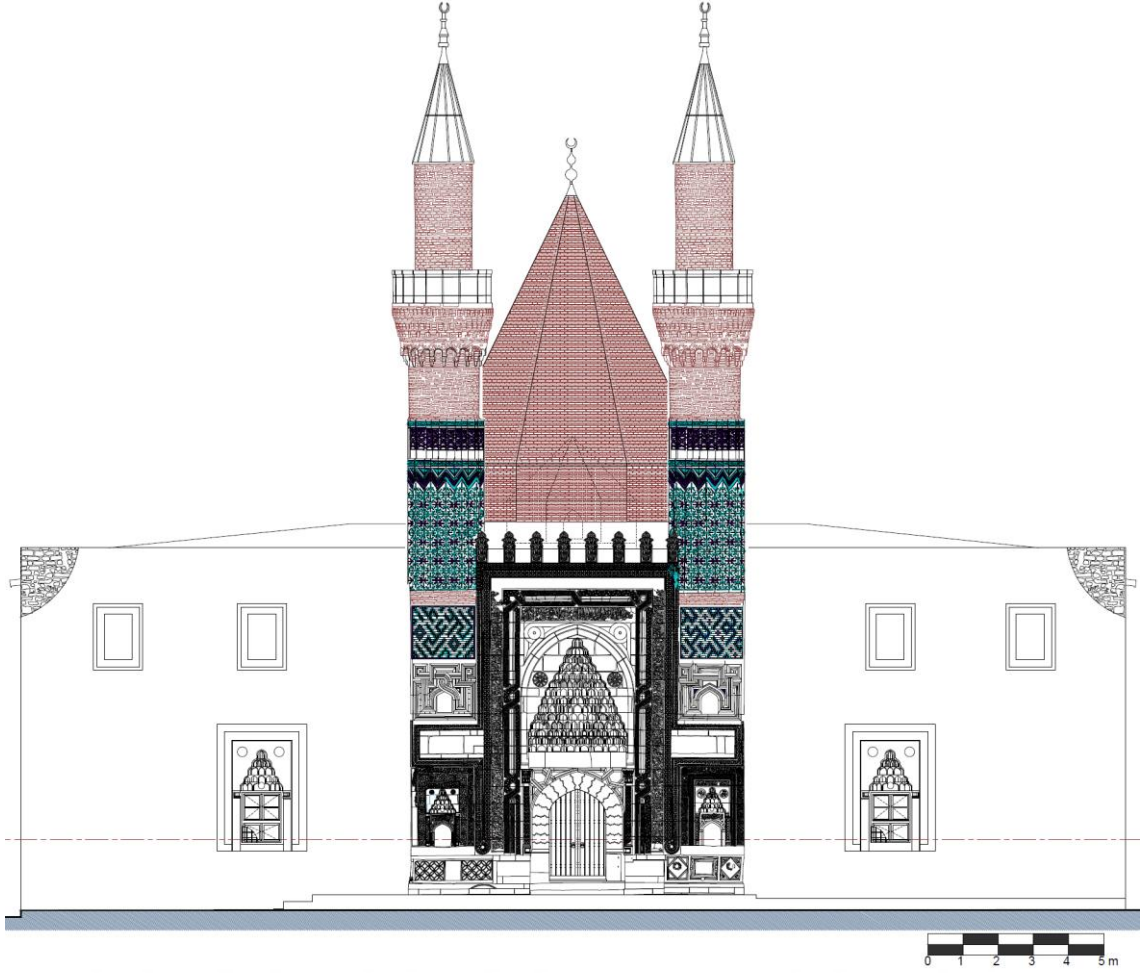
EK 2-Şekil 6. Doğu batı istikametinden kuzeye bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

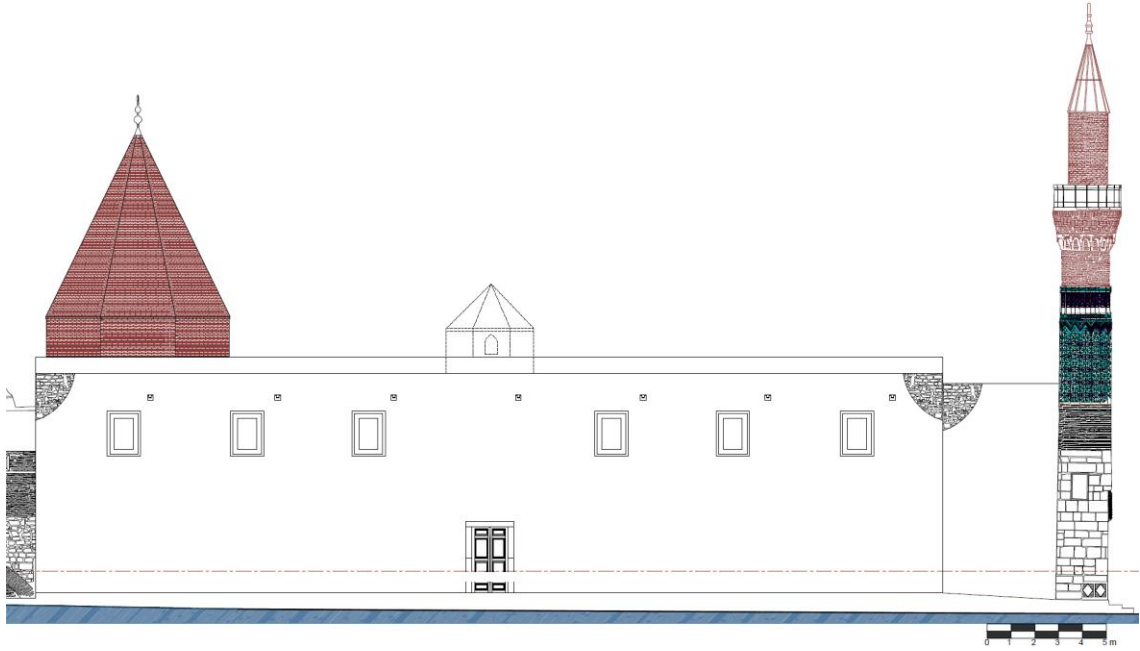
EK 2-Şekil 7. Kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

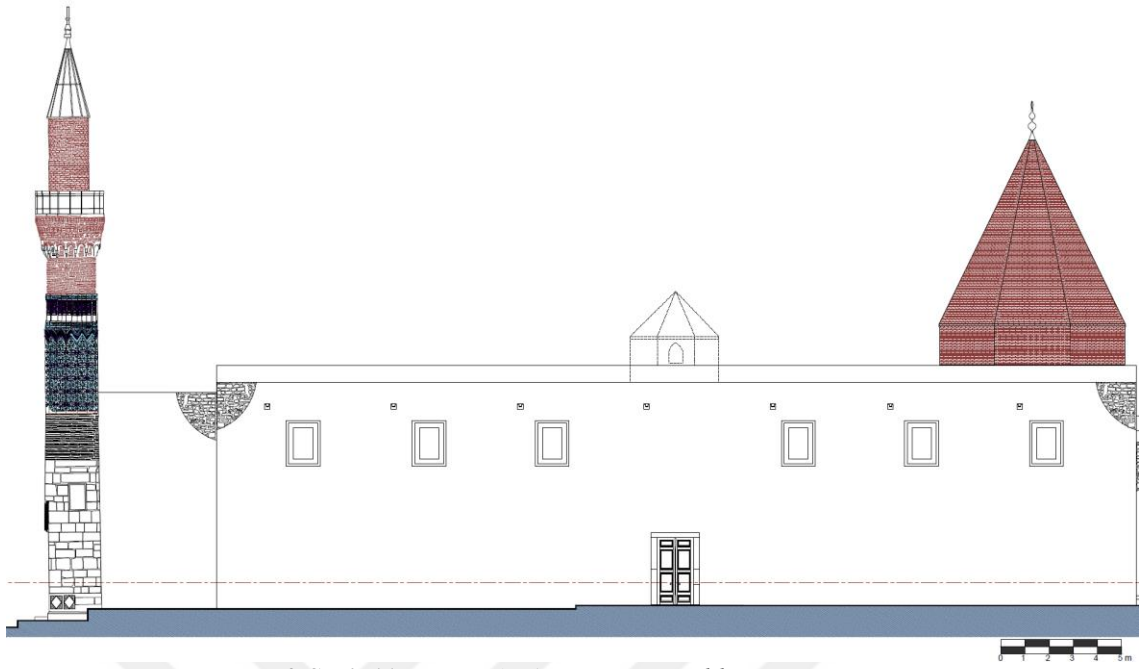
EK 2-Şekil 8. Kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

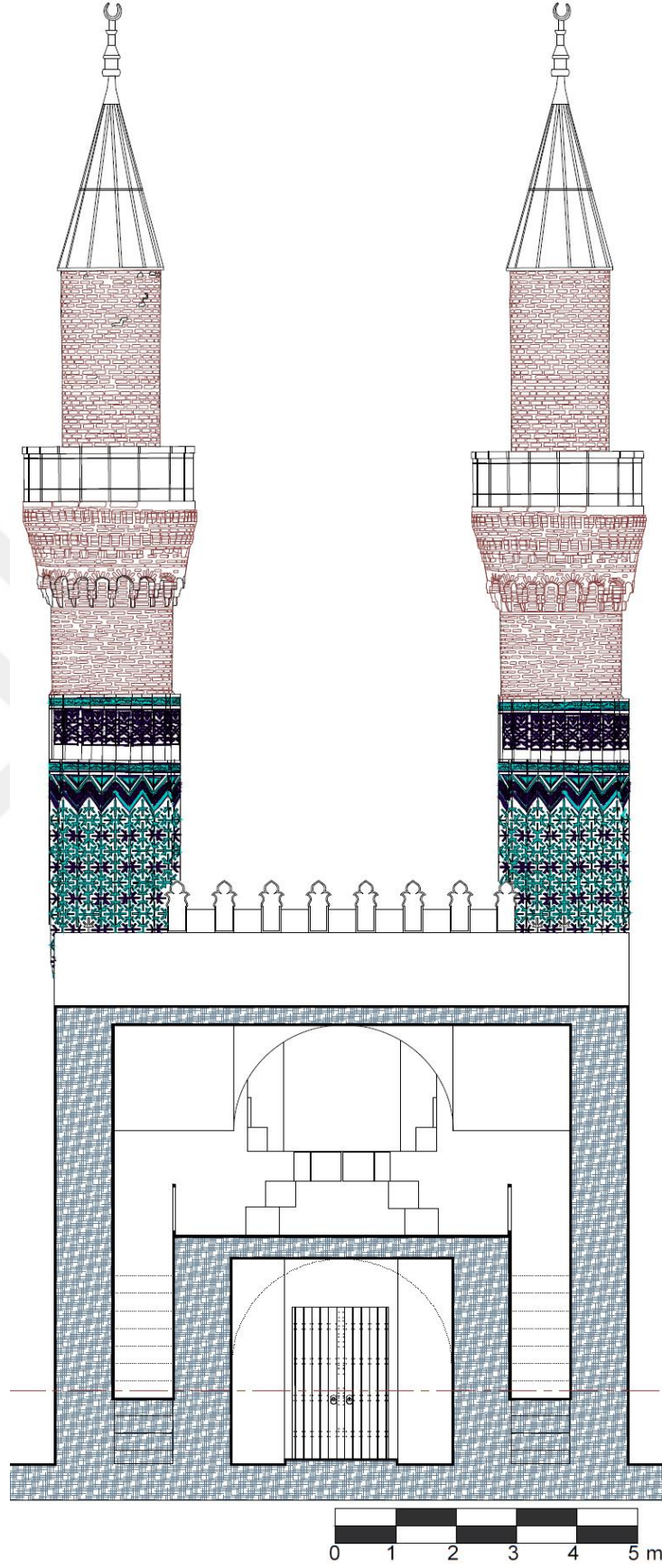
EK 2-Şekil 9. Kuzey cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

EK 2-Şekil 10. Doğu cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

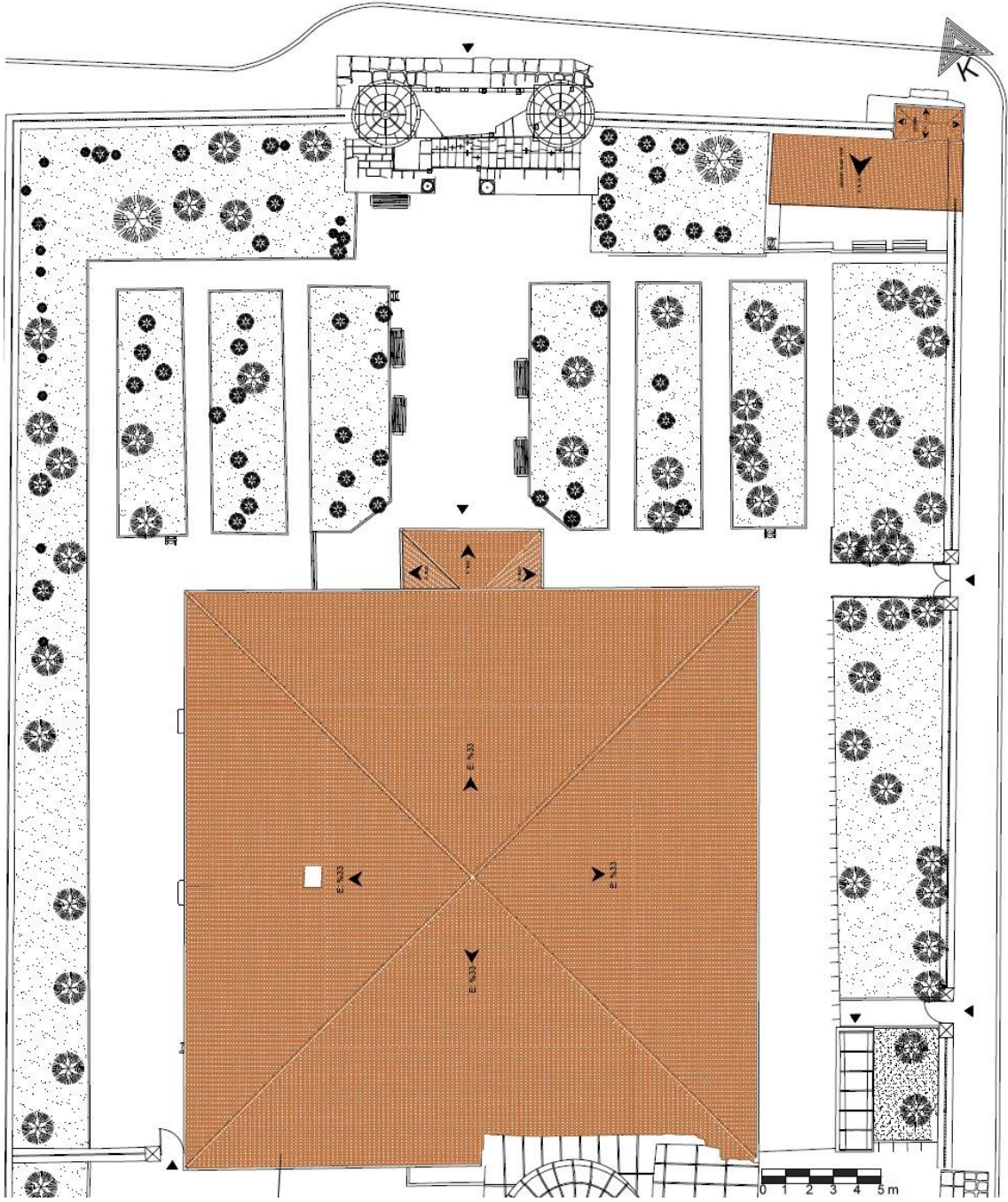

EK 2-Şekil 11. Batı cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

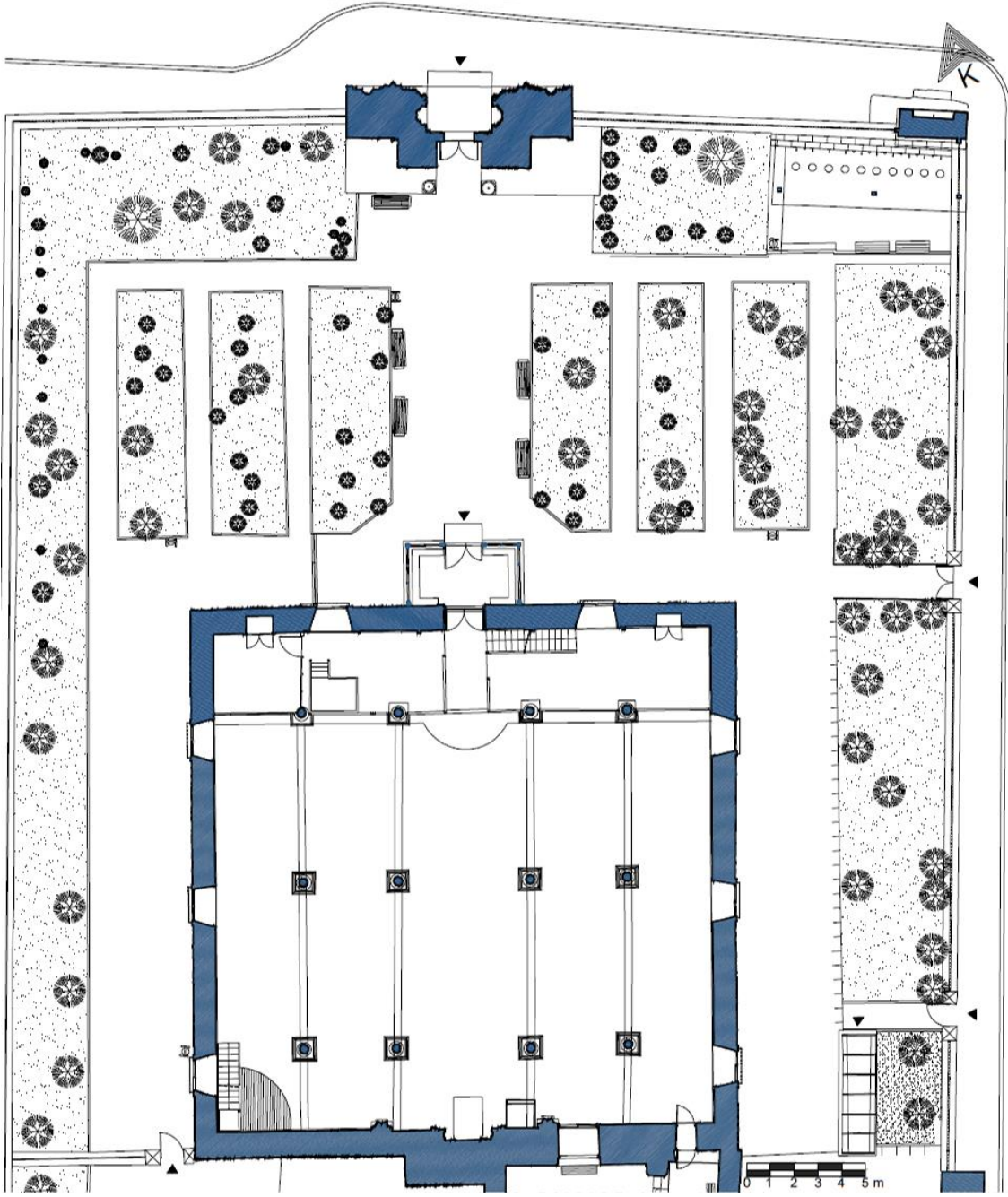

EK 2-Şekil 12. Giriş kısmı doğu-batı istikametinden kuzeye bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

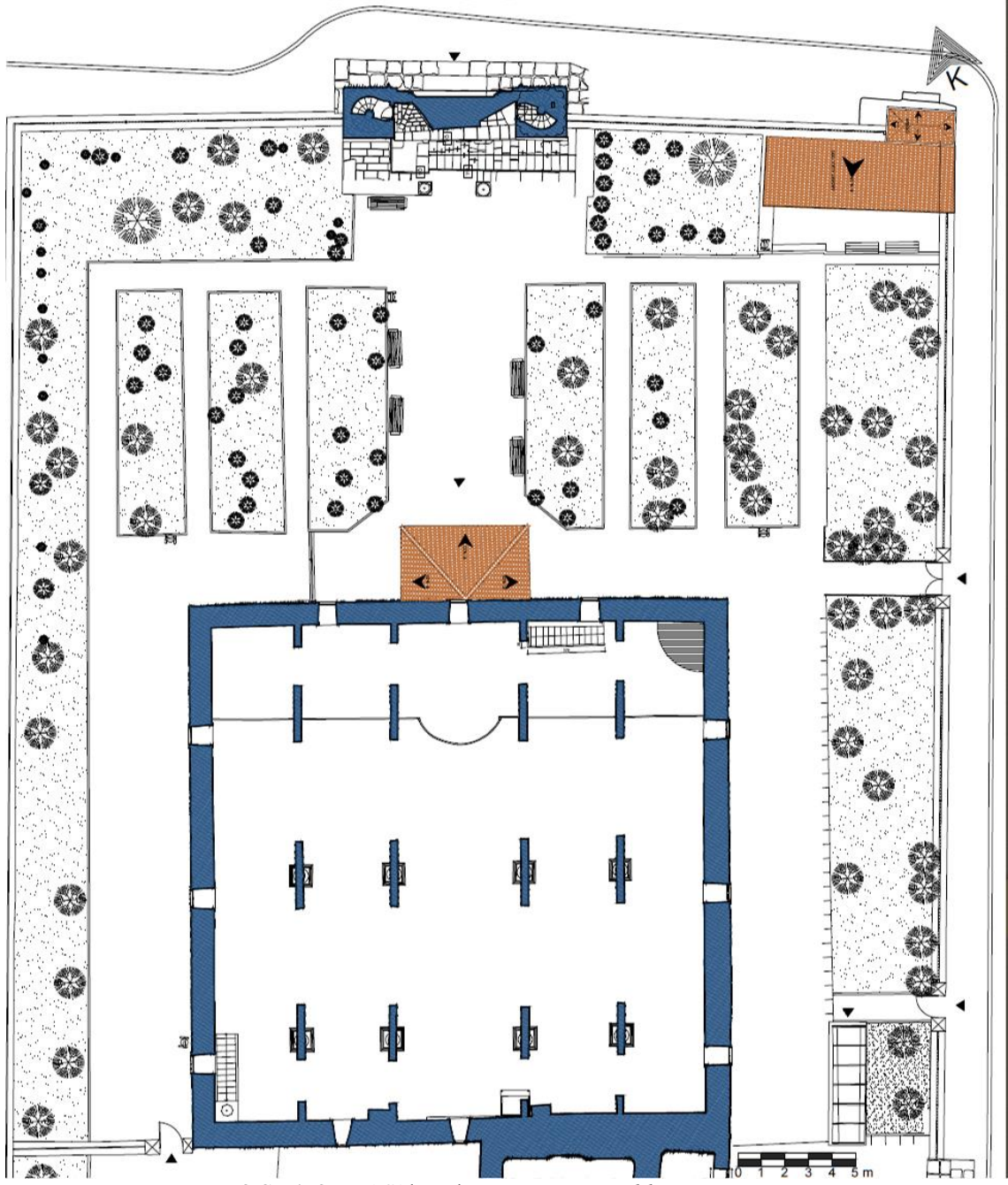
EK-3 Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restorasyon Çizimleri

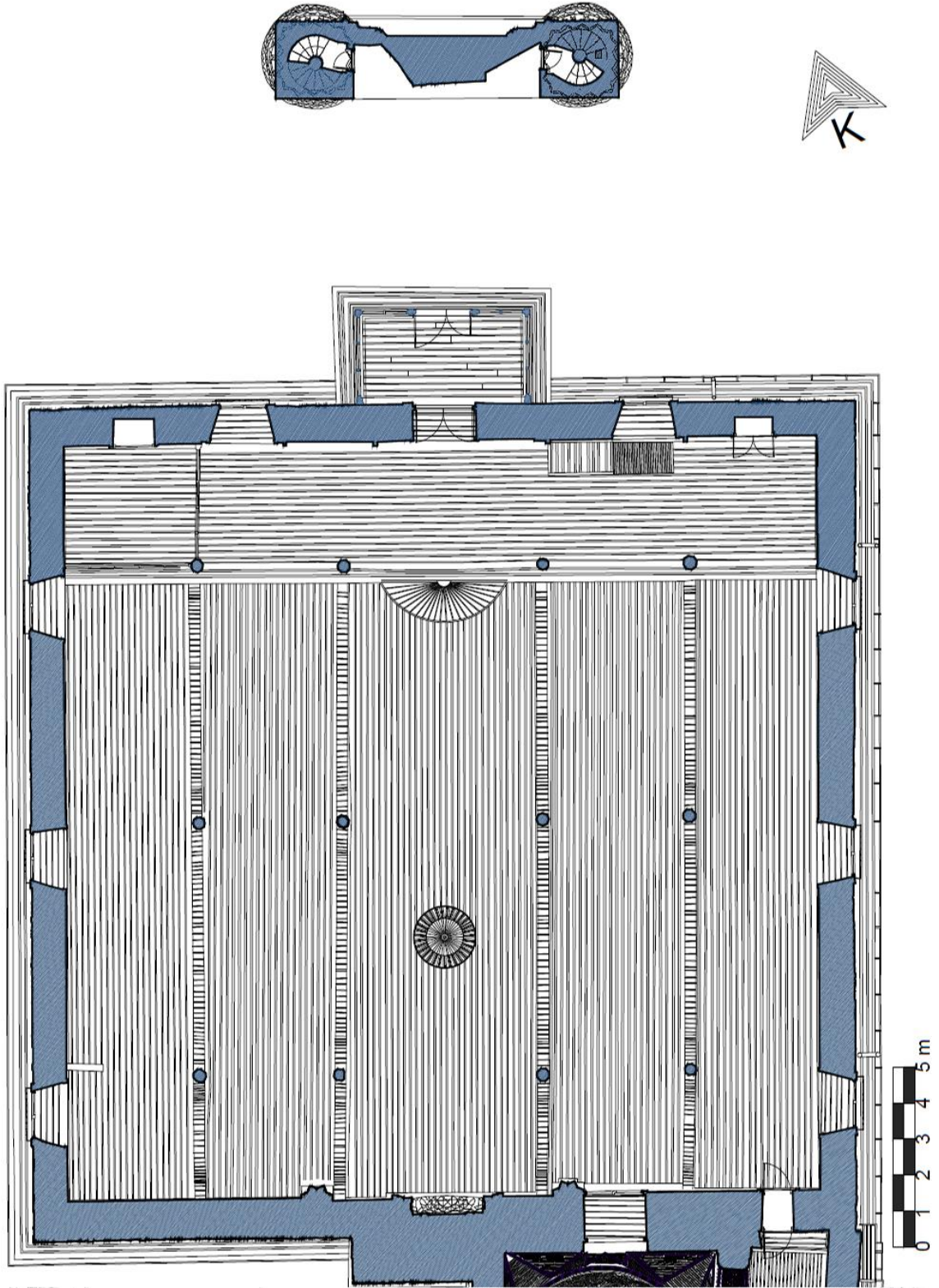
EK 3-Şekil 1. Vaziyet planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

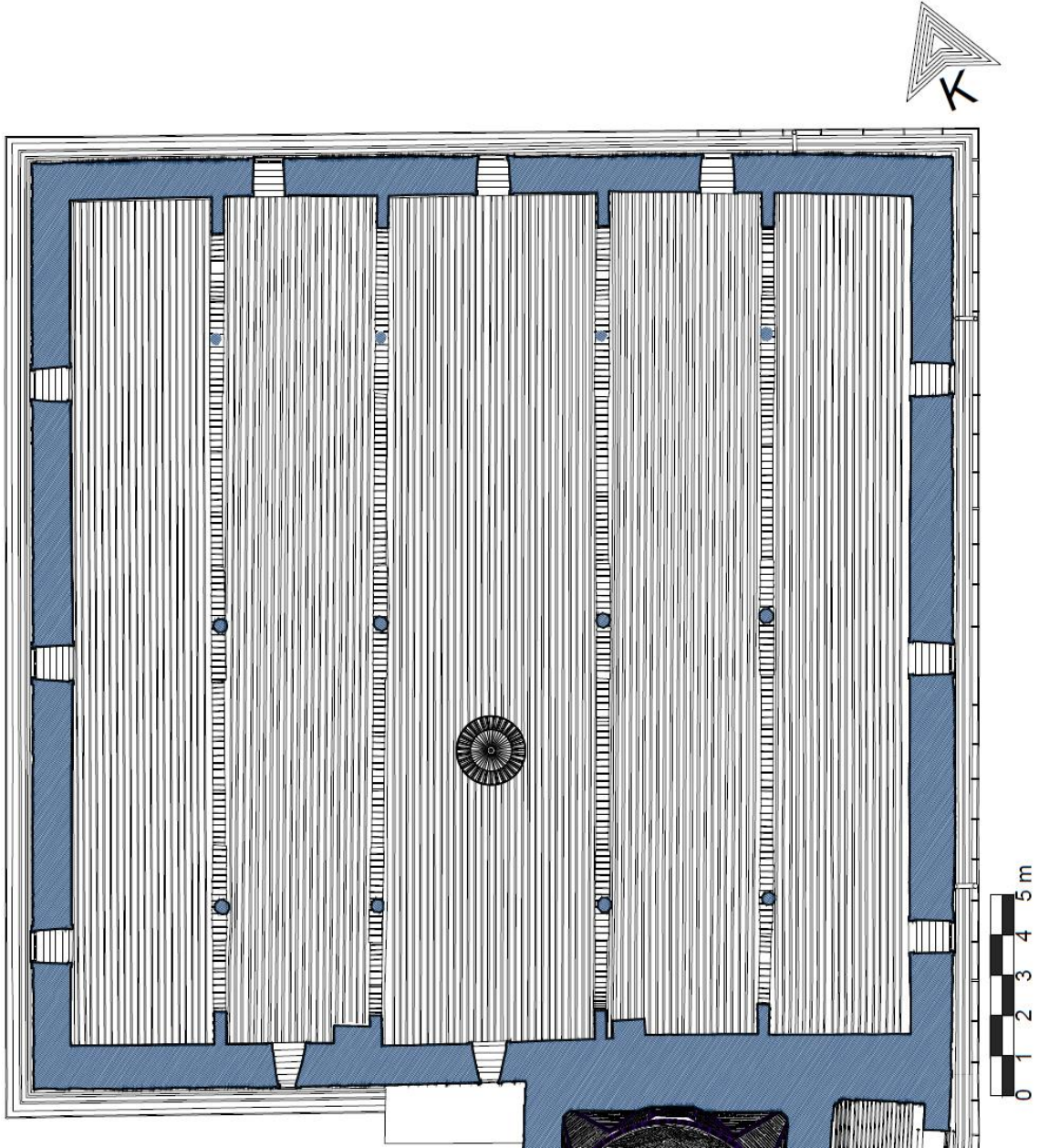
EK 3-Şekil 2. Zemin kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

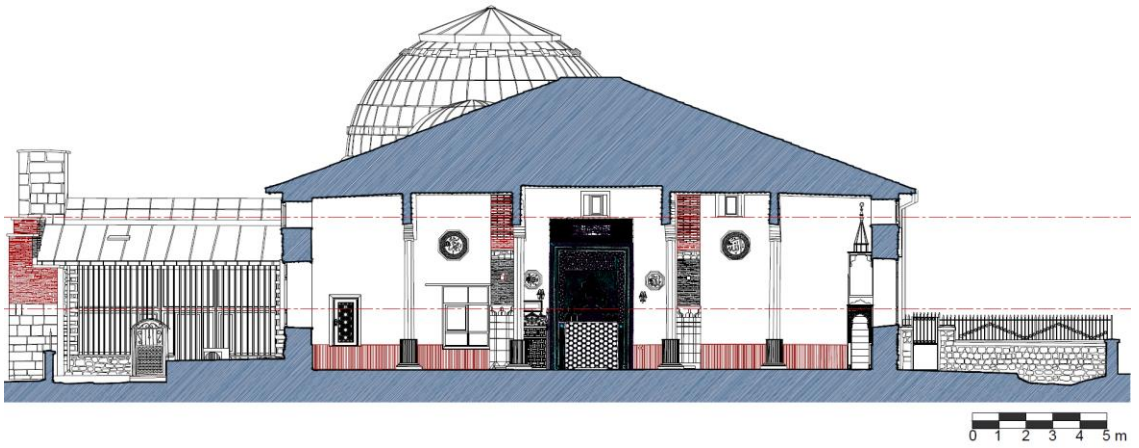
EK 3-Şekil 3. Mahfil kat planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

EK 3-Şekil 4. Zemin kat tavan planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

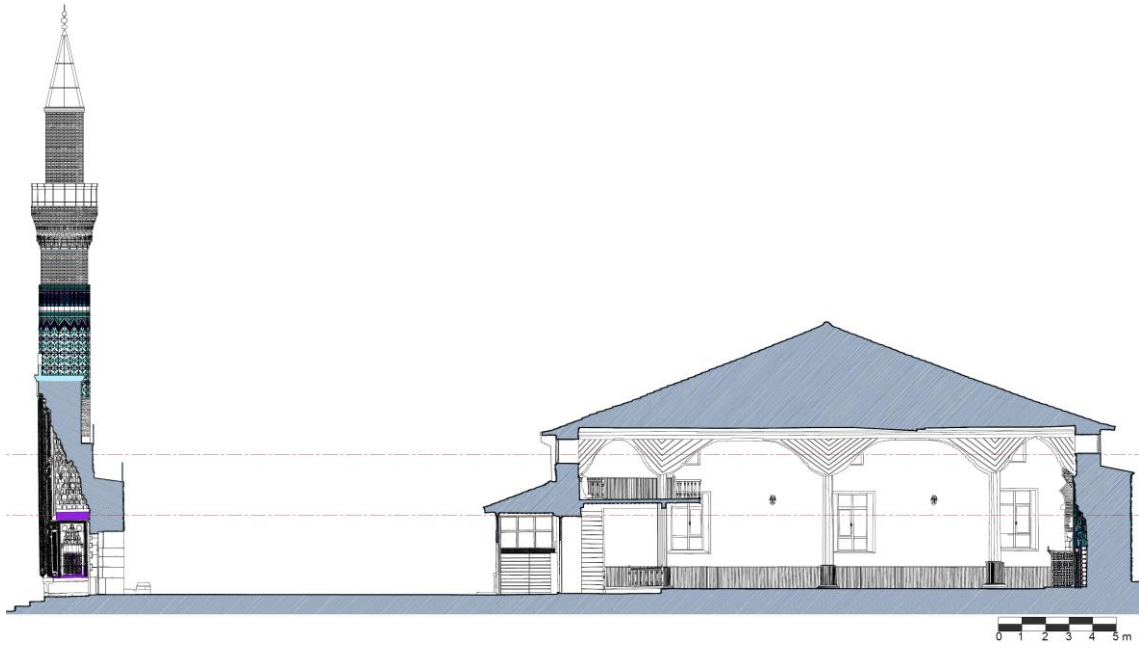
EK 3-Şekil 5. Mahfil kat tavan planı (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

EK 3-Şekil 6. Doğu-batı istikametinden güneye bakan kesit (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

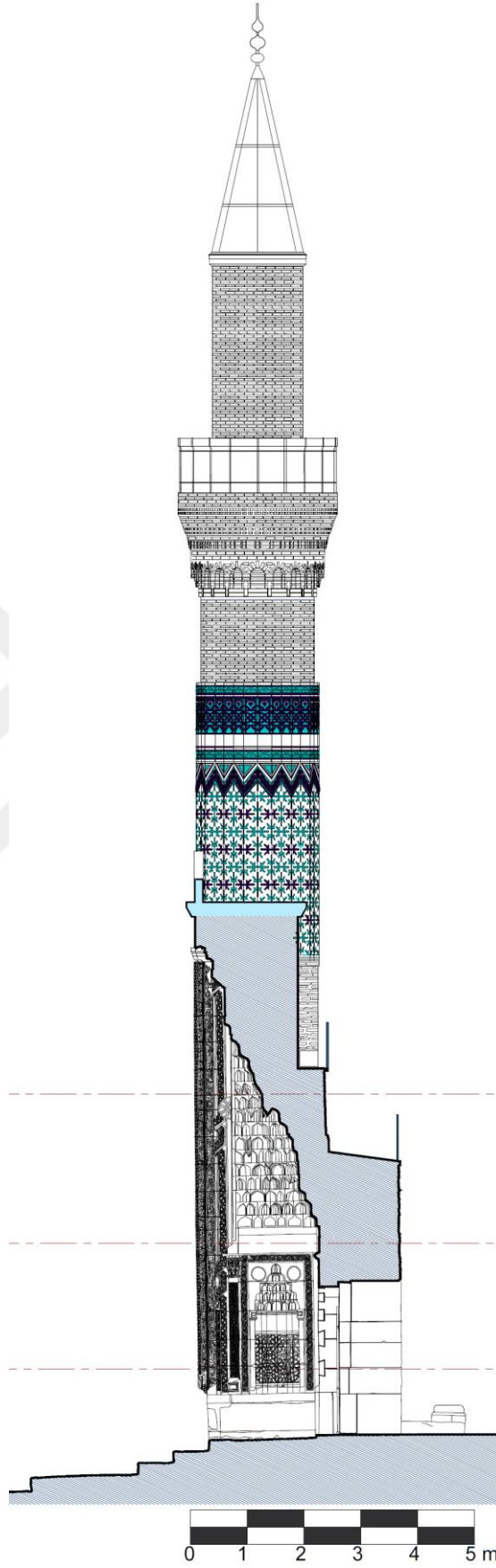
EK 3-Şekil 7. Doğu-batı istikametinden kuzeye bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

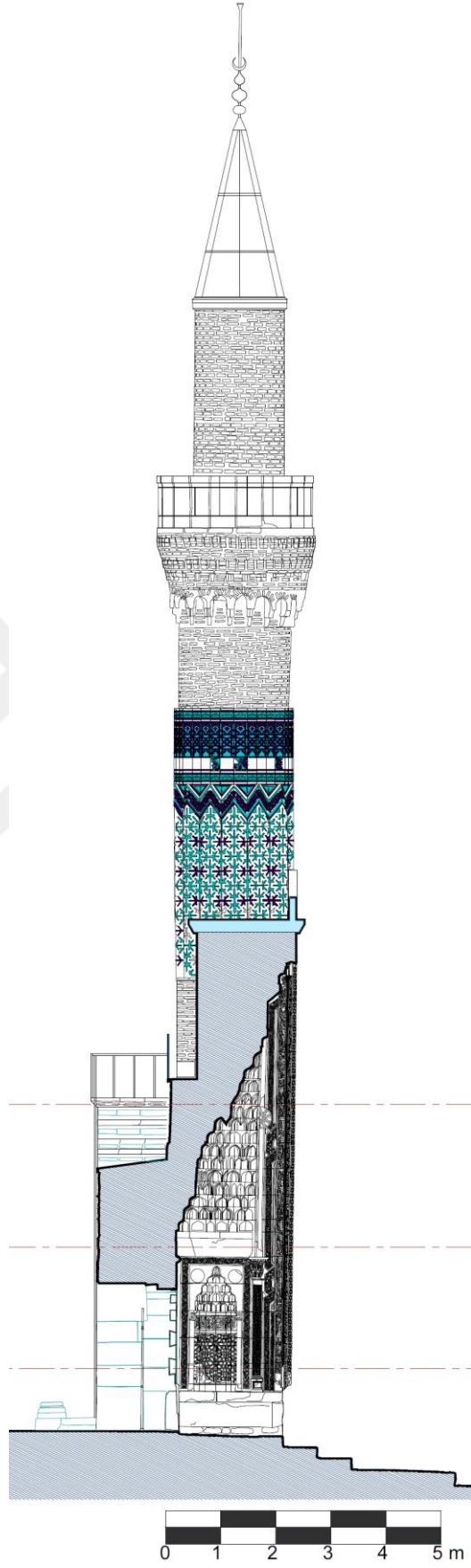
EK 3-Şekil 8. Kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

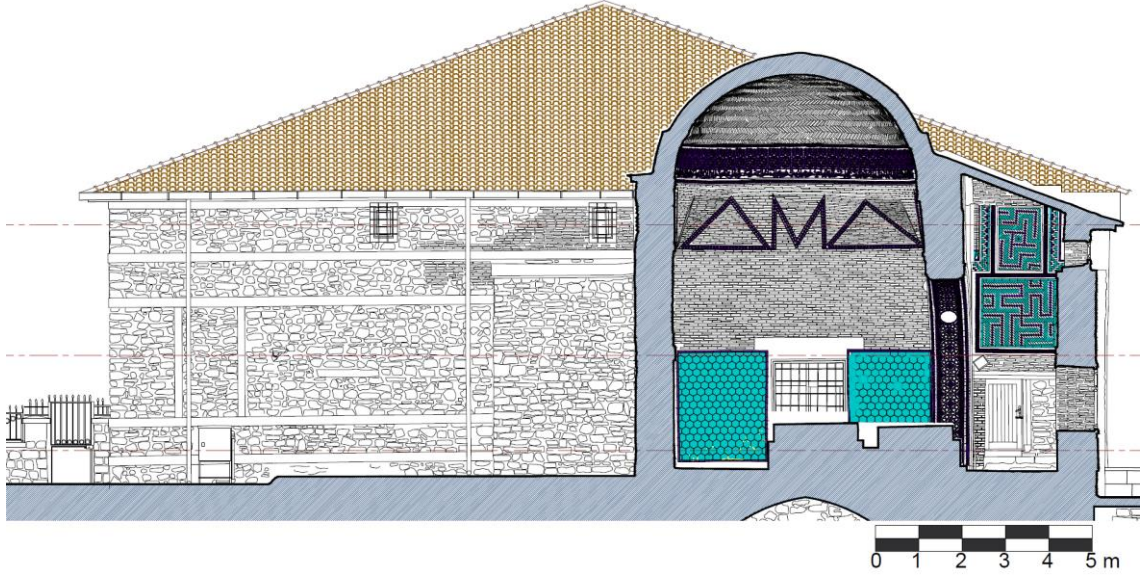
EK 3-Şekil 9. Kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

EK 3-Şekil 10. Taç kapı kuzey-güney istikametinden doğuya bakan kesit (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

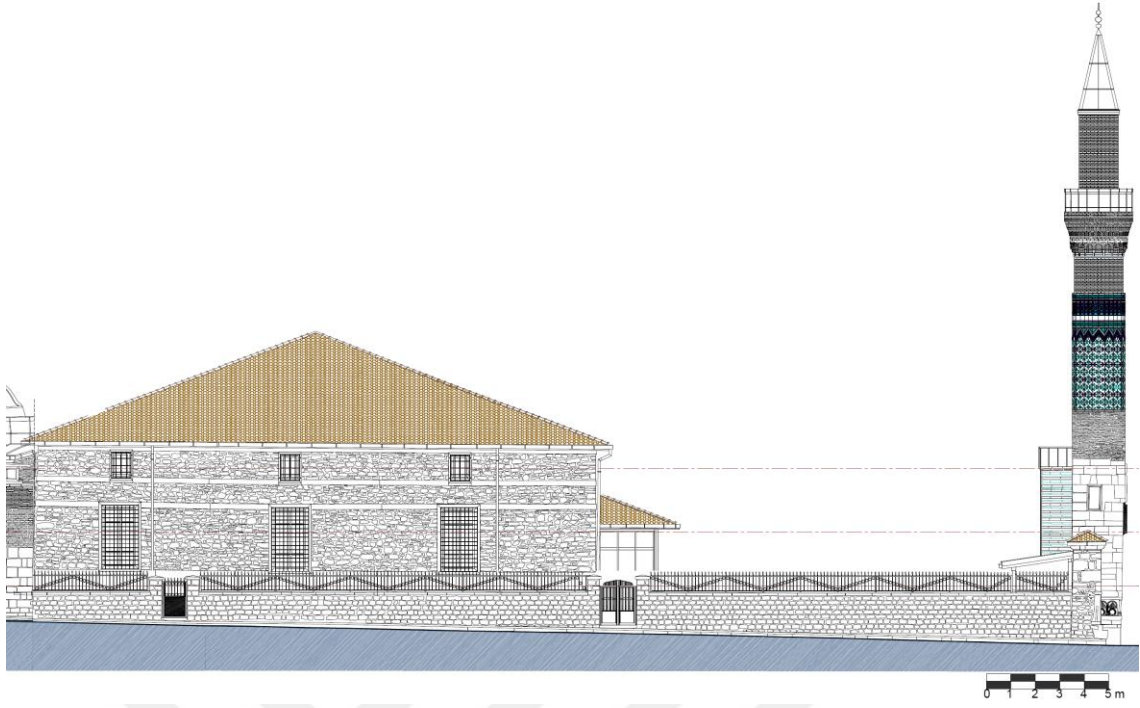
EK 3-Şekil 11. Taç kapı kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

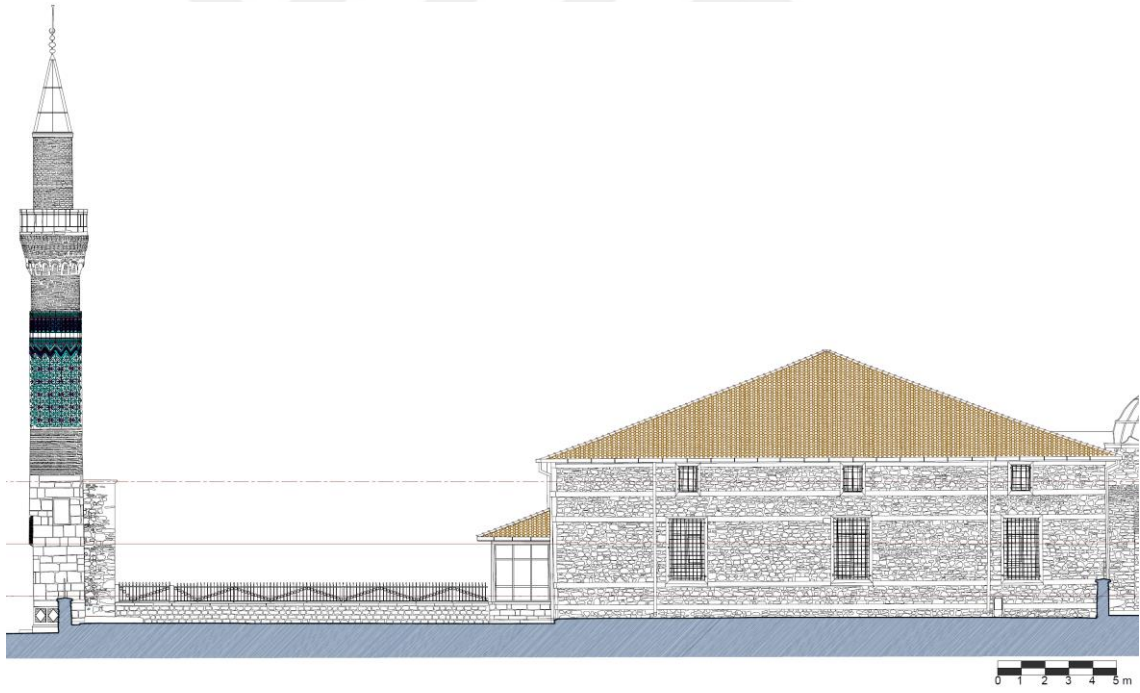
EK 3-Şekil 12. Cami güney cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

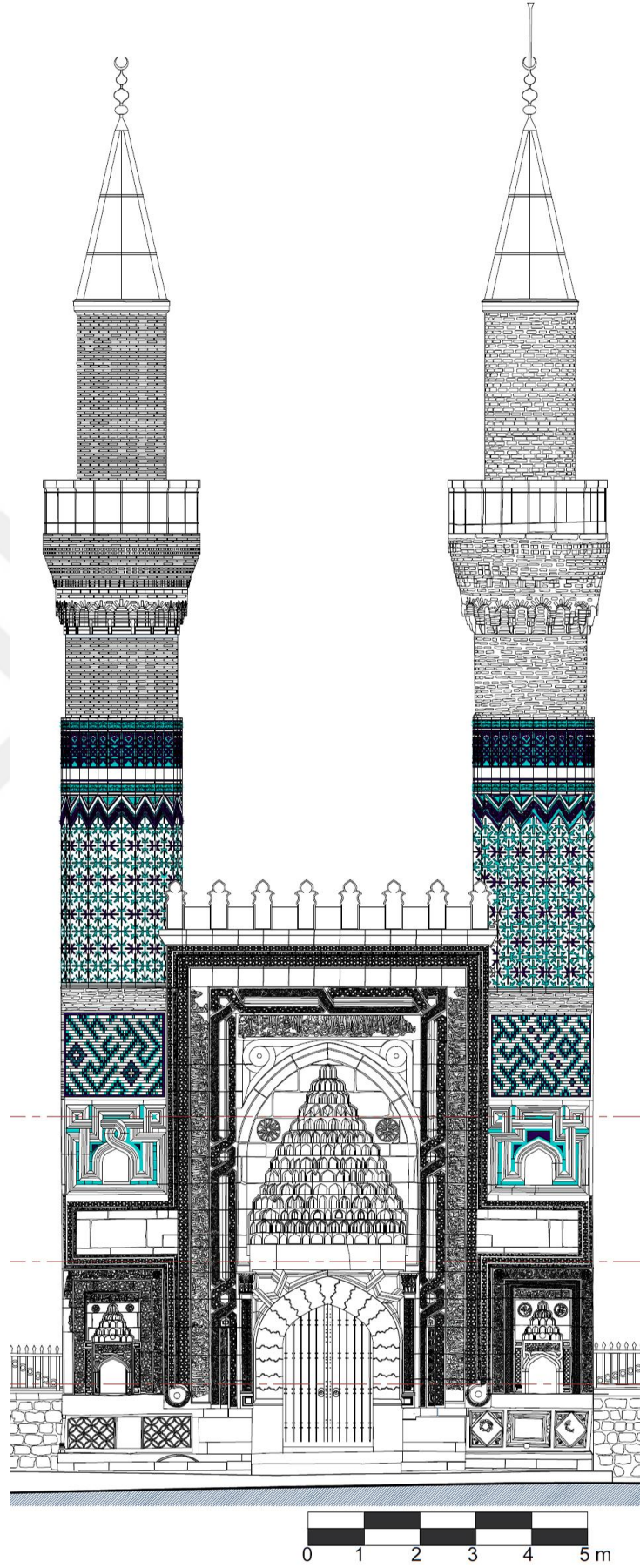
EK 3-Şekil 13. Cami kuzey cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

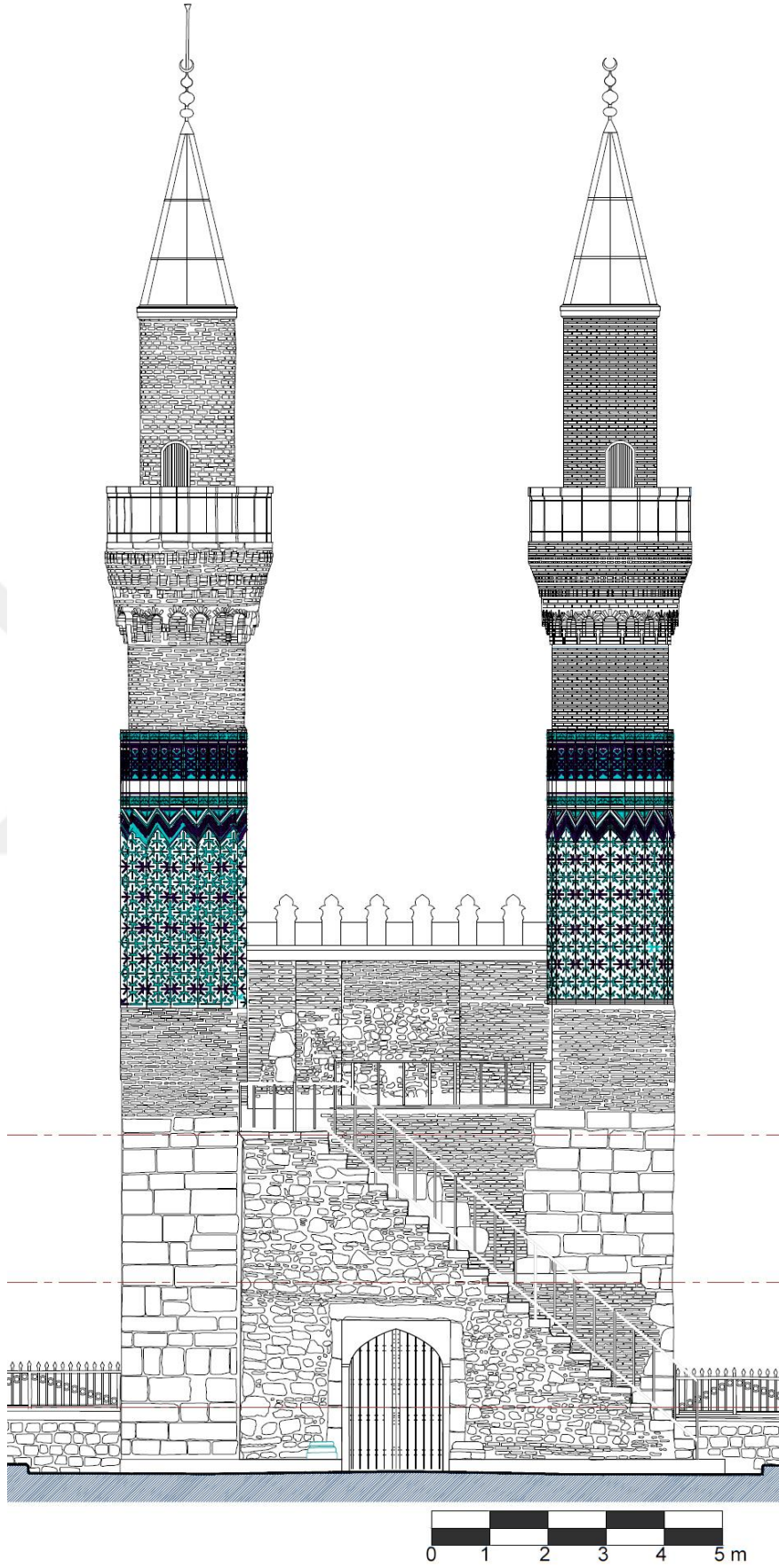
EK 3-Şekil 14. Cami ve taç kapı doğu cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

EK 3-Şekil 15. Cami ve taç kapı batı cephesi (*Ceray Mimarlık ve Restorasyon*)

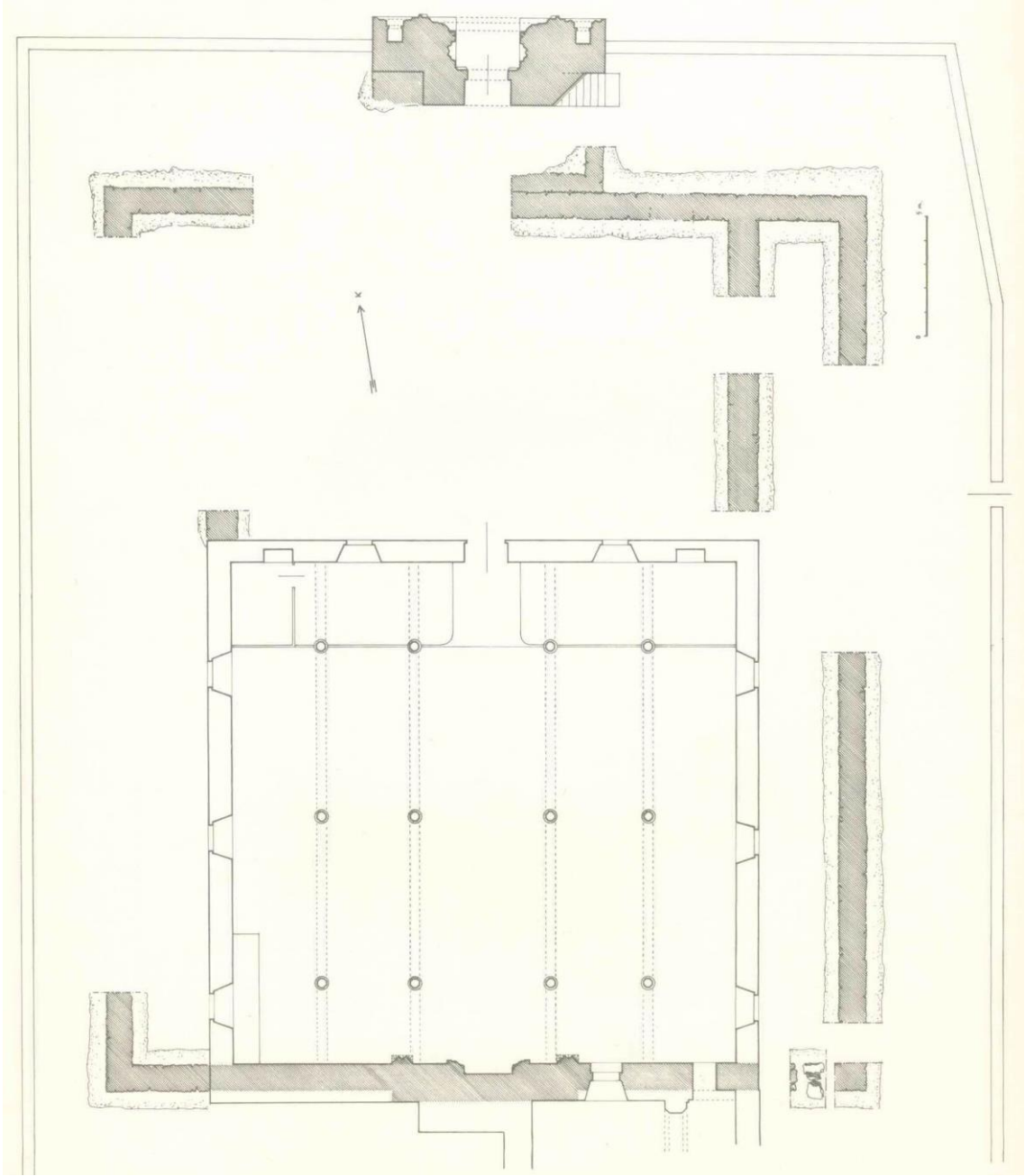

EK 3-Şekil 16. Taç kapı kuzey cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

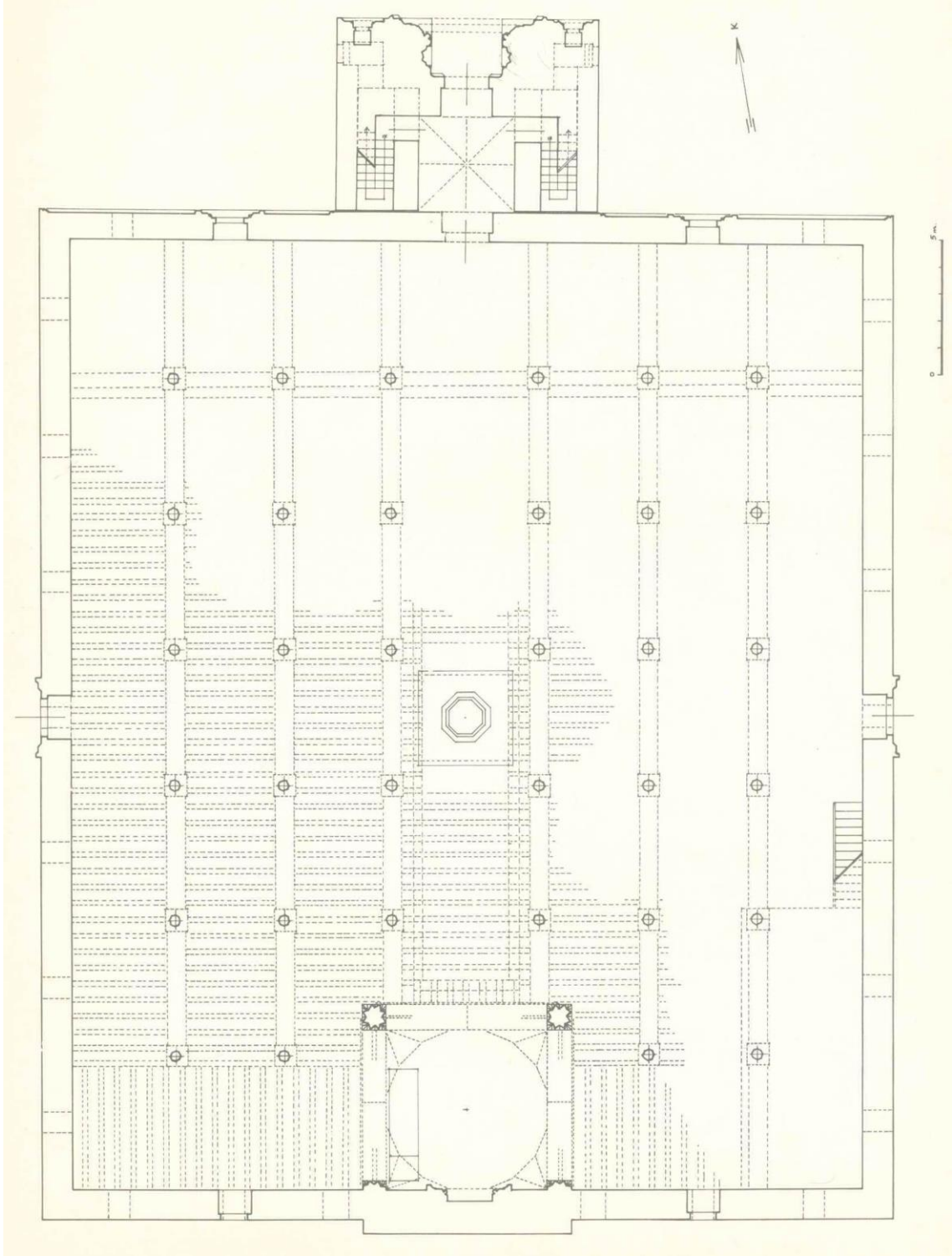

EK 3-Şekil 17. Taç kapı güney cephesi (Ceray Mimarlık ve Restorasyon)

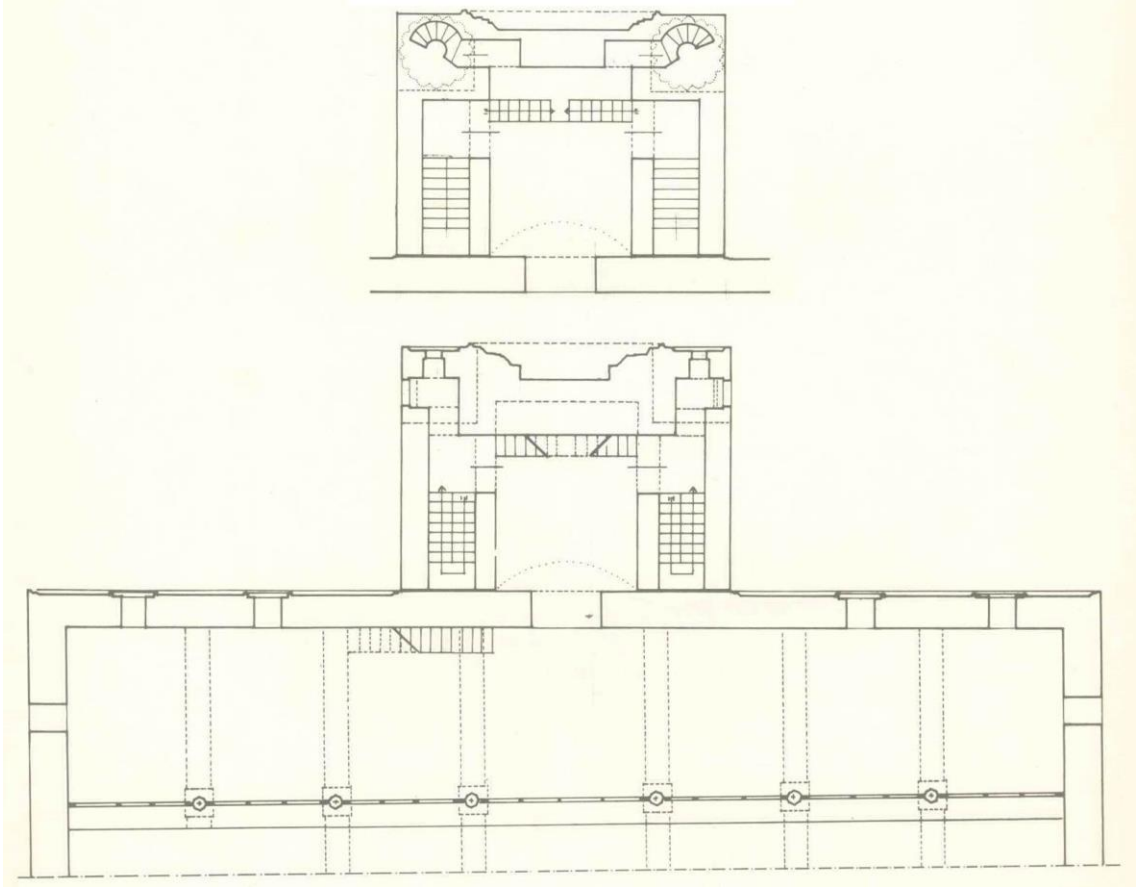
EK-4 H. Karamağaralı tarafından çizilen Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restitüsyon Çizimleri (1982)

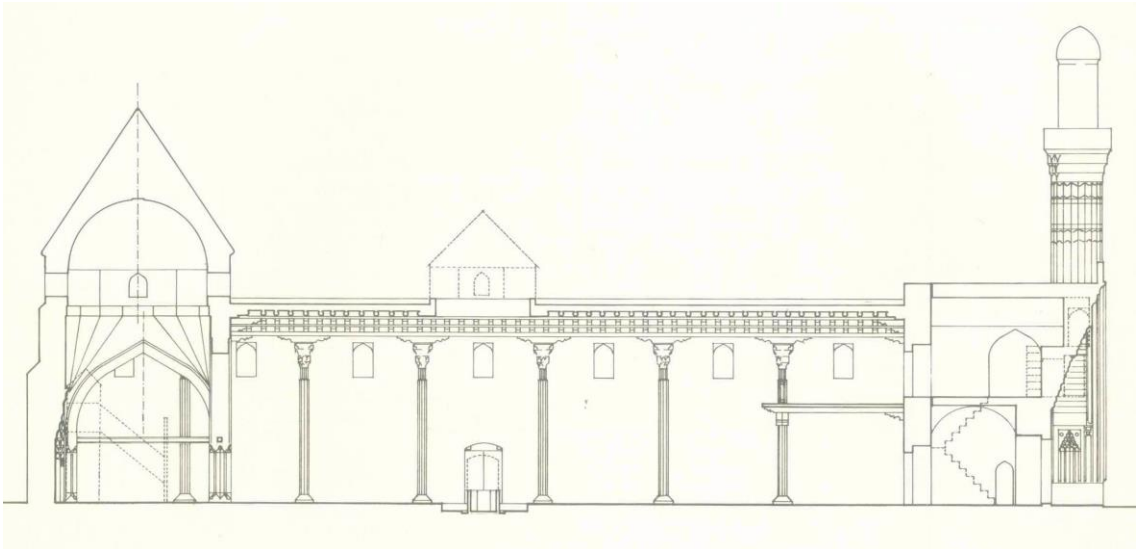
EK 4-Şekil 1. Cami kazı sonuç planı

EK 4-Şekil 2. Cami zemin kat planı

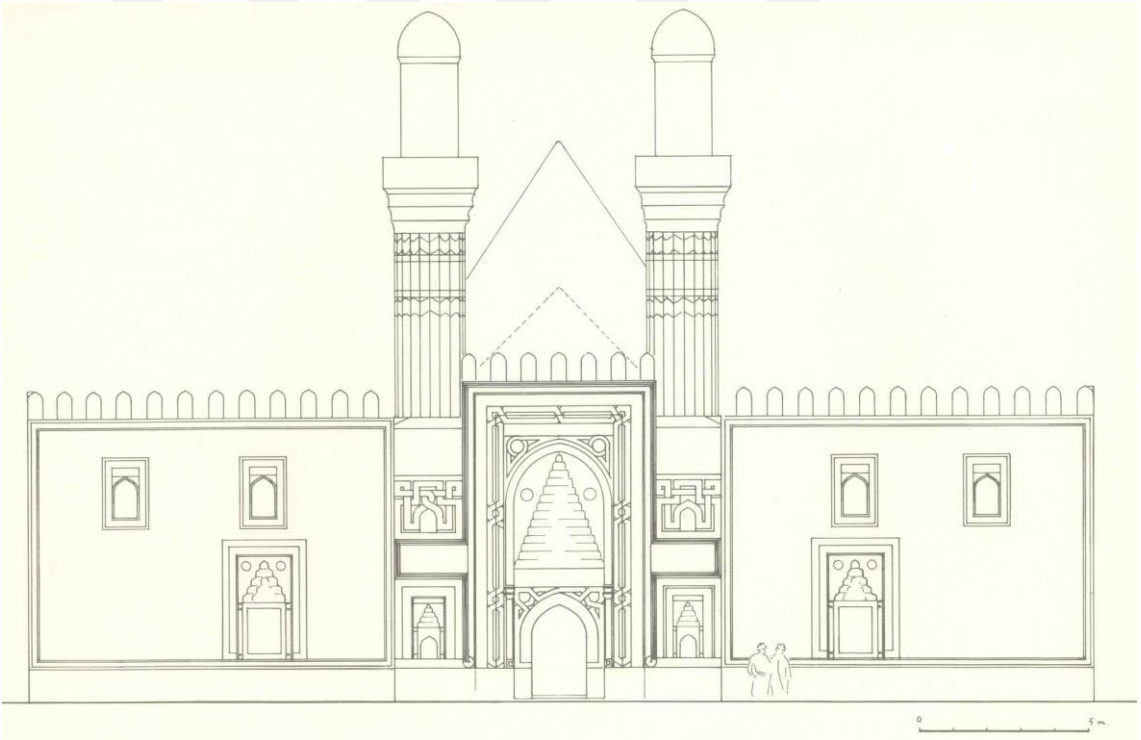
EK 4-Şekil 3. Mahfile, minarelere ve dama çıkış planı

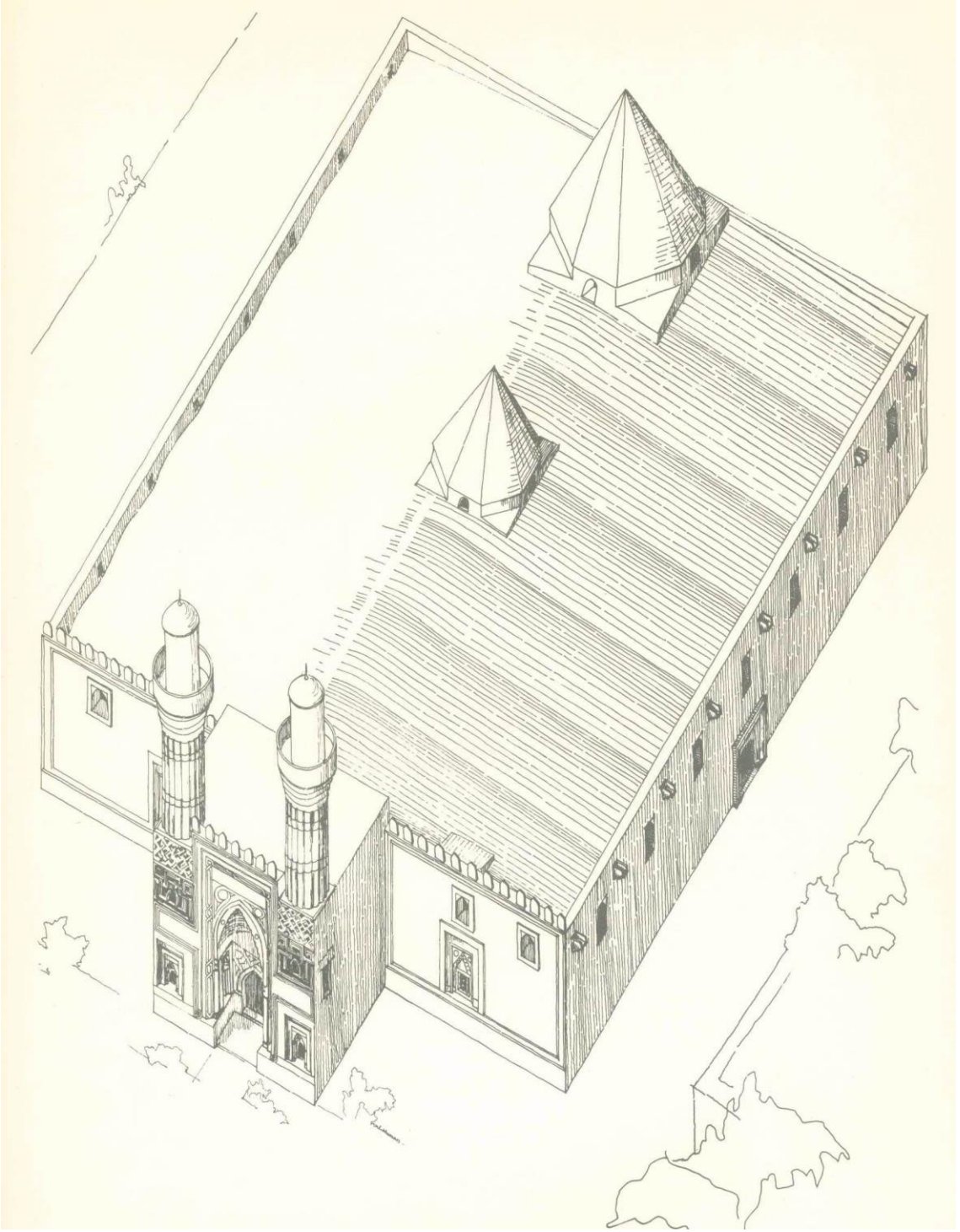
EK 4-Şekil 4. Kuzey-güney istikametinden batıya bakan kesit

EK 4-Şekil 5. Doğu-batı istikametinden güneye bakan kesit

EK 4-Şekil 6. Cami kuzey cephesi

EK 4-Şekil 7. Caminin kuzey ve doğu cephelerinin görüldüğü perspektif çizimi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammed Naim Erdem
Uyruğu : TC
Doğum Yeri ve Tarihi : Meram / 10.04.1994
Telefon : +90 554 2267472
E-Posta : mnaimerdem@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı	İlçe	İl	Bitirme Yılı
Lise	: Karatay TOKİ AL – Karatay – Konya			2012
Üniversite	: Selçuk Üni. Mim. Fak. Mim. Böl. – Selçuklu – Konya			2016
Yüksek Lisans	: Konya Tek. Üni. LEE Mim. Abd.			2019
Doktora	: -			

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2014	Tabanlıoğlu Mimarlık	Stajyer Mimar
2015	Mustafa Mermer Mimarlık	Stajyer Mimar
2016	Mostar Mimarlık	Mimar
2017	Ceray Mimarlık	Mimar

YABANCI DİLLER

İngilizce, İtalyanca.